албанске народне баладе

јединство

АЛБАНСКЕ НАРОДНЕ БАЛАДЕ

ПРЕВЕО

ЕСАД МЕКУЛИ

ЈЕДИНСТВО * ПРИШТИНА
1976.

БИБЛИОТЕКА

ЈЕДИНСТВО

85

Избор
АНТОН ЧЕТА

Предговор
ВЛАДИМИР БОВАН

Уређивачки одбор:
Пера Стефановић, Владета Вуковић и
Владимир Бован *(одговорни уредник)*

уредник
ВЛАДИМИР БОВАН

албанске народне баладе

О АЛБАНСКИМ НАРОДНИМ БАЛАДАМА

(УЗ ОВУ ЗБИРКУ ПРЕВОДА)

Двадесет и три одабране албанске народне приповедне песме, претежно баладичне, први пут се појављују преведене на српскохрватски језик.* Иако невелика бројем премера, збирка ће, уверени смо, успешно представити ову врсту народне поезије Албанаца у Југославији.

Усмена народна традиција Албанаца дуже се одржала и као главни облик песничког стварања и као облик неговања песничких садржаја, али и као облик песничког уобличавања новијих догађаја, него ли на српскохрватском јрзичком подручју, допирући као добро сачувана чак до нашега времена. Међутим, у нашем времену и она доживљава исту судбину коју је раније, негде знатно раније а негде однедавно, доживљавала српскохрватска усмена традиција, зависно од покрајине до покрајине, уступајући пред новом културом која се снажно шири писаном речју

* Само две песме ове збирке су раније преведене на српскохрватски језик и објављене. — Види напомене уз песме под бр. 1. и 4.

књиге и усменом речју радија и телевизије, и која незадрживо продире и у најсклоњеније крајеве и села. Последњих година, у ери велике експанзије, нова култура снажно делује преко школа, које обухватају млађи узраст готово у потпуности, док средње и високе школе обухватају омладину у проценту који је једнак југословенском.

Епске народне албанске песме, а поготово приповедне какве су у овој збирци, готово да више и не настају као нове песничке творевине које би опевале савремене догађаје, али зато још снажно живе старе садржине, стари сижеи, стари песнички мотиви, као песничке творевине које су наслеђене, у сећању старијих генерација, које су их неговале и сачувале записивачима нашега времена. — За сваку је похвалу рад Албанолошког института у Приштини, који је организовао и успешно реализује широку активност на скупљању и издавању усменог блага Албанаца у Југославији.[1]

Захваљујући успелом препеву Есада Мекулија, коме је пошло за руком да осмерац албанске песме пренесе у исти такав стих на српскохрватски, као и албански десетерац у епски десетерац српскохрватске народне епике, и исто тако code: збирку изабраних народних песама, интресантну како ширем кругу читалаца, љубитеља усмене уметничке речи, који ће моћи да се упознају са једним делом албанске усмене културе, тако и кругу истраживача који се баве упоредним изучавањем народне поезије балканских

[1] До сада су изашле две књиге епских албанских народних песама: *Balada dhe legjenda*, Приштина 1974, и *Këngë kreshnike*, I, Приштина, 1974. — Види и план издања Албанолошког института у предговору књизи *Balada dhe legjenda*, стр. III—VII.

народа који не знају албански. — Иако су ови записи новијег датума, песничке врсте којима они припадају врло су старе што се постања тиче. Ово потврђују и неколики записи варијаната ове збирке који су учињени у првој половини XVIII века код Арбанаса који су се преселили претежно у другој половини XV века у јужну Италију.[1a] — Али и поред извесног броја ранијих записа, који су преведени на српскохрватски, као и на друге језике, албанске народне песме нису тако често биле предмет упоредног изучавања, свакако и због тога што многи научници нису знали албански језик и што није било превода на језицима који би им били приступачни. — У упоредном изучавању народне поезије балканских народа албанско народно песништво је незаобилазно као и било које народно песништво било кога балканског народа. — Ова збирка, прва у циклусу превода албанских народних умотворина на српскохрватски језик, ма колико малобројна примерима, бо-

---

[1a] Упореди варијанте: »Kostandini i vogëlith«, »E bukura Katerinë«, »Vashëza, ç'ish me mblith lule« из *Рукописа из Кјеутиа* (прва половина XVIII века), објавио: Michele Marchiano, *Canti popolari albanesi delle colonia d'Italia, publicati di un manoscrito della prima metà del secolo XVIII* Foggia 1908, као и варијанту »Ish një mëmë shumë e mirë (односно: Костандин и Гарентина) из збирке Girolama de Rada, *Rapsodie d'un poema albanese*, Firenze 1866 (наведено према збирци: Mbledhës të hershëm të folklorit shqiptar (1635—1912), I, Тирана, 1961, стр. 32, 34, 35, 138) — са варијантама: „Имер-ага", „Бију се, кољу две горе", „Бон Претика", „Сестра и седморо браће" — из ове збирке под бројевима: 12, 16, 15, 2.

Види и студије: Alois Schmaus, *Syzhet ballkanike në epikën popullore arbreshe,* у »Gjurmine albanologjike«, Приштина 1968, стр. 9—20, као и: Халит Трнавци, *Мотив о сестри и мртвом брату у усменој књижевности балканских народа.* Приштина 1975, стр. 11.

гата је мотивима и моћи ће да послужи бар као извесна основа за упознавање богатства ове врсте албанског народног песништва.

Мотиви ових двадесетак албанских баладичних песама добро су познати српскохрватској народној балади, а исто тако народној балади југословенских народа, као и народној балади осталих балканских народа, па и шире, тако да би се могло рећи да представљају опште, заједничко благо усмене књижевности. У овим песмама, иако записаним у нашем времену, сачуване су неке старе појединости, које потичу још из далеких времена тотемистичких и анимистичких веровања. — Песме у овој збирци нису строго раздељене у поједине врсте ни по којој класификацији. Баладичне песме налазе се на почетку збирке и чине преко половине укупног броја. Иза њих су приповедне песме са претежно новелистичким елементима, да тако кажемо јер би такав назив најбоље одговарао, и на крају је неколико песама које се налазе на самој граници лирских и епских песама.

Ми смо покушали да дамо кратак осврт на албанске народне песме у овој збирци који се оснива на упоредном посматрању једне албанске и једне сижејно-тематски сродне српскохрватске песме. Желели смо, исто тако, да на конкретнији и потпунији начин пружимо обавештење о сижејно-тематски сродним народним песмама јужнословенских народа за сваки пример албанске песме у овој збирци, у обиму који је нама био познат и могућ, разуме се. Тежећи да ово обавештење буде што краће, издвојили смо га као посебан прилог и он се налази на крају књиге. Сматрали смо да оно, и такво какво је, може корисно послужити млађим истраживачима у овој области. Када је реч о овом обавештењу, датом у облику прегледа са најнужнијим библиографским пода-

цима у првом навођењу збирке, дужни смо да истакнемо велику заслугу покојног Владана Недића јер нам је помогао приликом сачињавања прегледа штампаних српскохрватских варијаната за антологију епских песама[2], као и у изради прегледа варијаната за већи број песама при изради наше докторске дисертације.[3] Да није било ове помоћи вероватно се не би појавило ни ово обавештење у виду прегледа у овој књизи.

Прва песма с којом се сусрећемо у овој књизи, коју није без разлога Е. Мекули ставио на чело збирке, јесте балада *Пала магла на Бојану*. Мотив ове песме: узиђивање чељадета у грађевину да би се она одржала, веома је стар.

О народним песмама с овим мотивом писали су и наши и страни научници, често с различитих становишта, и подстакнути лепотом песме старца Рашка[4], долазили често до закључка да је у њој мотивска основа других варијаната, па су је сматрали „неком врстом зрачног извора за цело балканско подручје"[5]. — Ми се овде нећемо бавити разматрањем порекла мотива, иако га књижевни историчари готово никада нису заобилазили када су расправљали о варијантама са овим мотивом. Песме ћемо посматрати овога пута превасходно као уметничка дела народних стваралаца, узимајући за сада уз албанску песму по једну сижејно-тематски сродну српскохрватску, углавном из Вукове збирке. У овом случају узећемо

[2] Види: *Антологија српске народне епике Косова и Метохије*, Приштина, 1974. стр. 345—369.

[3] Види: *Народне песме Косова и Метохије*, докторска дисертација, рукопис, документација Филолошког факултета у Београду, предато 20. маја 1975, стр. 598—647, фусноте бр. 87—669.

[4] Вук Стеф. Караџић: *Српске народне пјесме*, II, Беч, 1845, бр. 26.

[5] Нада Милошевић — Ђорђевић: *Заједничка тематско-сижејна основа српскохрватских неисторијских епских песама и прозне традиције*, Београд, 1971, стр. 340.

Рашкову песму, као најпотпунију и најлепшу, са двема најважнијим целинама одлично развијеним: о зидању и рушењу града, и о младој жени ручконоши. Обе је ове целине одлично развила и албанска песма.

Разлике ових двеју песама нису велике. Оне се састоје углавном у ситним појединостима: у албанској град зидају три брата а у Вуковој Мрњавчевићи; албанска почиње сликом магле и ветра — Вукова нема ту појединост; у албанској савет браћи да би им се одржао град даје живи светац — у Вуковој вила; у албанској свекрва наређује снахама да однесу мајсторима ручак — у Вуковој редуше, јетрве преносе ред једна на другу; албанска не садржи епизоду о тражењу »Стоје и Стојана« чије би узиђивање омогућило одржање грађевине, а такође не садржи појединост о лековитој „рани" , која тече из отвора за дојку узидане младе невесте[5a]. Истина, у рукописној варијанти, коју је Вук навео уз поменуту песму старца Милије,[6] постоји појединост о свекрви која се брине да снахе однесу мајсторима ручак, и стихови ове варијанте од 15-29[7]. готово да се поклапају са стиховима албанске песме од 49-71. Ови стихови су интересантни и када се ради о појединостима важним за утврђивање генезе песме, али њих су научници, који су баш о томе расправљали, превиђали. — Да поменемо још да албанска песма не садржи ону појединост о младој Гојковици у тренутку кад почиње да увиђа да узиђивање није игра већ реалност, па моли свога супруга за спас, коју је развила српскохрватска песма. Она истиче у први план покорност и жртво-

---

[5a] Појединост о лековитој течности за очи садржи једна друга албанска варијанта у збирци *Balada dhe Legjenda*, Приштина, 1974, бр. 4, стр. 13. стихови: 205—206.

[6] Вук, пом. дело, стр. 119—120.

[7] Исто.

вање младе жене. — Ово су разлике двеју песама када се тиче грађе коју су обухватиле. Међутим, две песме се разликују и у прилазу тој грађи: певач српскохрватске песме је идеју о рушењу града и узиђивању чељадета да би се грађевина одржала потиснуо у други план, узевши је као окосницу, а тежиште му је било: уметничко обликовање старог сижеа; певач албанске песме ставио је тежиште на обликовање самог сижеа, настојећи да сиже изнесе згуснуто, не задржавајући се на појединостима, па можда и зато није успео да створи онакве песничке целине каква је на пример она алегорија о златној јабуци, која може стајати као засебна лирска целина, као посебна лирска песма. Песму старца Рашка интересује „судбина жртве, њу интересује карактер градитеља, она посматра овоземаљске односе, међу једнакима, међу људима. Релација са оноземаљском чаролијом, чин умилошћавања стихије, песма види кроз призму једне људске осећајности која ствара чисту поезију. Натприродно постаје само оквир амбијента и служи само да хладном неумољивошћу својих устаљених закона истакне узалудну драматичност људских осећања".[8]

Обе песме, и српскохрватска и албанска, су као из камена исклесане што се сижеа тиче, испеване су са осмишљеном концепцијом, с веровањем у предање или с историјском реминисценцијом о легендарним личностима, али са становишта дубоко људског етичког става, оличеног у чојству најмлађег брата да одржи задату реч и у његовој љуби као жртви, али и у осуди старије браће и њихових љуба. Иако је песма опевала мотив о људској жртви, за који је Гете рекао, имајући пред собом песму старца Рашка, да је од најодвратније врсте, у њој је изнесена „најжешћа

[8] Н. Милошевић, пом. дело, стр. 344.

осуда варварских осећања и сјајна афирмација најплеменитијих побуда: да човек утиче на живот и после своје смрти. . ."[9] Је ли у песми историјско или легендарно, није толико ни битно, на крају. Битно је да је једна стара легенда инспирисала народне певаче да створе уметничко дело, колико је на пример битно да је исто тако стара легенда о човеку који је своју душу продао ђаволу инспирисала баш Гетеа да створи једно од највећих дела светске књижевности, *Фауста*, или Иву Андрића да за наслов свог романа *На Дрини ћуприја* узме „део стиха из епских десетераца као што је овај": „Оста данас *на Дрини ћуприја*,"[10] да не набрајамо даље. — Узевши судбину жртве за средиште својих песама народни певачи су тежили да стари мотив уметнички уобличе. Најдраматичнији тренутак певач српскохрватске песме слика развијеном метафором и драматичним контрастом а певач албанске песме уздахом. У Рашковој песми тај „Драматични контраст невиног осмеха жене која мисли да је по среди игра. . . и она неумољива тежина грађења описана у градацијама чији сваки нови тренутак у младу жену уноси до сада непознату зебњу — уметнички је недостижно место у лепоти песме"[11], и њега нема ни у српскохрватским варијантама у тако савршеном уметничком облику, нити пак у балканским сижејнотематски сродним песмама. Нада Милошевић нашла је сличан пример у једној грузијско-молдавској песми у којој се пева о зидању тврђаве Сурам.[12] — Албанску песму посебно снажно карактерише тежња певача да се линија приповедања ни за тренутак

[9] Војислав Ђурић: *Антологија народних јуначких песама*, Београд, четврто издање, 1965, стр. 129.

[10] Владан Недић: *Против лажних народних песама*. Политика, 15. мај 1966, стр. 15.

[11] Н. Милошевић, пом. дело, стр. 345.

[12] Исто, стр. 346.

не ослаби и да се што пре приповедање приведе крају, једном узлазном линијом која, уткивајући све појединости у чврст низ повезаних слика и акција прелази у кратким одблесцима преко психолошких стања главних јунака. Можда је баш та тежња певача песме, иначе доброг певача, ка стриктном остварењу ненарушивости стегнутог баладичног сижеа и спутавала да допусти размах у ширини развијања појединих слика унутрашњег треперења живота, а можда пак и сам осмерачки стих, што је старац Рашко, захваљујући можда и могућностима које пружа распевани десетерац, врло вешто и рекло би се до краја искористио, на велику срећу уметности.

Сестра и седморо браће стварана је такође на основи старог песничког мотива о одвођењу у смрт сестре или заручнице. Истина, осим код Словенаца, у народној песми југословенских народа није опеван мотив о одвођењу у смрт заручице па би се готово могло говорити, када је реч о упоредном изучавању песама балканских народа с овим мотивом, само о сродним сижејно-тематским песмама о мртвом брату походару. Ми ћемо, поред албанске, узети српскохрватску песму из Вукове збирке *Браћа и сестра,*[13] јер су обе врло блиске. — Извесне разлике међу њима ипак постоје и оне су уочљиве. У албанској песми мајка захтева од својих синова да сестру не удају близу јер „Пријатељство близу нема дражи". Постоји, међутим, и једна крупнија разлика: албански певач дао је велику улогу птицама: птице налазе младу жену како плаче зато што јој браћа не долазе у походе па је јетрве прекоравају; млада жена јада се птицама и моли их да однесу поруку најмлађем брату и оне односе поруку, пуну прекора што су браћа погазила дату реч

[13] Вук, II, бр. 9.

да ће је често походити; када брат поведе сестру у род птице певају како мртав води живога. Осим ових, албанска песма уноси још неке појединости: када брат дође сестри у походе пријатељи га нуде јелом и пићем али он одбија изговарајући са саветом лекара да не једе и не пије док узима лекове; када сестра покрије брата јоргјаном брат, чим сестра изиђе, збаци са себе јорган па „Крај огњака кости прислонио, Јербо мртви на постељу неће". И сам завршетак албанске песме доноси једну појединост, карактеристичну за народну скаску: од мајке и кћери, које су кукале као кукавице, настану гугутке. — Недостајање птица у поменутој српскохрватској варијанти, које су иначе присутне у осталим српскохрватским варијантама ове песме, Латковић је објашњавао тако што то „испуштање није случајно, него је до тога дошло услед доследног спровођења идеје да у песми није главно одвођење у смрт, него је у први план стављено задовољење сестрине чежње да јој браћа дођу у походе"[14], па песма „показује оригиналност концепције, потпуну логичну доследност и верно пренета схватања и осећања нашег патријархалног човека"[15] — Нада Милошевић је изучавајући сижејно-тематску основу варијаната српскохрватских народних песама и прозне традиције с овим мотивом, полазећи од Волнеровог запажања да је српским варијантама „основна идеја опевање обичаја о похођењу сестре после венчања, — а не *сестринска љубав*"[16], ставила тезу бугарског научника Шишманова у друкчији однос: подстицај је дошао из „лирске песме о заборављеној невести коју нико од породице не посећује у новој ку-

[14] Видо Латковић: *Народна књижевност*, I, Београд, 1967, стр. 254.

[15] Исто.

[16] Нада Милошевић, пом. дело, стр. 305—306.

ћи и коју због тога немилосрдно коре"[17], па како ни смрт не може оправдати кршење тога закона, „у лирској песми смрт је последица овог страшног прекршаја. У епској она је његов узрок".[18] Н. Милошевић сматра да је лирска песма на путу ка епској могла узети из прозног предања „епизоду о путовању са мртвацем, која је својом сижејном драматичношћу са једне стране, и стихованим обликом са друге, сасвим одговарала захтевима баладе. При том је балади остала нежна топлина лирске обичајне песме, задржавајући у свим варијантама тај изузетни и за наше подручје карактеристични породични однос између брата и сестре".[19] Било би интересантно и значајно када би се овај однос обичаја, лирске песме, предања и баладе расветлио и када се тиче албанских песама, с обзиром да је обичај о похођанима сачуван и код Албанаца. Студија Халита Трнавција[20], чији је предмет баш упоредно изучавање варијаната песама балканских народа с овим мотивом, није се дотакла овог питања. Тежиште ове студије било је: естетска анализа особености варијаната с овим мотивом[21]. Аутор, међутим, није узео познату песму из Вукове збирке;[22] изоставио је и албанску која се налази у овој збирци. И једна и друга песма су незаобилазне када се тиче уметничке лепоте, поготово када је у питању тежиште на естетској анализи упоредног карактера. — Ал-

---

[17] Исто, стр. 306.
[18] Исто, стр. 312.
[19] Исто, стр. 315.
[20] Халит Трнавци: *Мотив о сестри и мртвом брату у усменој књижевности балканских народа*, Приштина, 1975.
[21] Исто, стр. 157.
[22] Узета је варијанта из збирке Николе Беговића: *Српске народне пјесме из Лике и Баније*, I, Загреб, 1885, бр. 23, стр. 25—33, а не Вукова варијанта из II књиге *Српских народних пјесама* „Браћа и сестра", бр. 9, Беч, 1845.

банска песма је леп пример народне баладе: сиже је динамичан, главни и једини ток радње развија се брзо, прелазећи лако преко главних момената, повезујући их у складну целину, напрегнут је јер је диктиран како оштрином сукоба тако и трагичним карактером расплета — који је последица фаталног споја околности; драматичност је постигнута баш спојем низа кобних околности по главног јунака па она ствара услове за згуснуто емоционално приповедање; само приповедање је пак врло сажето и зато нема ни уводних нити узгредних епизода, које не би биле непосредно уткане у узрочно-последнични низ. Песма је просто уплила у једну складну композицију и појединости из реалног живота и појединости из света фантастичног, уплићући тајанствене силе и стара веровања, дубоко укорењена у људску душу, у реални људски живот, дајући тим силама да одређују људске судбине. Догађаји из реалног света ипак су пренесени и на унутрашњи човеков живот, који је дао песми посебну димензију — испуњену емоционалношћу, која се излила у стихове снажне лиричности. Старе појединости: немушти језик птица гласоноша, узимање и враћање душе, складно су компоноване са појединостима старог народног обичаја о похођанима. — Песма је права антологијска.

Осмерачка албанска песма с овим мотивом, *Три брата*, само потврђује основу претходне песме што се тиче веровања да је грех не одржати реч, или можда не отићи сестри у походе, као и обичаја стварaних на основу тога веровања. Тада тек и клетва, коју сестра упућује своме брату који не долази у походе, а која је овде врло развијена и страшна, има своје оправдање, тј. може се схватити, може се разумети.

Песма *Ага Хасан-ага* својим почетком умногоме подсећа на Фортисову *Хасанагиницу*[23] јер сам почетак, од првог до двадесетог стиха, делује као нека врста претходног објашњења антитези која је садржана у наредним стиховима. И даљи стихови, иза антитезе, као да су под утицајем *Хасанагинице:* сестри Хасан-агиној казују аге да јој је брат рањен и да се налази у планини па сестра одлази да обиђе рањеника. Песма, међутим, у даљем току скреће са правца који бисмо очекивали имајући у виду *Хасанагиницу* и преноси нас у свет једног другог мотива, и рекли бисмо и једног другог сижеа: рањени брат моли сестру да му донесе воде, а како она не зна место извора — одлази да га тражи, и да би могла да се врати рањеном брату — обележава траг крвљу; када пак нађе извор и када пође натраг — траг крви спрала је киша те сестру доводи брату птица гавран, која је њеном брату очи попила; када сестра затекне брата мртвог — и она пада мртва од жалости. Необичан је и сам завршетак песме: када сахране брата и сестру једно поред другог, из њихових гробова ниче цвеће: из братовог гроба седам цветова а из сестриног чемпрес. Ови завршни стихови подсећају нас на завршетак песама о несрећним љубавницима, што је свакако остатак старог веровања о сељењу душа. Симболика, изражена у седам цветова и чемпресу, можда је обрнуто постављена, што је могло доћи и неразумевањем певача. — Српскохрватска песма *Хасанагиница,* као и њене малобројне варијанте, осим песме из *Ерлангенско рукописа,*[23a] не садрже детаљ о обележавању трага крвљу, али

[23] Alberto Fortis: *Viaggio in Dalmazia,* in Venezia, MDCCLXXIV, стр. 98—104. В.: Вук Стеф. Караџић: *Српске народне пјесме,* III, Беч, 1846, бр. 80.

[23a] Герхард Геземан: *Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама,* Ср. Карловци, 1925, бр. 108.

садрже га друге песме и народне приповетке. Појединост пак да сестра налази у гори рањеног брата, или жена мужа, да га лечи или умире поред њега када он умре или када га затекне мртвог, чест је мотив српскохрватских лирских народних песама породичног круга.

Албанска песма, као што се види, није стварана као целина на једном доминантном мотиву већ је настала као контаминација више мотива, и рекло би се чак и више песама, што као појава није ни мало ретка у народном епском песништву.

Песма *Потур девојка* стварана је на мотиву о трагичној судбини двоје љубавника, добро познатом у српскохрватској народној поезији према балади *Смрт Омера и Мериме* у Вуковој збирци.[24] Ми овога пута нећемо узети баш њу као упоредну песму, већ ћемо узети њену варијанту: *Опет то, још друкчије*,[25] не зато што је најдужа од варијаната Вукове збирке, нити зато што је најближа албанској, већ зато што садржи, по нашем мишљењу, највише уметничке лепоте. Обе песме, и албанска и српскохрватска, што је сасвим случајна подударност, имају тачно по сто двадесет стихова. И обе почињу истом појединошћу: двоје младих расту у милости од малена, само у албанској се девојка назива Потуреша а у српскохраватској Мерима; у обема се пева како мајка жени сина другом девојком да се син не би оженио вољеном, само у албанској се младожења укључује у сватовско весеље а у српскохрватској одриче да иде у сватове, и из ове појединости је народни певач излио оне дивне стихове у којима будућа невеста, као да предосећа да нешто није у реду, прекорева Омерову мајку што нема младожење у сватовима, и даље, када

[24] Вук, *Српске народне пјесме*, I, Беч, 1841, бр. 343.
[25] Исто, бр. 345.

Омер неће да прихвати младу невесту са коња па га мајка заклиње својом храном. Поруке двојице младожења разликују се само у појединостима, и у нешто већем броју стихова српскохрватске песме. — У албанској песми сликан је моменат када несрећна девојка угледа сватове који носе Хасаново тело па га положе пред врата девојачке куће и девојка тужи за вољеним човеком, а затим утрчава у кућу, доноси дарове и дарује сватове, оставља поруку да је укопају са Хасаном и умире. — У српскохрватској песми ови моменти сликани су шире јер је песма пратила несрећну девојку од тренутка када сазнаје за Омерову женидбу, на шта реагује снажним узнемирењем душе преварене девојке. Унутрашње стање певач је сликао спољним изгледом и покретима: прво се љути, пребледи, губи снагу, од узбуђења мења боју лица, од туге обамире; осећања се затим шире и обухватају све органе: ломи иглу, замрси везиљске конце, затим се повраћа физичка снага али је обузима бес: креће из куће, да би дала одушка оптерећеном срцу.

У завршним стиховима оба певача била су кратка, а певач српскохрватске песме као да је испустио појединост да Омерову мајку сахрањују између несуђених супружника.

Мотив о несрећним љубавницима био је врло омиљен у народном певању и врло распрострањен на читавом српскохрватском подручју. О томе сведоче многи записи: преко сто их је објављено а у рукописним збиркама налази се још неколико стотина. — Када бисмо по сваку цену тражили извор мотива ових песама, највероватније би било да га тражимо на оријенту, откуда је већ као оформљен сиже могао бити пренесен и у наше балканско поднебље. Ово потврђују и саме песме: имена јунака, велико присуство цвећа и мириса, брза сахрана умрлих.

О албанским и српским песмама с овим мотивом записаним на Косову посебно је писао Кадри Халими,[26] али је извео низ погрешних закључка: аутохтоност песама, реткост мотива, страсти, поректо мотива итд.[27] Неке од погрешних закључака Халимија исправио је и Ненад Љубинковић.[28]

Песма *Боловао Хасан-ага* припада такође кругу песама с мотивом о несрећним љубавницима. Она, међутим, уноси неке нове појединости, рекли бисмо значајне за карактер песме: двоје младих заволе се у гори, младић ловац и девојка пастирка; младић се разболи и после седам година боловања, када увиди да не може да оздрави, наговори свога побратима да се он ожени његовом вереницом. Када побратимови сватови поведу девојку поред двора првог вереника, она моли сватове да јој дозволе да обиђе болесника, свог првог вереника, и када јој то сватови дозволе она га походи, несуђени супружници размене дарове, па када млада жена пође са сватовима чује лелек болесникове мајке, враћа се поново болеснику који је већ издахнуо и умире над његовим телом; сватови сахране несрећне веренике једно до другог и из њихових гробова ниче цвеће. — Песма је дакле унела нове појединости и лепотом није ни мало испод претходне, ако је није и надвисила. Интересантно да је ова албанска песма најближа једној македонској из збирке браће Миладиноваца.[29]

---

[26] Кадри Халими: *Горњоморавске „варијанте" народне песме „Смрт Омера и Мериме"*, Гласник Музеја Косова и Метохије, I, 1956, стр. 165—175.

[27] Исто, стр. 171—174.

[28] Ненад Љубинковић: *Мотив о смрти Омера и Мериме у српскохрватској народној поезији*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 1958, XXIV, св. 3—4, стр. 294—296.

[29] Миладиновци, *Зборник*, Скопје, 1962, бр. 231.

Бој сватова садржи врло стар мотив, заснован на обичају да се сватови ником не уклањају с пута, јер ако се уклоне, веровало се, неће бити срећно по младенце. Слична су веровања записана у вези са старим календарима и лазарицама, јер када би се сусреле групе коледара или лазарица нису се уклањале једне другима с пута па је долазило чак и до физичких сукоба који су се завршавали погибијама, а погинуле су сахрањивали на месту погибије. Отуд они топономастички називи, сачувани до нашег времена, познати као „коледарска гробља".[30] — И у овој песми предмет је сукоб двојих сватова и њихова погибија. То опева први део песме, који представља целину која би и као таква могла да чини самосталну песму. Други део песме као да је настао из реминисценције о неком таквом догађају. У том делу песме трезвено је сагледана и оцењена трагедија сватова, па се наметнуо и такав закључак песме: чврсто пријатељство двоје младих брачних парова, због којих је и дошло до страшне погибије масе људи. Тај део песме, вероватно је новијег датума. То пада одмах у очи када се упореди с првим делом песме: први део је типична балада, други већ није, од сто осмог стиха до краја.

Песма је већ у петом стиху наговестила тужну приповест. Када је певач описао даље силу и сватове који воде младу невесту, супротставио им је исте такве сватове, који такође воде невесту, а затим је драматично снажно сликао заметање кавге и крвави судар сватова. Пошто су се барјактари први сусрели један с другим, и пошто ни један ни други неће да се уклоне, они

[30] Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић: *Српски митолошки речник*, Београд, 1970, стр. 170, *Коледарска гробља.* Види: Дена Дебељковић: *Косово. Обичаји народа српског*, *ГЕМ*, 1907, VII, стр. 316.

и замећу кавгу. — Слици силног комешања сватова и њиховог изгинућа, певач је супротставио слику природе. Овим двема сликама додао је и трећу: слику двеју младих жена, усамљених, иза којих је позадина страшно разбојиште. Младе жене куну гору и њихова клетва се обистињује: гора се осуши, планина опусти, умукне цвркут птица а мртви сватови се скамене. — Песма је, рекли бисмо, снажно доживљена, и то је главни извор њене уметничке лепоте.

Српскохрватске песме овога круга су мотив о „гробљу од сватова"[31] обично везале за одређене личности, историјске или легендарне, па су причу о сватовском гробљу уобличавале нешто друкчије: или као трагедију нападнутих сватова, каква је на пример песма *Сватовско гробље на Коритима*,[32] или пак као трагедију о смрзнутим сватовима, каква је *Сватовско гробље на Моринама*.[33] У овој другој се народни певач истакао успелим описом природе херцеговачког поднебља и великом топлином у стварању лика обичног човека, слуге Марјана.

Селман Лика је потресна балада о двојици браће, несрећних младожења, који гину на дан своје свадбе бранећи стадо од харамија. Сватови у повратку сусрећу људе који носе несуђене младожење на носилима и тужна сватовска поворка креће се њиховим бившим кућама. Када се сватови разиђу, младе невесте, не знајући шта се збило, очекују свођење у ложницу. Певач се једном сликом задржао баш на том тренутку. — Када отац несрећних младожења дође старијој снахи да је води натраг, саопштавајући јој да је њен несуђени супруг погинуо, млада жена одбија

[31] Коста Херман: *Народне пјесме Мухамедоваца у Босни и Херцеговини*, I, Сарајево, 1888, бр. 6.

[32] Исто, последњи стих.

[33] Исто, бр. 7.

да се врати у род већ моли свекра да је остави за малог, петогодишњег девера. И млађа снаха такође остаје да чека свог девера који је у колевци. Тада несрећни отац, нашавши утеху у ставу својих снаха, излази на кулу и оглашава сватовима да је оженио два млађа сина, захтевајући да се настави сватовско весеље. — Тако се песма и завршава.

Српскохрватске песме с оваквим сижеом нису изразите. Песама о несрећним младожењама има велик број, међу којима су најчешће јуначке песме. Постоји и један број приповедних песама сижејно-тематски блиских албанској, чији би представник била једна из рукописне збирке Дене Дебељковића.[34] У њој се пева о Богићу од Мораве који истога дана жени два сина, па када их хајдуци погубе у механи на дан свадбе, Богић задржава снахе за двојицу млађих синова. Када и они освану мртви у ложници, Богић са сватовима који су довели несуђене невесте враћа их у род. — Ми смо, расправљајући о овој песми и њеним варијантама указали где би се могло тражити објашњење једном данас доста нејасном веровању из којег је могао поникћи један овакав сиже.[35]

У песми *Братоубиство ради жене* садржан је стари мотив како вила завади браћу. Међутим, њен почетак доста подсећа на почетак познате песме из Вукове збирке *Предраг и Ненад*,[36] али се у даљем току развија у правцу сасвим друкчијег сижеа: двојица браће ловаца сусрећу у гори старца и жену необичне лепоте која проклиње гору што не гаји јунака који би убио старца и ослободио је. Браћа убијају старца и нуде жени да

[34] Дена Дебељкови: рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. 10, I, 15.

[35] Бован, *Антологија*, стр. 35—36.

[36] Вук, II, бр. 16

бира једног од њих, а када она изабере млађега, Зумер се наљути и убије брата, заправо смртно га рани. Имер оставља поруку: да не казује мајци истину већ да јој каже да се он гором оженио. Зумер увиђа своју велику грешку и одузима себи живот. — Да је у песми реч о вили, открива последњи стих песме: *Ја сам била да устрелим вила.*

Албанској песми сижејно-тематски је врло блиска српскохрватска *Мујо и Алија.*[37] Она је, међутим, много јаснија када се ради о бићу које завади браћу. — Велика братска љубав у њој истакнута је на самом почетку: *Испод себе коње мијењали, И са себе свијетло оружје.* У њој су браћа такође ловци: улове поред језера утву златокрилу и споречкају се око лова, па се стиче утисак да је певач већ овим сукобом, који је изглађен, припремао главни сукоб браће у завади око виле, када Мујо потегне ханџар и удари Алију у срце. Мујо се повраћа и узима братова коња, јер му брат то оставља у аманет: жао му је свога вранчића који жали господара. Мујо сусреће у гори птицу гаврана „без деснога крила", па када му гавран одговори да му је без крила као њему без Алије, хита брату не би ли му извидао ране, али како Алија умире — и он себи узима живот ханџаром.

Обе народне баладе, и албанска и српскохрватска, лепе су и обе су одлично сачувале стари мотив народног песништва.

Балада *Хусен и Хасан* грађена је такође на мотиву како жена завађа браћу, само што овде заваду браће врши млада невеста, љуба једнога од браће. Певач је ставио у сам почетак песме договор браће да се не жене, да би одмах иза тога истакао изневеравање старијег брата Хасана. Идилу братског живота народни певач сликао

[37] Исто, бр. 11.

је врло успело, нарочито када их је сликао као ловце. И кад доводе младу Хасанову невесту, слика велике братске љубави се понавља, што подстиче невесту да се зарекне да ће их завадити. Она то и уради прве брачне ноћи: не прима у ложницу свога супруга док овај не убије брата. Због сватова, који се још веселе у кући те ноћи, Хасан одлаже убиство за сутрадан. У лову, пропуштајући Хусена напред, Хасан хицем из пушке смртно рани брата и полази кући. Када га птице опомену на злочин, Хасан се покаје и враћа рањеном брату, али га Хусен одвраћа од намере говорећи му да ће га љуба за то прекорити. — Певач је, међутим, за разлику од многих других који су опевали овај мотив, продужио месму и усмерио даљи развој радње као срећном завршетку, уплићући вилу видарицу и немушти језик па животиње помажу да се рањеник извида. Оба брата се враћају двору и Хасан, увидевши злу крв своје супруге, кажњава је страшном смрћу: намаже је петролејом и запали. Хасан се, на крају, заклиње брату да се више никада неће женити.

Појединост о заклетви браће да се не жене, као да је могла прионути из богумилског учења. Она је у песми веома наглашена. Можда је пак по среди и неко старо веровање, које су богумили преузели.

Српскохрватска песма *Милан-бег и Драгутин-бег*[38] стварана је на истом мотиву, с оном непоновљивом сликом о љубави браће: *Колико се браћа миловала, Под њима се добри коњи љубе,* и с оном драматичном сликом сусрета горске звери са Драгутином, али највећа разлика је међу песмама у самом завршетку: албанска је трагичан свршетак заменила срећним; српскохрватска је пак остала верна баладичном крају.

---

[38] Исто, бр. 10.

Песма *Два сирочета* стварана је на мотиву заваде брата и сестре од стране братове жене. Она почиње приповешћу о двоје сирочади, са јако наглашеном социјалном појединошћу. Када брат и сестра одрасту, сестра се зарекне да се неће удавати, али чим се брат ожени жена га наговара да удоми сестру, на шта муж оштро реагује. Млада жена упорно настоји да посеје омразу па у тој упорности не преза ни од највећег злочина: закоље своје дете у колевци и кривицу пребаци на заову. Тада брат устаје против сестре, одводи је на усамљено острво и оставља. Када се врати кући гости открију његову заблуду па брат спасава сестру а своју жену кажњава суровом смрћу.

Српскохрватска песма *Бог ником дужан не остаје*[39] почиње поређењем, обичним за лирску песму: *Два су брата напоредо расла, Међу њима танковрха јела*... Колико су браћа сестру *миловала*, свакакве јој поклоне доносила, *Најпослије ноже оковане, Оковане сребром, позлаћене*. *Завидљива* Павловица тражи од своје јетрве *биље од омразе*, али млада Радуловица, и сама имајући браћу и знајући за топлину братске љубави, одговара да и када би знала биље од омразе — не би јој казала. И Павловица не преза ни од највећег злочина: украде заовине ножеве, закоље своје дете у колевци и подметне јој крваве ножеве. Павле тада казни своју сестру, верујући да је она злочинац: растргне је коњима на репове. Из сестрине крви ниче цвеће а из тела црква. Када се Павловица разболи и болује девет година, и када јој такав живот досади, моли свога господара да је води заовиној цркви не би ли јој греховн били опроштени. Греховн јој не буду опроштени и она тада моли господара да је растргне. — Завршна слика песме подсећа на

[39] Исто, бр. 5.

најлепше слике из народне бајке,и вероватно је отуда и преузета.

Албанска и српскохрватска песма највише се разликују у прилазу кажњавању грешнице: у албанској је то конкретан чин; у српскохрватској казна је препуштена моралној сили, чија казна није ни мало блага: она долази лагано али неумитно, траје дуго и завршава се потпуном рехабилитацијом невине жртве.

Осмерачка песма *Имер-ага* представља приповест о ратнику који постаје сужањ, али стиже на свадбу своје жене, што и јесте њен мотив. Песма је богата појединостима из реалног живота ратника и његове породице. Иако у понечему има обележја баладе — није права балада. Због завршетка у првом реду. То би била јуначка песма, као што би била и песма *Ропство Јанковића Стојана*,[30] да је певач наставио песму онако како ју је певао у првих четрдесетак стихова. — Стојан Јанковић на свадби своје жене, алегоријском песмом о соколу и његовом гнезду, казује се својој љуби, а мајка, на повратку из винограда, од радости синовљевом повратку умире. Завршетак је дакле чини правом баладичном песмом. — И овога пута се показало да песнику више могућности лирског стварања пружа онај пол људских осећања који називамо тугом и душевним болом. У албанској песми певач је желео да да предност поштовању речи, чиме је дата етичка димензија песми.

Песма *Ропство младога Бајрама* је опет с мотивом: муж на свадби своје жене. Међутим, она је окренута сликању унутрашњег стања јунака песме, и раснички је много снажнија од песме *Имер-ага*. Она садржи у себи низ лирских целина, као што је на пример она када син, не казујући

[30] Исто, III, бр. 25.

се, моли мајку да га прими на конак, или она у којој син моли мајку, која га још не препознаје, да засвира на тамбурици и када сестра по свирци препознаје брата. И речи свекрвине пуне су топлине за своју снаху. — Ова се песма знатно више од претходне приближава српскохрватским по начину сликања унутрашњих осећања.

Сиротан Љута припадала би кругу песама једног широког мотива: продаја љубе. Уже узето, она припада ужем кругу чији би мотив био: продана невеста у купцу препознаје свога брата. Песма је, мора се одмах истаћи, социјално снажно обојена. Она и почиње сликом тешког живота двоје сирочади. Брат одлази у свет као дечак од седам година а сестру из севапа узима да негује један старац, али када запрети глад његовој породици — продаје је и њу узима Љута. — Према појединости о продаји девојчице рекло би се да је песма сачувала сећање на продају робља. — У свему, песма својим првим делом представља потресну социјалну приповест, а у другом певач је глорификовао осећање чојства кроз слику превелике осетљивости према дугу. Судбина несрећне Фате даје баладични тон и другом делу песме, без обзира што она у овом завршетку скреће са правца баладе у правцу завршетка карактеристичног за новелистичку песму: Фата у другом купцу препознаје свога брата и он је, уз богат поклон у новцу, враћа своме зету Љути.

Разлика албанске песме и српскохраватских песама сижејно-тематски сличних била би пре свега у томе што у српскохрватским није наглашен социјални моменат, а затим, опет у вези с овим, двострука продаја жене у албанској као да долази с тога што је њен певач био принуђен да уведе и препродају да би доследно завршио песму епизодом о препознавању брата у купцу и срећним завршетком песме повраћајем младе

жене њеном супругу. — Постоје још неке разлике али оне се састоје у ситним појединостима: у српскохрватским постоји епизода да задужени јунак прво хоће да прода мајку или коња, затим, мотив је у њима везан за историјске или за легендарне јунаке, понајчешће за Марка Краљевића.

У албанској песми истакнута је појединост о љубави Љуте и Фате, нарочито у епизоди када Љутина мајка наговара сина да прода своју младу невесту, мада та појединост није најбоље мотивисана, посматрано са становишта могућности постојања љубави у таквом случају, с обзиром да је Фата купљена као робиња. — Продаји младе жене певач је посветио посебну пажњу, разгранавајући епизоду о њеној продаји у слику праве вашарске атмосфере. Још више пажње посветио је препознавању брата и сестре, описујући врло пластично знамења која се јављају као опомена да је на путу радоскврнуће, у моменту када брат полази са сестром у ложницу. Знамења су описана живо, сликовито, као у народној бајци.

Српскохрватске сижејно-тематски сродне песме су с краћом приповести јер немају епизоду о препродаји жене, и готово су увек са мањим бројем стихова. У *Продатој љуби Богдановој*,[41] у најкраћим цртама је испричано како се Богдан задужио па не може да врати дуг и хоће да прода мајку; сестра га наговара да прода своју љубу и њу купује *турско момче младо,* како је у већини српскохрватских песама с овим мотивом. — Народни певач је с великом осећајношћу сликао растанак двоје младих супружника који живе у великој љубави.

Песма *Бон Претика* у првом делу, заправо у почетку, контаминирала је мотив како Турчин уграби девојку али она преваром побегне, какве

[41] Исто, I, бр. 725.

су на пример српскохрватске песме типа *Варадинка Мара* и *Опет то али друкчије* из Вукове збирке,[41a] али је у даљем току грађена на основном мотиву претходне песме, *Сиротан Љута*, само што није реч о купцу већ о отимачу. — Она је својим завршетком права баладична песма. Њена основна карактеристика јесте сажетост, краткоћа, чиме указује, рекло би се, на карактеристике старе баладичне песме. Сажетошћу у правим баладичним завршетком песма *Бон Претика* се битно разликује и од песме *Сиротан Љута* и од *Продате љубе Богданове*, јер ни једна ни друга нису праве баладе. Обе би пре ишле у врсту новелистичких приповедних песама о породичним односима.

Песме: *Бију се кољу две горе и Јусуф-ага и Малеш* доста су блиске својим почецима у садржини, и обе као да су контаминирале по неколико мотива: мотив о неверној љуби, мотив о одвођењу љубе у род; прва још и мотив о сукобу сродника у незнању а друга мотив о замени неверне љубе њеном сестром. — Друга, *Јусуф-ага и Малеш*, свакако је интересантнија од прве неколиким појединостима, и то пре свега појединошћу да изневерени супруг добија, уз благослов мајке сурово кажњене жене, на дар њену млађу сестру. Интересантна је и појединост када Јусуф-ага доводи својој кући нову невесту, и када на питање где му је прва љуба, овако објашњава:

С Малешом се променисмо:
Мен' девојка, њему жена.

Српскохраватске песме сижејно-тематски сличне гранају се на два круга: први у којима је завршетак срећан по јунака који води љубу у род и то би биле варијанте у којима се пева да љуба

[41a] Исто, I, бр. 750, 751.

стаје на страну свог супруга[42], и други, у којима се песме завршавају трагично по младу жену јер стаје на страну отимача или свог првог вереника.[43] Међутим, ни међу једнима ни другима нема равне по уметничкој снази и лепоти песми старца Милије *Бановић Страхиња*,[44] мада је ближа албанској песми *Невјера љубе Поповић — Стојана*.[45]

Песма *Далеко мому хвалише*, за чији је наслов узет први стих, већ својим почетком указује на превасходно лирску одлику. Ако бисмо је ипак узели као епску приповедну песму, рекли бисмо да је њен мотив: намамљивање младе жене на лађу с робом. Српскохрватске песме сижејно-тематски сличне имамо у чисто лирским облицима, каква је на пример *Мајкин савјет*,[46] али имамо их и с врло развијеним сижеом, каква је на пример *Женидба Јове Будимлије*.[47]

У албанској песми и лирској из Вукове збирке, на самом почетку опевана је појединост како младић, заљубљен у лепоту девојку, моли мајку за савет како да се домогне ње. Мајкин савет је у обема изливен у низ лепих стихова, у српскохрватској у седам а у албанској у готово троструко више. — У српскохрватској приповедној песми народни певач је сликао унутрашње стање јунака песме, узимајући догађај само као спољни оквир. Она је развила свој део баш тамо где су стале Вукова лирска и албанска песма, развијајући поједине пасаже у праве лирске целине, од којих неке могу стајати као самосталне лирске песме.

[42] Види преглед сижејно-тематски сродних песама јужнословенских народа, бр. 16.

[43] Исто.

[44] Вук, II, бр. 44.

[45] Исто, VII, бр. 28.

[46] Исто, I, бр. 580.

[47] Исто, II, бр. 101.

Песма о чобанки, коју бисмо могли назвати и *Пастирска свирала,* или чак можда и *Чаробна свирала,* стварана је на мотиву: пастир гласом своје свирале дозове помоћ и спасе стадо и себе од харамија. Она је, међутим, обухватила два света: реални и фантастични. Из овог првог узета је хајдучија, реална појава у ранијим вековима, па чак и на почетку овога века забележена у низу докумената као отимачина стада; из другог пак, фантастичног, узете су појединости из света народне бајке: чаробна свирала има моћ немуштог језика, разумљивог само онима који су блиски. — Поједине реалије из живота као да су натуралистички пресликане у песми: појединост о верним овчарским псима који изгину бранећи стадо, затим одвођење пастирке са стадом да не би јавила о отмици стада, смртна опасност у којој се налази пастирка заплењеног стада, која је долазила из страха отмичара да их ода.

Интересантно је да албанска песма почиње правом химном створитељу, да би се наставила сликањем лепе чобанице и њене чудне свирале а продужила сликањем њеног идиличног пастирског живота који прекида напад тридесет харамија. У крвавом обрачуну са нападачима изгине тринаест паса али и исто толико харамија, но преостале харамије ухвате и вежу младу чобаницу, коју харамбаша хоће да погуби. Млада пастирка моли се харамбаши да јој дозволи да пред смрт засвира у своју свиралу, и када јој дозволи она звуцима јавља својима да је у опасности па крене потера, поубија харамије и ослободи стадо и пастирку. — Интересантно је како је певач пропратио збивања сликама стања која се дешавају у природи: на свирку младе чобанице — цела природа стаје, престаје свако кретање, птице умукну а виле почну да се окупљају; када младу пастирку и њено стадо ослободе и када она пре-

стане да свира, цела природа оживљава: сунце огреје, извори зажуборе, птице запевају, трава почне да расте и овце се огласе.

Певач је мајсторски водио главну нит песме, преносећи слушаоца из реалног света и живота у фантастични свет народне бајке, преплићући складно појединости пастирске идиле и опасности са старим песничким сликама, уклапајући вешто у тај оквир чаробну свиралу и њену чудесну моћ говора и утицаја на природу. — Он није, међутим, пропустио да се осврне и на унутрашње стање младе пастирке, сликајући њену тугу и жалост за својим стадом и за лепотом пастирског живота. Такође је осветлио и једну карактеристичну црту харамија: пожуду према женском чељадету, као и суровост харамбаше. — Зато бисмо могли слободно да кажемо да ова песма иде у ред најлепших у овој збирци и да представља строго антологијску песму. Она је, очигледно, снажно доживљена, и рекло би се да је њен певач првенствено био пастир.

Поред већег броја сижејно-тематски сродних српскохрватских песама, у којима је појединост о чаробној свирали, које су записане у разним крајевима, једна је записана баш у крају у коме и албанска.[48] Певач ове песме је у кратким цртама опевао чобановање пастира Петка, напад харамија и заробљавање овчара, а као разлог да засвира на својој чаробној свирали узео је што су се овце разишле па харамије не могу да их скупе. Звуке његове свирале разуме девојка Севда па казује оцу и он запоседне бусију, растера харамије и спасе Петка и стадо, па када се увери у чаробну моћ пастирове свирале — даје му кћер Севду. — Певач ове песме ставио је тежиште на два момента: социјални и љубавни. Решење нас подсећа на завршетке многих народних бајки: сиромашни младић, захваљујући неком чароб-

ном предмету који поседује, добија вољену девојку и богатство.

Обе песме, и албанска и српскохрватска, опевале су један стваран или боље речено могућ догађај из недавне прошлости, али су обе показале *колико су још снажно живели елементи старог* песништва, који су били прожети фантастичним.

Песма *Мрикаљем, друго наша,* стоји на међи лирске и епске песме. Њена изразита строфичност указује да је певана у колу. Свака строфа, ипак, уноси понеку нову појединост па би се могло говорити о неком виду сижеа, иако је основни мотив, на коме је и стваран такав сиже: страх девојке да је не уграби Дардамељ. Тај конфликт се открива у неколиким епизодама које су чврсто спојене тако да чине једну линију догађаја, чије се решење открива на крају. — Песму чини у ствари неколико слика: молба Мрикаљеминих другарица да и она пође с њима да беру цвеће и Мрикаљемин страх да је не уграби Дардамељ; уверавање другарица да је Дардамељ у војсци и пристанак Мрикаљеме. То би био први део песме и он би могао да стоји и као самостална лирска песма. Други низ слика, где се описује брање цвећа, представљао би други део песме. Трећи део се састоји из трију питања Мрикаљеминих другарица и прерушеног Дардамеља шта би радила када би се појавио Дардамељ и из трију њених одговора: скочила би у воду, или у ватру, или би се убила ножем. Ова трочлана симетрија нарушена је појавом Дардамеља који уграби Мрикаљему, уз њен силни врисак којим је *дрво и камен уцвелила.* — Крај песме сликао је Мрикаљемину мајку која очекује повратак ћерке и брине се да је змија није ујела али не страхује да ју је уграбио Дардамељ; напротив, прижељ-

[48] Миодраг Васиљевић: *Југословенски музички фолклор,* I, Београд, 1950, бр. 79.

кује то, обећавају му чак као награду спрему девојачку и благо. Својим завршетком: појавом Дардамеља, који говори девојачкој мајци да неће ни спрему ни благо већ само Мрикаљему, песма потврђује да се певала уз игру.

Овој албанској песми блиска је српскохрватска спасовска песма *Рано рани ђевојчица,*[49] која је исто тако играчка: певала се у колу на спасовском уранку, у Будви. Певали су је „момци и дјевојке с вијенцима на глави од различнога цвијећа."[50] Она припада старом пролећном обреду берачица цвећа. В. Латковић је сматрао да песма, оним делом у коме се пева о повратку девојке својој мајци, симболизује буђење природе.[51] Латковић је, међутим, мислио да су записи варијаната карактеристични само за приморски појас и његово непосредно залеђе.[52] Међутим, велики број записа српскохрватских варијаната у којима се пева о планинском војводи који дозали у коло и хвата се до девојке која му се моли да је ослободи, обећавајући да ће послати у замену сестру која је лепша од ње, указује да је мотив био распрострањен на читавом српскохрватском подручју. Само је на Косову и Метохији записано преко петнаест варијаната.[53] Песме подсећају на стари грчки мит о Деметри и Персефони,[54] истина само неким појединостима, врло бледим, да би се могле довести у неку тешњу везу с овим старим митом.

Велика сличност албанске и српскохрватских песама, а посебно лик Дардамеља, који је вероватно заменио змаја, наводи нас на помисао да

[49] Вук, I, бр. 270.
[50] Исто, стр. 179.
[51] Латковић, пом. дело, стр. 159.
[52] *Хрватске народне пјесме,* књ. V, Загреб, 1909, бр. 11.
[53] В. нашу докт. дисерт., стр. 360, фуснота бр. 389.
[54] Н. А. Кун. *Легенде и мотиви Старе Грчке,* Сарајево, 1963, стр. 71—76.

би и албанска песма могла припадати обредној поезији. У сваком случају било би интересантно када би се расветлило питање везаности албанске песме за обред.

Песма *На брдима скадарскијем,* неколиким старим појединостима, подсећа на претходну: младићи се надмећу за лепоту девојку, младу чобаницу, и када победник уграби девојку она му се моли да је ослободи. Међутим, мотив о уграбљеној девојци није главни мотив ове песме. Главни мотив песме је онај који се јавља често у српскохрватским песмама типа *Цетињка и мали Радоица,*[55] чија је основа надметање за лепоту девојку, која је у српскохрватским песмама најчешће крчмарица. У њима је тежиште на услову који девојка поставља младићима који јој се удварају. Најчешће је то услов да се преплива нека вода и да се убере цвет. Међутим, оне садрже и појединост о кушању верности, или друштва или пак саме девојке, од стране јунака који се бори за девојку. Присутност воде која треба да се преплива и вина које се пије — указује на неке старе песничке елементе.

Нагоди се момак и девојка готово би пре припадала лирским него епским песмама. Њен је мотив: служење ради девојке. — Српскохрватске песме са сличним мотивом разгранале су се у две велике групе: лирске, које се опет лепезасто шире на групу жетелачких, у којима се пева како девојка моли младића, најчешће пастира, да јој помогне у жетви, обећавајући му своје бело лице, а када он то уради девојка га вештим изговором изигра, каква је на пример *Опет овчар и девојка,*[56] или је пак опклада у стадо у надјњевању,[57] и на групу оних у којима се пева како девојци

[55] Вук, I, бр. 738.
[56] Исто, бр. 253.
[57] Исто, бр. 252.

прети опасност од воде па се обећа оном јунаку који је спасе, а када младић учини то — тада девојка бежи[58]; и на епске-јуначке, које су опет везане за неког познатог епског јунака, какав је на пример *Опет женидба Стојана Јанковића*.[59]

Албанска песма била би најближа лирским српскохрватским песмама типа *Овчар и девојка*.[60] У албанској постоји трочлана симетрија и то двострука: прво у делу песме у коме се опева погодба момка да служи код девојке, где је зобрана девојачка да јој не може узети три њена добра, и друго, у делу песме у коме се опева како младић за своју службу узима баш та три добра девојачка а девојка му тада нуди три замене. Та двострука, трочлана симетрија нарушена је тек на завршетку песме, у коме се пева о решењу спора који је девојка поставила на почетку али које решење младић схвата тек на крају песме: стадо им је заједничко.

У поменутој српскохрватској песми младић је тај који губи опкладу па се моли девојци да му не одгони стадо, изговарајући се како она неће имати где да га напаса, да неће знати где да га напаја и да неће имати хлада у коме ће стадо пландовати, али девојка налази решење:

Ја поља имадем, стадо да напасем:
Моја ситна коса, зелена ливада;
А и воде имам, стадо да напојим:
Моје чарне очи, два бистра кладенца;
Ладак ће им бити моје обрвице.

И албанска и српскохрватска песма показују да су њихови ствараоци били животно везани за стадо, па отуда, из те доживљености песме, и толика топлина према њему.

---

[58] *Хрватске народне пјесме*, VII, 1929, бр. 398.
[59] Вук, II, бр. 22.
[60] Исто, I, бр. 252.

На крају, за последњу песму у овој збирци, *Две сестре без брата,* рекли бисмо: чиста лирска песма, не само због њене краткоће што се броја стихова тиче, већ зато што није развила сиже. Њен мотив: сестре без брата, врло је омиљен и често опеван у српскохрватској лирској поезији. Мотив је никао свакако из оних патријархалних односа у којима је брат за сестру представљао незамењиво сродство, будући њен заштитник и у роду и у породици у коју одлази удајом. Овакав однос брата према сестри још је старијег датума јер сигурно је да води порекло из времена из којих и авункулат, али у патријархалној средини био је одлично сачуван. Зато су сестре које нису имале брата чезнуле за њим и зато је мотив тако често и тако снажно лирски опеван у великом броју песама.

У албанској песми пева се како се сестре које немају брата договоре да продају своју спрему па да начине брата. Колика је та жеља сестара за братом била велика, и њихова молба богу да им оживи начињену лутку, да јој удахне душу, —умилостивила га је. Срећне сестре објаве у својој махали да имају брата: *Свога брата ко од злата,* — преварене силном жељом, али им народ не верује већ их прогласи да су *заблуделе и полуделе.*

Од српскохрватских поменули бисмо песму *Сестре без брата,*[61] врло кратку, без појединости да су сестре уверене да им је лутка оживела и без појединости о реаговању средине. Она има само девет стихова:

Двије сестре брата не имале,
Па га вију од бијеле свиле,
Од бијеле и још од црвене:
Струк му мећу дрво шимширово,

[61] Исто, бр. 307.

Црне очи два драга камена,
Обрвице морске пијавице,
Ситне зубе два низа бисера;
Залажу га медом и шећером:
„То нам једи, ла нам пробјеседи".

Српскохрватске песме с овим мотивом махом су кратке и готово само са овим појединостима.

*

Записи албанских народних песама ове збирке новијег су датума и вероватно да је време у коме су записи настали учинило да се у извесној мери, у неким примерима мање а у некима више огледа и сам утицај тога времена. У извесним примерима ти наноси новога доба су очигледни: нова схватања, нове идеје које су се инфилтрирале у старо песничко ткиво. Где је то узело маха, осећа се чак да су старе песничке целине разорене, што се одразило на нову творевину. У таквим случајевима осећа се тежња певача да своју песму освежи новим схватањима, да је прилагоди новом времену, и он је, вођен таквом идејом, стварао нове песничке целине, друкчије од оних које је преузео из песничког наслеђа, шаролике, неуједначене и ретко кад је успевао да се то не одрази и на лепоту песме. — *Ми овај процес*, на жалост, нисмо могли да пратимо и да сагледавамо на језичкој грађи, у самом језичком изразу, јер је то и немогуће чинити на преведеном тексту, али сасвим је вероватно да се те иновације могу пратити и да се могу налазити у новијим записима, како поређењем са ранијим, али и без поређења ако се језик одлично познаје. Процес уношења иновација лакше је пратити, међутим, на песничкој грађи, на слагању те грађе у песничке целине, затим у контаминацијама појединих

мањих целина у веће или у целовите песме. У слагању, или боље рећи у спајању појединих песама од делова других песама или појединих песничких целина у нову песму, јасно се примећује нова творевина која делује напрегнуто, каткад испрекидано, нарочито када је у питању хетерогена песничка грађа. У таквим новоствореним песничким целинама, које су асимиловале реалије новога времена уз основу старог песничког ткива, осећа се још и тежња певача да се ове мотивише. У већини примера ово је учињено успешно, на срећу уметности, али у примерима где то није, ишло је на штету, што је дошло до изражаја у оним примерима када је певач желео да старе појединости објасни са становишта скорашњег или данашњег схватања. Тада су те иновације одузеле песми чари архаике. Срећа је што такви примери нису бројни. У већини песама народни певач је, обрађујући старе теме, старе садржаје, старе мотиве, успео да сачува дражи архаичног народног уметничког стваралаштва.

О одликама албанског народног стваралаштва ове врсте не би се могло говорити шире и не би се могли извлачити поуздани општи закључци на основу ове збирке из једноставног разлога што се ради о малом броју примера. Међутим, и у њима су се показале извесне особености албанског народног приповедног песништва ове врсте, а посебно народне баладе, тако да се ипак могу запазити неке битне одлике, иако су примери песама малобројни. Ми ћемо поменути само две које су јасније изражене.

Прво, оне одишу врло снажно духом патријархалне средине у којој је мушкарац веома потиснуо жену, давши себи неприкосновено високо место и истакнувши у први план своје чојство, нарочито изражено у поштовању задате речи, некад и преувеличано толико да делује готово неувер-

љиво са становишта схватања данашњег читаоца, а у првом реду са становишта млађег читаоца. Ова појава је сигурно у вези са питањем: ко је певао, ко је неговао, ко је заправо стварао ове песме? Рекло би се, ценећи према самим песмама, да су ствараоци и певачи њихови били мушкарци, и то ако не искључиво они, сигурно је да су превасходно они стварали и неговали ову врсту песништва. У песмама при крају збирке, које су на граници епских и лирских или су лирске, које су неговале и жене, већ имамо друкчији дух.

Друго, саживљеност са природом толико је дошла до изражаја да се просто може говорити о сљубљеношћу, сраслошћу човека са природом. У неким примерима као да не постоји та граница. Ово је дошло најснажније до изражаја у сликању пастирског живота, у низу слика идиличног живота пастира и пастирки и ловаца, међу растињем, животињама, поред воде, под ведрим небом. У опису природе, која чини саставни и нераздвојни део живота пастира и ловаца, има више случајева да се та природа дозива са унутрашњим животом људи. Доживљујући дубоко природу и природне појаве, певач је усменом речју, када се год латио да је слика, стварао снажне описе. Слике промена у природи посебно успело су стваране и успело дате као илустрација унутрашњих стања људи.

Упоредно изучавање сижејно-тематски сродних српскохрватских и албанских народних песама је доста сложен посао. Упоредно изучавање народних песама балканских народа је још сложеније, и ту сложеност је јасно истако В. Латковић.[62] Он је посебно истакао некритичко примењивање појединих теорија, узетих као једино довољне у изучавању сложене мотивске грађе балканских народних приповедака, што се може од-

[62] Латковић, пом. дело, стр. 72.

носити у великој мери и на песничке епске врсте, посебно пак на приповедне песме.[63] — Такво, упоредно изучавање народног песништва балканских народа без сумње је сложено и та чињеница сама по себи не дозвољава упрошћавање и поједностављење прилаза да би се умањио напор већ, напротив, обавезује истраживаче на изналажење најадекватнијих приступа и поступака, свестраних и савремених. Тешкоће се овде показују на сваком кораку. Прво, нема превода песништва балканских народа у довољној мери, заправо нема ни основних превода најпознатијих песама с најраспрострањенијим сижејно-тематским основама, оних заправо које су опевале најчешће заједничке мотиве; нема ни прегледа варијаната из народне поезије појединих народа који би помогли истраживачима који не знају односне језике балканских народа. — Ранији прилаз упоредном изучавању, са тежиштем истраживања порекла и генезе појединих мотива, морао би се допунити и другим прилазима, пре свега књижевничким. Оно што је уметничко у сижејно-тематски сличним песмама има свој потпуни смисао и оправдање јер се ради превасходно у књижевности као врсти уметности. — Даље, однос писане књижевности и народне такође би требало да уђе у оквир упоредних истраживања сижејно-тематски блиских песама балканских народа, посебно када се тиче протеклог књижевног стваралаштва.

Комплексније упоредно изучавање народне поезије балканских народа, ма колико било сложено и ма колико изискивало напора, биће врло корисно по културе балканских народа, али истовремено оно ће бити врло привлачно и врло интересантно, па и примамљиво, нарочито за млађе истраживаче, који почињу своја истраживања у овим оквирима.

---

[63] Исто, стр. 70.

АЛБАНСКЕ НАРОДНЕ БАЛАДЕ

1.

ПАЛА МАГЛА НА БОЈАНУ

Пала магла на Бојану
И по Пољу скадарскоме
Већ три дана и три ноћи.
Након ноћи три и дана
Дуну један ветар лаки
И подиже маглушину,
Подиже на Валданозу
Где зидају три зидара,
Зид зидају на тврђави.
Што по вас дан сазидају
То се обноћ обурвава.
Живи светац мину туда:
„Срећан рад вам, о зидари!"
„Срећан био, живи овече!
Ал' где видиш срећу нашу,
Јер што вас дан сазидамо
То се обноћ обурвава!
Знаш ли какав савет рећи?"
„Знам савета, грехота ми."
„Ти грехоту остав' нама."

„Јесте ли ви до три брата?"
„И од оца и од мајке."
„Јесте л' сва три ожењена?"
„Ми смо сва три ожењена."
„Живе ли вам све три жене?"
„Све три жене су нам живе."
„Обећајте, бесу дајте,
Бесу и реч у јунака,
Да нећете дома причат',
Да нећете рећ' женама:
Она што ће 'леб донети,
У зид да је узидате!"
Реч и бесу даше браћа,
Реч и бесу у јунака.
Али два старија брата
Слаботиња испадоше,
Погазише реч и бесу,
Реч и бесу у јунака:
Дому своме кад присташе,
Све женама испричаше.
А најмлађи, понајбољи,
Сав од речи и јунаштва,
Реч одржа, бесу дату:
Дому своме кад се врати
Ни реч не хте казивати.
Када бели дан освану,
Време дође за ужину,
Бака виче невестице:
„Невесто прва, невесто!"
„Ево ме, мајко-свекрво!"
„Мајстори на 'леб чекају. . ."
„Богме ја, мајко, не могу."
„А зашто, моја невесто?"
„Нешто сам, мајко, болесна."
„Невесто друга невесто!"
„Ево ме, мајко-свекрво!"
„Мајстори на 'леб чекају. . ."
„Богме ја, мајко, не могу."

„А зашто, моја невесто?"
„Ја у род данас одлазим."
„Невесто трећа, невесто!"
„Ево ме, мајко-свекрво!"
Па хитро на ноге поскочи.
„Мајстори на 'леб чекају..."
„О, мајко, како отићи..."
„А зашто, моја невесто?"
„Лудо ми дете на сиси."
„Та иди, моја невесто,
Дојенче ћемо чувати,
На земљу неће станути."
Невеста, она најмлађа.
Нарећа 'леба и смока.
Напуни вина поцрку
Па сиђе преко Казене...
Верни муж, тек је угледа
Уздахну болно, преболно:
„О, што уздишеш, јуначе?
Уздаси руше тврђаву!"
„Кам, теби, о жено ти моја,
Живу ћемо те узидати..."
„Здраво били, ви девери!
Дете ми је у колевци.
Нека вам га у аманет!
Кад ме младу узидате.
Остав'те ми десно око,
Ногу десну остав'те ми,
Руку десну остав'те ми,
Остав'те ми десну сису,
Кад ми синак туда прође
Да га оком погледујем,
Да га ногом пријубљујем,
Да га руком помилујем,
Да г' надоји мајка млеком!"

2.

СЕСТРА И СЕДМОРО БРАЋЕ

Фала богу, фала јединоме!
Удовица била с сирочади,
Удовица јадна самохрана,
Имала је седморо синова
И ћеркицу, луду јединицу,
Подигла их мајка прошевином,
Молећ, јадна, на четири стране;
С туђим 'лебом подигла сироте,
Вуном с трња кријућ голотињу.
Стигли момци млади за женидбу,
И по реду сестра за удају.
Синовима мајка поручује:
„Молим вам се, децо моја мила,
Не удајте сестру у близину,
Пријатељство с суседом не чини,
Пријатеља себи ту не тражи!
Пријатељство близу нема дражи,
На конака седа мудом'те је!
Седам браће сте се задесили,
Да је сваки седми дан походи,

Дочекат ће како срцу годи."
Добар пород, мајку послушали,
На конака седам удомили.
Дошли свати да узму девојку;
Плаче дева, цвили жељом живом,
Ронећ' сузе мајци говорила:
„Страхујем ти, мила моја мајко,
Браћа неће у походе поћи,
Да ме узме нико неће доћи,
Жива ће ме жеља уморити!"
Седам брата сестру је тешило:
„Реч дајемо, сејо, сва седмина
Да се седмог дана изређамо,
Први Јусуф доћ' ће да те узме!"
Црна сестра жалбу уставила,
Бесу прими на коња се даде.
Хвала богу, хвала јединоме!
Посла боже бољке изненадне,
Седам брата, а за седам дана
Помријеше редом седморица,
Прекри кулу, јао, зла судбина,
Оста мајка сиња кукавица.
Прохујало брзо седам дана,
Залуд сестра брата очекује,
Залуд јадна за посету спрема,
Јусуф јој је био издахнуо.
Јетрвице младу подбадале:
„Да ти дође брат ти се снебива,
Места у род нису оставила!
Да си, богме, тако добра била,
Брат те не би 'вако оставио;
Да си била сестра од мерака,
Далеко те не би сатарили,
Веће си им млада досадила,
Стопили те на седам конака!"
Дошло младој жени да излуди.
У бахчу је плачућ излазила,
Дечурлију слала домаћици,

Није могла ни хлеба искати.
„Хајде, хајде, што време одмиче!"-
Говорила и све сузе лила.
Тице горске по бахчи певале,
Сузе њене тешко подносиле,
Две срећнице тек у сенци стале,
Рида млада, оне разабрале,
Старија је младу запитала:
„Какав зор те младу спопануо
Те уздишеш, сузу сузом бришеш? —
Да ти није неко преминуо?"
Стала млада те им одговара:
„Удала ме браћа у даљину,
И удала и бесу ми дала,
Врх недеље водит' у првиче,
Сваких седам дана об'лазити —
Први Јусуф ваљаше да дође;
Ја га чекам, а брата ми нема,
Јетрве ми сад не дају мира;
Вама, срећне, желим нешто рећи:
Преклињем вас оним што вас створи,
Прелетите горе и планине,
Седам дана далеко одите,
Да Јусуфу, брату, саопштите:
Сестра ти се много наљутила,
Наљутила сестра да излуди,
Бесу сте јој братску оставили,
Не хајете, зар вам жао није!
Како бесу дату погазити,
Живи, мртви ће вам замерити —
Што чините ка' ваш нико није!"
Тек зачуле, тице окренуле,
Шуме, брда хитро прелетеле,
Право кули младога Јусуфа:
Нема жива створа сем старице.
Тице стале мајку упитале,
А старица плачућ' одговара:
„Седам дана кћери по удаји,

Седам ми је сина издахнуло,
За седам их дана закопала,
Ту под липом кости почивају,
Ту под липом деца ми самују,
А ја дома, плачућ ослепела,
Црна сестра још не доведена,
Плаче тамо јадна и проклиње,
Дата беса оста на речима,
Па се бојим земља их не прима!"
Птице су се липи запутиле,
Над Јусуфов гроб се уставиле,
Поруку му сестре изручиле.
Хвала богу, хвала јединоме!
Гле шта мртав из гроба уради:
Силно врисну, одјекну планина,
Сви се мртви гробљем престравише,
Стиже врисак до бога једнога:
Иште Јусуф душу да му врати.
Потражио, и бог му је дао:
Гроб с'отвори и мртвац устаде;
Право дома сад се упутио,
Богата је коња оседлао,
Извео га, ћипио на леђа,
Као крилат ђогин полетео,
За сахата седам дојахао.
Тек је сестри Јусуф пристигао,
Сви на дочек младом истрчали,
Грли, љуби сестра уплакана;
Пријатеља силно дочекали:
Приносе му кафе и шербета,
Пуне лушу мирисним духаном,
Али момак ништа не узима,
Но им брзо момак одговара:
„Опростите, ја сам болан био
Па хећими мене световали
Да нит пијем, нит пушим дувана,
Нит ми ваља хлеба окусити
Док иљача узимат престанем."

Дошло време да се иде спати,
Сестра брату постељу простире,
Постаћију, поврх два душека,
Покрива га својијем рукама,
У чело га пољуби па оде.
Чим је сестра врата затворила,
Младић јорган са себе одбаци,
Крај оџака кости прислонио,
Јер се мртвом на постељу неће.
Тек је бела зора освануда,
Брат и сестра коње узјахали
И кренули брдом и планином.
Што се чудом чуде тице горске
Куд умрли предводи живога!
Брзо они у село доспели,
Пут их води липи усамљеној,
Где гробова седам сестра виде.
„Аман, брале, ти да сеји кажеш,
Чији ли су, ког су угасили?"
А Јусуф јој мудро одговара:
„Сирочади седам умрло је,
Сирочади седам мухаџира,
За седам их дана смрт покоси."
Кад су кули они приступили,
Са атова када су сјахали,
Брат је сеји тада говорио:
„Ид, у кулу, ја коње да средим!
У кули те стара мајка чека,
Јер су сада сва браћа на раду."
Тек се сестра на кулу попела,
Право гробу Јусуф окренуо,
Гроб се младом, јаој, отворио.
Он други пут своју душу даде,
Реч одржа, у вечни сан паде.
Пошла ћерка уцвељеној мајци,
Тражила је — једва да је нађе.
Мајка ћерку, јао, не познала,
Ослепила јадна, па не види.

Чим је ћерка мајку загрлила,
На глас плакат јадна је почела.
„Црни дане, мајко, што се збило?"
Мајка ћерки сада одговара:
„Седам ти је браће преминуло."
Не верује ћерка што је чула,
Мисли јадна да је полудела,
Све плачући јадна запиткује:
„Шта то кажеш, како преминули?
Са Јусуфом тек смо дојахали."
И пошто се нису разумеле,
Обе су се гробљу упутиле,
Стале тужит', сузе проливале:
„Куку Јусуф! а куку Истрефе!"
Кукале су ка'но кукавице,
Гугутке су од тада настале.

3.

ТРИ БРАТА

Три су брата тако била,
Сестру једну имала су.
Долазили да је просе
На три дана преко мора.
Хоће — неће, дадоше је:
„Пођи, драга сејо наша,
Доћи ћемо врх месеца!"
Дан за даном месец прође.
Крену брате најстарији,
Мајка стара испречи се:
„Куда идеш, ти мој сине?"
„Идем сестри у походе."
„Не видели сестре више!
До тамо је дуга пута,
Море црно, валовито."
Кренуо је други брате,
Жена му се испречила:
„Куда идеш, мој јуначе?"
„Идем сестри у походе."
„Не видели сестре више!

До тамо је дуга пута,
Црно море, валовито."
Кренуо је трећи брате,
Сестра му се испречила:
„Куда идеш, ти мој брате?"
„Идем сестри у походе."
„Не видели сестре више!
До тамо је дуга пута,
Црно море, валовито."
Кренули јој братственици,
Здраво море пребродили;
Кад се земље дочепали,
Дому јој се прибрижили.
„Добро дошли, братственици!
Јесу ли ми браћа жива?"
„Сва три брата су ти жива,
Једно мушко приновљено."
Дочека их ко најбоље:
Закла вола од запреге,
И огича предводника,
Јарца силна под звонцетом.
Дошло време да се врате.
„Срћно пошли, братственици!
Поздравите мајку моју:
Дошло чудо у махалу
Очни вид јој ископнио
Што не даде брату доћи!
Поздравите снаху моју:
Оно мало у колевци
За три дана укопала
Што не даде брату доћи!
Поздравите сестру моју:
И ако се удомила,
Никад среће не видела!
А ако се породила,
Слепо и кљасто породила
Што не даде брату доћи!"

4.

АГА ХАСАН-АГА

Кад нам беше ага Хасан-ага,
Он јединy сестру имаћаше,
Ага сестру толико волео,
Куд год стигне, камо ли одјаше,
Сестри драгој ага казиваше:
„Чујеш ли ме, моја сејо драга,
У гору високу ја одлазим,
На хајдука седам да ударим,
И свих седам, сејо, да сатарим. . ."
У високу гору чим стигао,
На хајдука седам наишао,
На свих седам ага припуцао,
Ал' ни једног није усмртио,
Само мало једнога ранио;
Свих седмина на агу пуцали,
Седам пута агу устрелили,
Силне груди све изрешетали. . .
Што ли су се аге окупиле?
На беседи аге беседиле,
Беседиле о гори високој:

„Шта л' се бели на гори високој?
Ил' је снега смете пребијели?
Ил' је чобан стао са овцама?
Или пало јато голубова?
Да су бели снези у планини,
Жега летња би их раскравила;
Да је чобан стао са овцама,
Са њима би једном одјавио;
Да је јато белих голубова,
Морало би јато одлетети;
Него то је ага Хасан-ага,
Силан ага устрељен пушкама."
Сестри јадној аге казивале.
Кука сестра ка'но кукавица
Беспућима ка гори високој;
Право брату јадна запутила.
„Жив ли си ми, мој мили брајане?"
„Жив ти јесам, живота ми није,
Пукох жедан, сестро, за живота!
Знаш ли близу каквога извора?"
„Ками сестри, куд би извор знала!
Тол'ко с' лета гором пролазию,
Зар ниједног да не знаш извора?"
„Ја знам тамо једну чесму белу,
Но да одеш не знаш се врнути."
Тако јој се ага обратио:
„Хајд, донес' ми широка пехара,
Да нацедим крви с' ових рана,
Па кад кренеш, секо, на изворе
Капљи крви путем куд ћеш проћи,
По тој крви до мене ћеш доћи."
Препун пехар сеја напунила
Па се јадна гором запутила,
Кап-кап крви путем просипала;
На по пута крвца понестала,
Десну руку она је расекла
Да је стазом води на повратку,
Стазу она крвљу обојила,

И на чесми кад се задесила,
Пехар водом хитро напунила;
Но удари киша из облака,
Крви путем не оста ни трага.
Беспутицом крену, часом злијем,
Кукајући за братом једнијем.
Идућ' спази гаврана над собом:
„Ти гавране врани, добар био. . ."
А гавран јој хитро одвратио:
„Зло ти дома, селе брата мила!"
„Порад-бога, тицо, што те створи,
Виђе л' брата, шта се брату згоди?"
„Баш оданде ја сам долетео,
Оба сам му ока ја испио."
„Порад-бога што те је створио,
Лет' лагано од гране до гране,
Ја за тобом, јадна, наричући,
Право брату, тицо, одведи ме!"
Гавран лако од гране до гране,
Сестру црну брату одвео је.
Јадна сестра шта је учинила:
Са животом ту се раставила. . .
До гроба су гроб им ископали.
Кад је бело пролеће настало,
Шарен цвеће свуда процветало;
На гроб агин, младога делије,
Седам рујних цветова цветало,
А на сестрин своје гнездо свио
Чемпрес вити, небу узвисио.
Цео свет се сад чуди завека,
Где мирују, ох, братац и сека.

5.

ПОТУР ДЕВОЈКА

Био једном ага Хасан-ага,
Одјавио телад на испашу,
Одјавио пашом Потуреша —
С једном момом телад напасује.
Мома била права Потурешка,
Чега лепшег бог сворио није;
Једно другом тврду бесу дали:
Кад навршe по петнаест лета
Венчаће се једно за другога.
Шта уради Хасанова мајка?
Чим је њину бесу разумела,
Пошла прво аги Хисен-аги,
Право аги у конак допала,
Па је аги стала казивати:
„Чујеш ли ме ага Хисен-ага,
У твој дом сам ево допанула,
Теби дошла да просим порода,
Ћерку твоју Мејрему-девојку
Да њом женим сина Хасан-агу."
„Нек је срећно!" — ага прихватио,

Она на реч три стотин' дуката;
Две недеље свадбу орочили,
Шербет кафе заједно попили.
Шта уради мајка Хасан-аге?
Отле се је кући повратила,
Хасан-аги ништа не казала,
Седам пари волова купила,
Три стотине свата је сазвала,
Три гоча је мајка наручила,
Зурлеџија двојицу најмила.
Чим је данак свадбени дошао,
Седам пари волова заклала.
Хасан-ага дома кад дошао
И волове заклане нашао,
На мајку је љутит повикао:
„Зар те, мајко, памет оставила,
Седам пари волова заклати?"
„Богме, синко, тако сам и хтела,
То је мајка свадбу започела:
Верила ти ћерку Хисен-аге,
Нек ти, синко, она срећна буде!"
„Црна срећа, мајко то је за ме!"
Реч по реч, а ноћ притиснула,
Стигли гочи, с њима гочобије,
Ево свата, шенлуче пушкама,
Право дому аге Хасан-аге.
Ага их је лепо дочекао,
Скув'о кафе, нудио дуваном,
Весеље се силно заорило.
Дошло време ваља вечерати,
Домаћин их добро угостио —
Весеље се после наставило,
Па је дошло време да се спава.
Све је брзи санак преварио.
Кад је бели данак освануо,
Сви се свати из сна пробудили,
Слатку кафу редом су попили,
А после се хлебом заложили,

Па се на пут дуги запутили,
Право двору аге Хисен-аге,
Младожењи да доведу младу.
Далеко их ага дочекао,
Право свате у двор упутио.
Кад на конак свати допанули,
Шербетом их ага почастио,
Па им брзо ћерку припремио,
До кочије ћерку допратио.
Сви су свати наједном устали,
Сви устали и натраг се дали.
„Срећан пут!" — он пожеле свима,
„И срећна вам моја ћерка била!"
„Срећан био, ага Хисен-ага!"
Затим су се свати поређали,
Најстарији на чело се стави,
Млада задња кочијама крену.
Тек је ноћца стала да се спушта,
Здраво свати стигли у одаје.
Сам их Хасан гости, послужује,
Нуди слатке кафе и дувана.
Стали свати играт', веселит' се
Па у неко доба вечерали.
Пошто су се добро послужили,
Шта учини ага Хасан-ага:
Узе дајре, па је задаир'о,
Дајром правом свате веселио,
Све је свате ага задивио!
Дошло доба у ложницу поћи,
Али Хасан никако да крене.
Шта сватови тада учинише:
Силом млади њега отпратише.
На дну собе Хасан је засео,
Невеста га на ноге дворила,
Дуго двори па се уморила,
Шта је млада двореһи зборила:
"Чујеш ли ме ага, Хасан-ага!
Зар сам ти се ружном учинила?

Ил' несојем млада погодила?
Ил' без спреме у дом доведена?
И још једну млада ћу ти рећи:
Ако си куд бесу заложио,
Ја ти, ево, тврду веру дајем
Слушкиња ћу њена вазда бити."
Гледај шта јој ага одговара:
„Чујеш ли ме, млада, на дивану!
Ружна ми се ниси учинила,
Нит' несојем млада погодила,
Ни без спреме у двор доведена,
Но реч дадох ја Потур-девојци
Да с' узмемо, вежемо нићахом,
Чим петнаест лета напунимо."
Шта је затим ага учинио:
Ситну књигу ага написао,
Па је младој у руке предаје:
„Аманет ти ово моје писмо
Право да га предаш мојој мајци
Када сутра дође да нас буди,
Ал' јој врата немој отварати,
Но кроз пенџер дотури јој писмо."
То јој рече, убоде се ножем,
То изусти па душу испусти.
Шта учини Мејрема девојка?
На лице је његово клонула,
Сву ноћ га је сузом умивала;
Кад је сабах зора освануда,
Сунце јарко кад је изгрејало,
Дајра јечи, сватови се смеју,
Један другом оком намигују,
И на ухо тихо запиткују:
„Шта ли то би с агом Хасан-агом?
Синоћ једва у ђердека пође,
А јутрос ти отуд не излази!"
То зачула мајка Хасанова,
Похитала до његових врата,
Па је лако руком закуцала:

„Устај, сине, не оклевај више,
Јер је давно зора забелела,
Сунце јарко веће угрејало,
Почели се свати подсмевати!"
Из одаје млада проговара:
„Чујеш ли ме, мајко Хасанова!
Ја ти врата отворит не могу,
До пенџера амо се приближи,
Писмо једно ага написао,
На руке га предај имамима."
Писмо брзо мајка прихватила,
Имамима на руке предала,
Кад примили писмо, читат' стали,
Сузама су писмо заливали.
„Срећно, шта је?" — сватови питали.
„Зла је срећа што се синоћ збило:
Хасан-ага живот променио!
Аманет нам писмом оставио:
Да се свадба ничим не прекида,
Да весеље траје ка' је било,
Свирка, песма, престати не смеју;
Још аманет свима оставио:
Да се свати никуд не разлазе,
Но до гроба да га отпратимо,
Укопамо тамо у Потуре,
Крај обора те Потур-девојке
Да умрли један час одмори!"
Сви су свати намах устанули,
На табут су младог положили
И на руке ка гробљу носили;
Напред гочи, јао, бубњајући,
Дајреџије затим свирајући,
Млади свати за њима појући
Поскакујућ, пушкама гађући.
Шта уради, гле, Потур-девојка:
У обор је девојка изашла,
„Леле!", — писну, па мајку дозивље:
„Изађ', мајко, види чудо право,

Пуно света овамо кренуло:
Јечи дајра на четири стране,
Покојника на рукама носе!"
Одговара девојачка мајка:
„Пукла мајци, јадна говорила,
С животом се Хасан раставио,
С твоје бесе ага се убио."
У то свати на авлијска врата,
На ледину умрлог спустили.
Шта уради та Потур-девојка:
На авлијска врата истрчала,
Па на лице Хасаново пала,
Сузама га млада обливала,
Биранијем речима тужила;
Нико сузе уставит не мог'о.
„Имамима аманет остављам:
С овог места да се не покрене,
Један сахат да га оставите!"
Потом се је кући повратила,
Све од спреме она сакупила,
Оштар ножић под појас склонила,
Пред сватове затим окренула,
Сваком редом спрему поделила,
Имамима једну прозборила:
„Аманет вам ја млада остављам
Да нас у гроб један сахраните!"
Па је срце ножем распорила.
Шта су тада свати учинили?
На табут их двоје положили,
У гроб један младе да сахране.
Тад испаде мајка Хасан-аге,
Пред имаме сад се појавила:
„Аманет вам", — стала их молити,
„Између њих мене укопајте,
Јер ја сам их јадна раставила!"
Ножем себи живот одузела,
Покрај свога сина издахнула.
На табут је свати положили,

Измеђ младих у гроб закопали.
Чудо божје шта се догодило:
Понад гроба два цвета никнула,
Над Хасаном цвете каранфиле,
Над девојком питома ружица,
А над мајком дивља шипурика;
Расло цвеће једно ка другоме,
Но се дивља ружа испречила;
Кад хаџије на Ћабу иђаху
Сву би дивљу ружу ишчупали;
С хаџилука када се враћаху
Још су трње већим находили.

6.

БОЛОВАО ХАСАН-АГА

Хеј, када беше млади Хасан-ага,
Хеј, пош'о Ага и лова ловио,
Хеј, лов ловию високом планином,
Хеј, много пута шуму претражио,
Хеј, на дивљач се није намерио.
Хеј, тад је стао гору проклињати:
„Хеј, горо чарна, ти се осушила,
Хеј, ти се травом, горо, не травила,
Хеј, нити лишћем,горо, олистала,
Хеј, како, горо, ти дивљачи немаш,
Хеј, нит' имадеш, горо, воде питке,
Хеј, нити хлада, горо, за одмора!"
Хеј, ту се нашла млада козарица,
Хеј, па је млада аги одвратила:
„Хеј, ти делијо, гору не проклињи,
Хеј, свуда гора питке воде има,
Хеј, и дивљачи за лова ловити,
Хеј, но си јунак овде јабанција.
Хеј, јуначино' 'оли за мном поћи,
Хеј, до извора брзо ћемо доћи!"

Хеј, што рекоше то и учинише:
Хеј, мома ончас повела делију,
Хеј, одвела га воде да с' напије,
Хеј, па су у хлад сели да одморе,
Хеј, и реч коју млади проговоре.
Хеј, девојка је агу запитала:
„Хеј, јеси л' жењен, или неожењен?"
„Хеј, нисам жењен, но сам неожењен."
„Хеј, узми мене, добро би ти било!"
Хеј, шта је момче на то одвратило:
„Хеј, ја пристајем ако је суђено!"
Хеј, тако су се млади заручили,
Хеј, по прстен се био задесио,
Хеј, прстење су они разменили
Хеј, три године ваду нагодили.
Хеј, но на агу бољка ударила.
Хеј, седам лета ага боловао,
Хеј, с постеље се ага не мицао;
Хеј, но време брзо протицало,
Хеј, а хабера моми не давао.
Хеј, све у бризи мома га чекала.
Хеј, шта је после мома учинила:
Хеј, узела је перо и хартију,
Хеј, па је писмо аги написала:
„Хеј, узимај ме или ме се мани!
Хеј, три године си ме заручио,
Хеј, а хабера ниси оставио."
Хеј, ага моми намах цевап дао:
„Хеј, још годину да ме чекаш само,
Хеј, ил' ћу умрет' или оздравити."
Хеј, и мома је агу причекала.
Хеј, када мину пет година дана,
Хеј, он цевапа моми не враћао,
Хеј, нит' на боље ага окретао.
Хеј, опет се је мома омрзнула,
Хеј, опет аги писмо отпремила:
„Хеј, узимај ме, или ме се мани,
Хеј, пет је лета како ме заручи!"

Хеј, опет јој је ага одвратио:
„Хеј, још годину да причекаш само,
Хеј, ил' ћу умрет' или оздравити.
Хеј, ти девојко не вежи мерака,
Хеј, да т' не узмем нећу оставити!"
Хеј, девојка је опет причекала.
Хеј, седам лета кад се напунило,
Хеј, аги писмо опет отправила:
„Хеј, узимај ме или ме се мани,
Хеј, јере си ме младу баталио,
Хеј, све се моје друге поудале,
Хеј, и по неку принову имале,
Хеј, деца им се већ зачобанила,
Хеј, мене нико удомити неће!"
Хеј, на то ага моми одговара:
„Хеј, ево теби мога побратима."
Хеј, па је ага звао побратима:
Хеј, чуј ме, побро, ово што ћу рећи:
Хеј, да ти предам хоћу заручницу,
Хеј, лета седам што смо обећани,
Хеј, више спаса мени, побро, није."
Хеј, ево шта му побро одговара:
„Хеј, за живота то, побро, не могу!"
„Хеј, послушај ме шта ти болан кажем:
Хеј, мени, побро, више спаса није."
Хеј, побро тада мому запросио,
Хеј, и на кратко свадбу нагодио.
Хеј, време дошло узимат' девојку.
Хеј, киту свата побро сакупио,
Хеј, кренули су свати по девојку,
Хеј, па девојку свати преузели,
Хеј, и дому се своме покренули;
Хеј, кад су пали у то поље равно,
Хеј, сад је млада свате запитала:
„Хеј, чији ли су ти сараји бели?"
„Хеј, сараји су аге Хасан-аге,
Хеј, седам лета вереницу држ'о,
Хеј, па јој болан леђа окренуо."

Хеј, невеста је стала заклињати:
„Хеј, бога вам, кићени сватови,
Хеј, устав'те ми белога Ђогина,
Хеј, да од аге халалука тражим,
Хеј, јер смо дуго ми верени били!"
Хеј, белога јој Ђога уставили,
Хеј, право пошла аги у сараје,
Хеј, болујући агу је затекла;
Хеј, нико аги није казивао,
Хеј, над главом му млада тужит' стала,
Хеј, сузама му лице покапала.
Хеј, ага стао па је замолио:
„Хеј, не кваси ме, мајко, водом врућом!"
Хеј, не кваси те мајка водом врућом,
Хеј, то су сузе прелепе девојке.
Хеј, отвор' очи, сине, ко је стиг'о!"
Хеј, када ага очи отворио,
Хеј, и девојку ага угледао,
Хеј, ево шта је мајци говорио:
„Хеј, принеси ми, мајко, чекмецета!"
Хеј, мајка му га крај главе принела;
Хеј, тад чекмеџе ага отворио,
Хеј, и златника ниску извадио:
„Хеј, узми, момо, здраво је носила,
Хеј, за те сам је јунак набавио!"
Хеј шта је сада мома учинила?
Хеј, јаглук бели аги поклонила:
„Хеј, узми аго, здраво га носио,
Хеј, за те сам га ја млада навезла!"
Хеј, и кренула млада да изађе:
„Хеј, да ми аго, ти за све халалиш!"
„Хеј, нека ти је халал, момо бела,
Хеј, сретна била, момо, с побратимом!"
Хеј, на врата је млада похитала,
Хеј, сватима је млада дотрчала,
Хеј, испела се на бела Ђогина.
Хеј, тек су свати стали путовати,
Хеј, душу своју ага испустио.

Хеј, мајка кука ка'но кукавица;
Хеј, то је моми до уха допало
Хеј, шта је сада млада запитала:
„Хеј, ко ли кука ка'но кукавица,
Хеј, није вакта да се оне чују?"
„Хеј, кукавице нису те кукају,
Хеј, то издахну ага Хасан-ага,
Хеј, кука мајка, сиња кукавица!"
Хеј, за срце се млада уфатила,
Хеј, и на земљу млада мртва пала.
Хеј, покрај двора младе сахранили,
Хеј, оба гроба један до другога;
Хеј, у врх гроба где ага почива,
Хеј, изникло је цвеће портокала;
Хеј, а на гробу где мома почива,
Хеј, вити се је чемпрес узвисио.

7.

БОЈ СВАТОВА

Чујете ли, браћо мила,
Чујете ли, ви суседи,
Чујете ли, пријатељи,
Песму једну започећу!
Није песма што радује,
Но је песма што жалује,
Песма што нам срце трује.
Била тако свадба једна,
Свадба веља, преголема,
С три хиљаде узваница,
Са гочева тридесетак,
С тридес' зурла биранијех,
Са тридесет тамбурица,
Са тридесет чифтелија,
Са кавала тредесетак,
Са певача три стотине.
И кренули силни свати:
На челу им барјактаре,
Барјактаре са барјаком,
Са сватова три хиљаде;

Пошли свати по невесту,
Да ожене чобанина,
Све идући и појући;
Красно поју и играју,
Силно бију гочобије,
Силно пиште зурлације,
Лепо звоне чифтелије,
Лепо прате те шаркије,
Надвисују ти кавали.
Три су горе прејездили,
Три су воде пребродили,
Три се пута одморили,
Три пут водом напојили.
Здраво стигли пријатељу;
Дочек'о их пријатељу,
Горским чајем почастио,
Хлеба, соли понудио,
Понудио из свег срца
Хладне воде с буковика.
Силно славље орило се,
Лепу младу узели су,
Са месецом на прсима,
Са две звезде на сред чела,
Лепу младу — горску вилу.
Тада су се уредили,
Кући својој упутили,
Момку младу да поведу,
Обрадују — да доведу.
Силно бију гочобије,
Подврискују зурлације,
Лепо звоне чифтелије,
Лепо прате те шаркије,
Надвикују ти кавали,
Лепше поју млади свати,
Лепше поју и играју.
Другој гори кад падоше,
Свати свате сусретоше,
Бројем бројни као они,

С младом дивном као њином.
Бајрактари с' суочили,
Суочили, сучелили,
Стали, па се споречкали:
Ко ће коме пустит пута.
Бјрактари што казују:
„Нама пута пропуштајте!"
„Пута ћемо пропустити
Кад крв легне до колена!"
Пута нико не пустио.
Шта је било, шта се збило:
Барјактаре то разбесни,
Барјацима замахали,
Сватовима знак су дали.
Певачи су умукнули,
Гочи стали и свирале,
Ућутале чифтелије,
Умукнуле су шаркије,
Не чују се ни кавали;
Свати сабље исукали,
Стале сабље да звецкају,
Млади свати јуришају;
Бој се тежак заметнуо,
Многе с душом раставио.
Стало сунце па сеири,
Стало ко да једва жмири,
А потом се распукнуло,
Сунце стало да крвари,
Тице горко да тугују,
Стале горе, запиткују:
Што се браћа убијају,
Пута другом не пуштају!
Бој се био до три сата,
Шест хиљада паде свата,
Шест хиљада брат до брата;
Само младе остануле,
Две невесте уцвељене,
Две невесте ужаснуте,
Што не знају где ће, шта ће,

Па заједно јадикују,
Јадикују и проклињу:
„Горо чарна, осушила с'!
Ви планине, опустеле!
Ви сватови, скаменили с'!"
Öнчас шума с' осушила,
И планина опустила,
Цвркут птица умукнуо,
Мртви свати скаменили с'!
Стало сунце да заходи,
Стао месец да исходи,
Младожење чекат' свате,
Чекат' свате, забринути;
На пастухе узјахали,
Па ко муња одјахали,
Невестама, сватовима;
До невеста кад су стали,
Невестице упитали:
„Што се шума осушила?
Што планина опустила?
Што све с' живо скаменило?
Куд су свати, шта је било?!"
Наричући, причале су
Невестице шта се зготи.
Младожење дична соја,
Загрлили с', збратимили;
Невесте се загрлиле,
Загрлиле, посестриле.
Шта пријатељ другом каже:
„Ако ми се нешто роди:
Три хиљаде соколова!
Ако ти се нешто роди:
Три хиљаде девојака;

Ако ми се нешто роди
Три хиљаде девојака!
Ако ти се нешто роди:
Три хиљаде соколова;
Свадбу ћемо удесити,
Једне другим поженити:
Да се шири род, родбина,
Да се множи омладина,
Свадба црна и гробови,
Да се никад не понови!"

8.

СЕЛМАН ЛИКА

Селман Лика поскочио,
Два је сина он женио;
Што два сина он женио,
Две крајине узбунио:
Свадбу силну започео,
Двеста свата окупио;
Јели свати па да крену,
Тада хабер двору дође,
Црни хабер: да је стока
У планини опљачкана.
Викну Муса брату своме:
„Дај оружје, пусто да је!"
Навише су гором пошли,
До комита брзо дошли.
Седам-осам устрелили
И свој живот положили;
За Селмана куд ћеш горе!
Три катуна ту устала,
Два носила направили
Погинуле положили,

Па се стазом запутили;
Кад су на пут шири стигли,
Свати туда пролазили;
Барјактар их опазио:
„Прекин' песму!" — наредио,
„Два носила к нама носе,
Као да су деце наше!"
Селман Лика повикао:
„Који ми је претекао?"
„Држ' се, бабо, јунак био,
Оба си их изгубио!"
Семан Лика говорио:
„Пут им дајте!" — замолио.
Двеста свата сви за њима.
Кад су стигли, пред вратима
Шест сестра коло игра
Рад два брата што се жене;
Врата кад се отворила,
И носила појавила,
Стала писка: — „Куку, миле,
Стреле браћу устрелиле!"
Плач и лелек, пак'о шта је,
За дом овај судњи дан је;
Преста игра и весеље.
Када сати шест је дошло,
Свати још не вечерали;
Када сати седам прошло,
Вечерати свати стали;
Када сати осам дошло,
Тад се свати разлазили;
Кад девети часак бану,
Саме младе на дивану;
Млађа другој проговара:
„Мужеви нам нису живи,
Да су жив ту би били!"
Шта старија одговара:
„Што си луда,, чекај мало,
Адете им ми не знамо!"

Селман Лика тад устао,
Код старије улегао:
„Хајде, кћери, па се спреми,
Да те дому твом отпремим,
Немам сина да се жени."
„Немој, бабо, и не жали,
На злу послу нису пали,
Бранећ' своје живот дали!
Чекаћу ти сина од пет лета."
Селман Лика замисли се,
Млађој снахи упути се:
„Хајде, кћери, па се спреми,
Да те роду твом отпремим;
Немам сина да се жени."
„Немој, бабо, и не жали,
На злу послу нису пали,
Бранећ' своје живот дали!
Чекаћу ти сина у колевци."
Селман Лика добре воље,
На кулу се испе горе,
Певачима наредио:
„Запојте ми, ви певачи!
Два ми сина оживела,
Сина два ми оживела,
Два сам млађа оженио!
Запевајте, заиграјте,
Јер се тешко растајати!"

9.

БРАТОУБИСТВО РАДИ ЖЕНЕ

Када беше жена удовица,
Два сирака бог јој оставио;
Подигла је децу, одњивила.
Синови су мајку припитали:
„Какав занат им'о нам је бабо?
Је л' волео у лов одлазити?
Ил' се радом волео бавити?
Ил' се дао четам четовати?"
„Ничег доброг он вам не имаше,
За женама век му прохођаше;
Кад би своме дому навратио,
Све би рухо у крв доносио."
Деца тада мајци говорила:
„Зготови нам, мајко, три оброка,
Отићемо четам четовати
Да пут бабов, мајко, продужимо."
Одговара мајка синовима:
„Господа вам, децо, што вас створи,
Гори чарној никад не идите!
Јербо сваки што се тамо дао,

Живе главе није извукао."
„Ти се, мајко, о томе не брини,
Гори чарној нећемо ти ићи".
Три оброка мајка зготовила;
У планину синови кренули,
Ударили гором ка висини,
Ударили шумом по ширини,
Ал' од лова ништа да устреле,
Али нигде чете да четују;
Брат се брату на то окренуо:
„Да идемо, брате, гори чарној,
Тамо ћемо и лова ловити,
Тамо ћемо четом четовати!"
Гори чарној браћа допанула,
Ударила гором по висини,
Ударила шумом по ширини;
Никуд жива створа да се јавне.
Поставили да с 'лебом наране,
Кад ето ти старца певајући,
А за старцем жена наричући,
Тешком клетвом гору проклињући:
„Отежала, горо, ка си тешка,
Црна била, горо, по имену!
Хеј, у теби звона не звонило,
Оваца се стадо не јавило,
Не чуле се песме ни свирајке;
У теби се стана не градило,
За ловину ништа не остало,
Четовати чета не имало!
Што с' не нађе нигде ловца млада,
Да убије старца, спасе м' јада?"
Обе пушке старца погодиле,
На земљу га мртва положили,
Па се браћа зачас нагодила:
„Коме хоће млада нек припане,
Да другоме жао не остане."
Кад се млада њима приближила:
„Вољ'ти узми Зумера крупнога,
Вољ ти узми Имера ситнога."

Наопако млада поступила,
Имеру се ситном приволела.
Од зависти Зумер побеснио,
Ханџаром је брата распорио,
Па се кући с младом упутио.
Имер брату стао говорити:
„Када дођеш дома, брате мио,
Питаће те мајка шта се збило;
„Имер, — кажи, — гором с' оженио,
Све гавране свате покупио,
Венчао га брате на ханџару."
Да препукне Зумер од жалости,
Ханџаром је себе распорио,
Па без душе земљу пољубио.
Млада стала и јадиковала:
„Нисам јадна за удају била,
Ја сам била да устрелим вила!"

10.

ХУСЕИН И ХАСАН

Два младића некад била,
Два се брата погодила,
Овако се браћа звала:
Један Хусен други Хасан;
Сирочад су останула,
Никад другом на пут стала;
Зарекли се једном тако,
Зарекли се као браћа:
„Никада се не женити,
Жене ће нас посвадити!"
Оба брата ловци били,
Загара би два водили,
Сокола би два носили,
Ата два би појахали.
Мећ' се никад раздвајали.
Куд с' коњима браћа прођу,
А загари шумом дођу,
Ништа гором не остаје;
Два сокола небом лете,
Тице од њих не претиче.

Нежењени дуго били.
Хасан шта је учинио:
Кришом мому запросио,
Парама је намирио,
Дан женидбе нагодио;
Дошо вакат за женидбу,
Хасан брату говорио:
„Реч сам, брате, погазио,
Чврсто смо се заверили,
Да се никад не женимо,
Ја сам жену запросио,
Кришом сам је подмирио,
Узимат' је дошло време!"
Хусен га је загрлио:
„Нек' ти, брате, срећна буде!"
Пуно света они звали,
Сви се свати одазвали,
Па се на пут свати дали;
Шта је Хасан учинио,
Брату своме говорио:
„Бил' у свате ти пошао?"
„Не ја, брате" — Хасан реко,
„По невесту свати иду,
Ми ћемо их дочекати,
Јер атове што имамо
Никад саме не јездисмо".
Узели су невестицу,
А два брата на два ата,
Два загара потрчала,
Соколи их надлетали,
Испред свата иштетали,
Запевали, заиграли;
Деверушу нева пита:
„Ко су ти што ате језде?"
„Муж ти с братом Хусеином:
Онај што је с десне стране,
То је Хасан твој суђеник".
Бакшиш млада одредила:

„Ко кочије прескочио
С атом, даћу рухо цело!"
Хусен хитро надлетео.
„Јадна ти ја!" — рекла млада,
„Да сам нешто за Хусена!"
„Занемела!" — рекли су јој,
„Откад их је бог створио,
Жив их није раздвојио,
По лепоти исти били."
Млада стала па се сили:
„Ако будем што сам била,
Ја ћу браћу раставити!"
Дома младу допратили,
Дошло време за ђердека,
А Хасане мира нема.
„О Хусене, — рек'о — брате,
Ноћас самог остављам те."
„Иди, брате, ти без бриге,
Невеста ти срећна била!
За ноћас ће лако бити
Крај свата се веселити."
Тада Хасан отишао,
Кад на врата младе стао:
„Отвори ми!" — закуцао;
У бога се млада куне:
„Ти не'ш са мном у ложницу,
Никада — за жива бога,
Док не смакнеш брата свога!"
Како да је догна уму?
Код сватова тад се врну,
Нева памет попила му —
Брата хоће да убије!
Кад је међу свате сиш'о,
Хусен м ује одмах приш'о:
„Хасане мој, шта ћеш овде?
Не може ми тешко бити
Са сватима ноћ ноћити.
Ноћи друге, у самоћи,
Како ће ми, не знам, проћи!"

Сред сватова зар на брата!
Пош'о љуби, говорио:
„Шта ти кажем, чуј ме сада:
Брата сутра убићу ја!"
Тад му врата отворила.
Сабах зора кад свануда,
Меѓ сватове Хасан уш'о,
Хусен му је први пришо:
„Како свану?" — питао га,
„Јел' ти млада по мераку?"
„Лоше сам се оженио:
С беханом ми пала млада,
Неће 'леба да обиде,
Меса јести научила."
„Ништа, брате" — Хусеин ће,
„Каког хоће меса, биће!"
И свати се растурили.
Коње браћа оседлали,
Два загара собом воде,
Два сокола небом криле,
Путем право запутили.
Кад су већ у шуму пали,
Ту су оба брата стали,
Хасан тада говорио:
„Води, Хусен!", поручио,
„Лагано ћу ја за тобом!"
„Немој брате! Већ се знаде,
Откако нас бог створио,
Увек си ме ти водио."
Шта је Хасан учинио,
Хусену је говорио:
„Ако желиш брат ми бити,
Ти ћеш сада предводити!"
Хусену је тешко пало,
Па је јадан плакат стао,
Испред брата изашао.
Шта је Хасан урадио:
Пушком га је погодио,

И са коња оборио.
Покрај њега ат му њишти,
И загар завија, пишти,
Из свег гласа соко крешти,
Сузам плачу ка'но људи.
Хасан крену право кући.
Негде, тако, путујући,
Дивљу патку преплашио,
Кад је соко угледао,
Брзо ју је дочепао,
И са њом се погушао:
Крила оба му сломила,
И патка се избавила;
Дивокозу идућ, спази,
За њом загар се бацио,
Убрзо је дограбио,
Једну ногу саломио,
Но се опет избавила.
Загар и соко пред њим иду,
Загар плаче и нариче
„Јадан брате без свог брата,
Без ослонца док је века!"
Шта му соко одговара:
„Да је брате са мном био,
Патку бих ја уловио,
Не бих крила саломио."
А загар је сузе лио.
Тад се Хасан замислио:
„Зар рад' жене убит' брата,
Самом себи сломит врата?!"
Тад се натраг повратио,
Код Хусена дотрчао,
Од зла посла посрамио;
Жива брата затекао
И крај њега скрхан пао,
Нарицао и плакао,
Кошуљом га превијао;
Хусен једва проговара,

Смртним гласом брату каже:
„Кошуљу не цепај, брале!
Кад се врнеш караће те!"
На коња га посадио,
Правим путем упутио.
Крај извора кад су пали,
Да почину мало стали,
Горска вила ту се стекла,
Самој себи тихо рекла:
„Да зна Хасан, овом водом
Да испере брату ране,
Он би зачас преболео,
До куће би оздравио".
Ране му је Хасан мио,
Хусен ончас оздравио.
Шта загар и соко раде?
Вилин говор они знаду:
У кљун соко воду носи,
Ране болном брату роси;
Загар уста водом пуни,
Брату њоме ноге мије.
Сви су здрави и весели
Брзо у двор свој приспели.
Шта је Хасан учинио:
Своју жену сад повео
Где је брата устрелио,
Гасом жену пошкропио
Па је огњем запалио;
Силна ватра запламтела,
Земља под њом изгорела.
Тад се Хасан зарекао:
„Жив се више женит' нећу!"
Браћа дуго поживела,
Никада се не женила.

11.

ДВА СИРОЧЕТА

Остала два сирочета,
Отац, мајка, преминули;
Порасла са много муке.
Кад имали двaест лета,
Сестра каже брату своме:
„Ја сам сама наумила
Да се никад не удајем,
Живот с тобом да проведем".
Њој је брате говорио:
„Ако ћеш ми бесу дати
Да част чуваш родитељску,
Што у црној земљи труну,
Дому чуваш част и мени,
Чуваш част и роду своме!"
Сестра брату бесу дала:
„Част ћу чуват родитељску,
Што у црној земљи труну,
Дому част и твоју, брате,
Чуват част ћу роду своме".
Кад је неко време прошло,

Сестра брату испросила,
Нешто затим оженила.
Зла се жена њему стрефи,
Мужу често помињала:
„Што не удаш сестре своје?"
Јунак жени говорио:
„Ман' се, жено, није твоје,
Сестра је у роду своме!"
Тад се жена досетила:
У по ноћи устанула,
Докопала оштра ножа
И у шталу упутила,
Седланику приступила,
Па му трбух распорила,
Црева просу по ледини.
Слепа и глува ноћ је тамна,
Муж не чује, нит' заова;
Нечујно и невиђено
Легла жена да проспава.
Кад је бели дан свануо,
Жена хитро устанула,
Обукла се, наредила,
Па за сено упутила,
У шталу га допремила.
Чим се коњу приближила,
Закукала: — „Куку нама,
Види, мужу, ослепео,
Шта се с'атом учинило!"
Тад се јунак пробудио
И у шталу упутио,
Па кад коња угледао,
Својој жени говорио:
„Да смо здраво сеја и ја,
Коња ћемо опет купит',
Не могу се свадит с'сејом."
Мало затим потрајало,
Шта се жена досетила:
У по ноћи устанула,

Нож у руке дограбила
И у шталу упанула,
Воловима с' дошуњала,
Трбухе им распорила,
Прсла црева по ледини.
Слепа и глува ноћ је тамна,
Не чује муж, нит' заова,
Нечујно и невиђено,
Легла жена да приспава.
Кад је бели дан свануо,
Жена хитро устанула,
Обукла се, наредила,
Па за сено упутила
У шталу га допремила;
Чим у шталу упанула,
Воловима с' приближила,
Закукала: — „Леле нама!
Види, мужу, ослепео,
Воловима шта нам било!"
Тад се јунак пробудио
И у шталу упутио,
Па кад воке угледао,
Својој жени говорио:
„Да смо здраво сеја и ја!
Воке ћемо друге купит',
Не могу се свадит с' сејом."
Опет мало потрајало,
Шта се жена досетила
Уз детенце у колевци:
У по ноћи је устала,
Докопала оштра ножа,
Колевци се примакнула,
Пеленче је разоткрила,
Па га ножем распорила
И опет га препокрила.
Слепа и глува ноћ је тамна,
Не чује муж, нит' заова.
Нечујно и невиђено

Легла жена да приспава.
Кад је бели дан свануо,
Жена прва устанула,
Обукла се, наредила,
Све у кући опослила,
Па колевку када приви,
Мало дете да подоји,
Рече мужу: — „Шта би ово,
Не чу нам се дете живо!"
Кад покривач она макла,
Закукала, завриштала:
„Види, мужу, ослепео,
Шта је злотвор учинио;
Пријатељи сестре твоје!
Куку мени, дете моје,
Заклаше те у колевци!
Тол'ко сам ти говорила,
Сестру, врага, да удомиш!"
Тада човек подивљао,
Право сестри отрчао,
Сестри својој говорио:
„*Устај, сестро, не устала*,
Оваком те нећу више!
Не марих ја седланика,
Не марих ни вола оба,
За дете ми срце пуче!"
Јадна сестра је устала,
Сузам, земљу покапала:
„Драги брате, срећан био,
Ради шта си наумио,
Све ћу тебе послушати!"
На коња је посадио,
Све до мора допратио,
Ту се после уставио;
Брдо црно посред воде,
Пуно стења и пећина
Да те страви у по дана.
Воду затим пребродили,

И на брдо кад су стигли
Сестру с коња он сјахао
И ногом је одгурнуо,
Па се дому упутио.
Сестра стала да нариче:
„Зла судбино, што ми дође,
Тако л' живот да ми прође!"
Кад брат кући дојахао,
Пред њег' жена истрчала,
Мужу своме говорила:
„Тешко л' ти је, куд си био?
Је си л' сестри говорио?"
Сав зловољан јунак био,
Ни реч није прозборио.
Мало време после тога,
Десило се — у том дому,
Скупило се друштво старо.
Домаћина припитали:
„Са сестром ти шта се збило?
Куд ли сте је сатарили?
Није крива јадна сека,
Но жена ти, црна века".
Тад се брате замислио,
Виде где је погрешио;
На ноге је брзо стао,
Хитра коња оседлао,
Право сестри отишао;
Кад је сестри дојахао,
Живу сестру затекао,
Братац сестри говорио:
„Де ми, сејо, ти опрости!
Видим е сам погрешио.
Ај'мо дома да идемо!"
Њему сестра одговара:
„Иди, брате, срећан био,
Бог ти сина подарио!"
А њој брате одговара:
„Устај, секо, на ноге се,

Ако нећеш послушати
На себе ћу кидисати!"
Њу је, брате, заболело,
Па му рече: — „Дај ми руку,
Шест ти дана нисам јела,
Толико ни воде пила,
Много сам те с' ужелела!"
Помога' јој брате мио,
На коња је посадио
С њом се дому упутио.
Пред кућом их жена срела,
Жена срела па замљела:
„Што си, мужу, ти згрешио,
Куд си сестру упутио?"
А он њојзи одговара:
„Ти проклета, жено, била,
На то си ме наножила!"
Па кидиса жени прво,
Сустигао је и везао
Па је гасом пошкропио,
Пошкропио, упалио,
Пламен се у небо вио.

12.

ИМЕР АГА

Имер ага с' оженио,
Једну ноћ је с женом био.
Хабер стиг'о — шта радио,
Да у асћер ага пођс,
Царе зове да му дође!
Силну гозбу учинио;
Пријатење окупио,
Онда кулу оставио,
Чељад своју осамио.
Тек се ага запутио,
Брзо кући се вратио,
Он од оца изун тражи:
„Колики ми изун дајеш?"
Њему оче одговара:
„Изун дајем недењицу".
„Немој тако, онемео!
Није то за мливо поћи,
Но је асћер, тол'ко проћи!
А ти, мајко, кол'ко дајеш?"
Њему мајка одговара:

„Дајем изун две недеље".
„Немој, мајко, онемела!
Није то за мливо поћи,
Но је асћер, тол'ко проћи!
Жено моја, изун кол'ко
Мени дајеш дома доћи?"
Њему жена одговара:
„За три дана и три ноћи".
„Уста ти се осушила!
Није то на пазар поћи,
Но је асћер, тол'ко проћи,
Па и дома никад доћи!"
Тад му жена одговара:
„Изун дајем три године".
„Уста ти се позлатила!"
Њему жена опет збори:
„Кад навршиш три године,
Ни три дана, ни три ноћи
Ја те чекат нећу моћи,
Но ћу с' млада преудати,"
Тад се ага пута лати...
Чим се у бој први дао,
Њему коњ је мртав пао;
У други бој кад се дао,
Већ на земљу рањен пао;
Кад у трећи јуришао,
У сужањство тад допао,
у тамницу г' допратили,
Три године осудили.
Ага Имер дане броји,
Дане броји, броји ноћи,
У самоћи — кад ће проћи.
Кад намири три године,
Познаник му тада мину:
„Шта те снашло, Имер-ага:
Сараји ти порушени,
Отац, мајка ослепели,
Када ти се преудаје,

Сеја ти на праг' остаје!"
„Мани ме се, копиљане,
Ја изаћ' ћу из хапсане,
Приганице с медом јести,
Јести меса и пилава,
Сараје ћу саградити,
Бољом женом оженити,
И за сеју касно није!"
Отад није јео, пио,
Нит' се свирком веселио!
Ага Имер с' наслонио,
Наслонио на јастуче,
Када једном, зором раном,
Кћер царева на пенџеру,
Смерно агу запитала:
„Срећно било, Имер-ага,
На тамбуре што не свираш?
Што си, болан, невесео?"
Имер ага зборит стао:
„Има рашта невесељу;
Синоћ ноћу у поноћи
Сањао сам сана тешка,
Црна сана сањао сам:
Сараји ми обурвани,
Отац, мајка ослепили,
Жена ми се преудала,
Сестра ми на праг' остала...
Три су лета већ минула,
Изун цару, пустит' мене,
Да измолиш, ти за мене,
Три залога оставићу!"
Њему дева говорила:
„Да те пусти пара л' имаш,
Придај томе три залога,
У твој Улцињ пустиће те".
Тад јој ага одговара:
„Три године роб робујем,
Никог не знам, ни познајем,

А залога три му дајем:
Први залог вишњег бога,
Други залог море сиње,
Трећ' - оружје иза паса."
Право цару ага пош'о,
На шиљте се наслонио,
Сузе брише, сузе рони.
„Шта је, ага, тол'ки јади?"
Ага стао, говорио:
„Ноћу, тако о поноћи,
Мучан санак ја сам снио:
Сараји ми обурвани,
Отац, мајка ослепели,
Жена млада преудала с',
Сеја ми на праг' остала;
Аман, царе, пуштај дома!"
„Слободан си, Имер ага,
За дуката три стотине!"
А ага му одговара:
„Куд ја, јадан, тол'ка блага?
Три године роб' робујем,
Нит' знам кога, нит' познајем,
Но залога три ти дајем:
Залог први — вишњег бога
Залог други — море сиње,
Трећ' — оружје иза паса".
Кћер царева била рази.
Њему царе поверова.
Ага крену дому своме.
Брзо ј' лађу погодио,
Право кући запловио,
За три уре до Улциња.
На по пута кад је био,
Сврну он до чесме беле;
Киту свата находио,
Киту свата с невестицом.
„У добри час, ви сватови!"
„Добро дош'о, тамничени!"

„Добар вама одмор био!"
„Добро стиг'о, тамничени!"
„Ја из црне куће стижем".
„Ти што дође, тамничени,
О Имеру дочул' ишта,
Ил' што год о њему знаш ли?"
„Ја све знам му за невољу,
Само црно могу причат:
Имер-ага преминуо,
Сад три дана, укопан је,
Сам га купах, сам га тужих,
И садаку ја поделих...
Аманет вам, о сватови,
Могу л' с младом беседити?"
Сви се свати загледаше,
Па му молбу услишише:
„Ид' беседи, јабанџијо,
Није адет, али ако!"
Младој ага говорио:
„Здраво била невестице!"
„Здраво био, ти делијо,
Откуд тако, тамничени?"
„Ја из црне куће дођох".
„Ти што дође, тамничени,
Дочу л' шта о Имер-аги,
Ти о њему што год знаш ли?"
„Ја све знам му, за невољу,
Само црно могу причат:
Он је млађан преминуо,
Сад три дана укопан је —
Сам га копах, сам га тужих,
За њ' садаке још поделих..."
Па је младу замолио:
„Мало конца бил' ми дала?"
„Даћу конца, о делијо,
Све за душу Имерову
И за здравље Али-паше".
Јунак младу запитао:

„Ти чија си пређе била?"
„Оног аге, Имер-аге".
„А чија ћеш сада бити?"
„Овог ћела, Али-паше".
„Аманет ти, невестице,
Да што видиш Имер-агу
Би л' га млада препознала?"
А млада му одговара:
„Јадна мене, а како би'?
Једну ноћ сам с' њиме била,
Била с' њиме у ложници;
Јадна мене све што б' знала,
Све што б' знала, несрећница,
Јесте кад'на што ми рече,
Да на мишки белег има".
Имер-ага шта уради:
Диже рукав, мишку пружи.
Кад угледа белег млада,
Сјаха хитро са ђогина,
И узвикну из свег гласа:
„Срећан пут ви, о сватови,
Ја одох за срећом првом!
Поздрав'те ми Али-пашу,
Био тамо ко што беше,
Нам' бог здравља подарио:
Ако ми бог дадне сина,
Њег' ћу прво закумити,
А ако се ћерка роди,
С њим ћу везат пријатељство!"
Свати стали, казивали:
„Ми без младе куда ћемо?
Нас ће певат, срамотити!"
Узе Ага жену своју,
Узе, дому свом поведе,
Па се цару повратио,
Где је бесу заложио.
Кад се време испунило,
Кћи царева ишетала,

Ишетала, чекала га.
Цар је виде па упита:
„Видиш ли га, кћери моја?"
„Видим, бабо, ево иде!"
Имер-ага у то стиже.
Сви га друзи дочекали:
„Добро дош'о, Имер-ага!
Ти си срца јуначкога,
Бесу дату не погази!"
Ага је пред цара стао;
Цар му казну опростио:
Да се врне дому своме.
Имер-ага то је хтео,
С женом својом век провео.

13.

РОПСТВО МЛАДОГА БАЈРАМА

Једног вакта и земана,
Био тако млади Бајрам,
За војску му хабер пао,
У аскер га царе звао;
Мајку, сеју, оставио,
Жени својој говорио:
„Тек се лето залетило,
Ви у пољу да радите
И мајку ми не љутите!"
У аскер се упутио;
Бугарин га заробио,
Писма кући није слао,
За њег нико није знао.
Жена дома чекала га,
Дванаест црних лета сама,
Свекрви је говорила:
„Чујеш ли ме, мајко мила,
Лета дванаест т' чеках сина,
Да се удам допусти ми!
Да је он жив, кад би' знала,

Не б' се никад удавала,
Ову кућу остављала."
Дванаест лета кад је прошло,
Бајрам кући добро дош'о.
Чим је на праг дома стао,
На врата је закуцао,
Конак мајци заискао:
„О старице моја, стара,
Да коначим примаш ли ме,
Тек сам дош'о из јабана?"
А стара му одговара:
„Кућа ми је без икога,
Заробили сина мога..."
„Ја сам мајко из даљине,
Аман, ноћас прихвати ме!"
Старица га прихватила
И добро га угостила.
Чифтелија на зиду била.
„Могу л' мајко, да засвирам,
Да одушка себи дам,
Бол и теби олакшам!"
А стара му одговара:
„Чифтелију дат не могу,
Аманет ју оставио,
Син када је одлазио..."
Но се опет покајала,
Чифтелију госту дала.
Младић песму πеват стао,
Боље но је икад знао.
Послујући сестра стала,
Брата песмом препознала,
На врата је утрчала,
У наручје брату пала:
„Зашто, брате, да не знамо,
Да ћеш сада доћи амо?"
Тад све троје поседало,
Поседало, зборит стало:
„Жена, мајко, како ми је?"

„Сине, Бајро, што би крила,
Сој се, млада, погодила:
Дванаест лета у кући била,
Никад мене наљутила,
У род сам је отправила,
Шта би с тобом, нисам знала."
Чим је зора осванула,
Узео он чифтелију,
Пријатељу на авлију
Звекиром је закуцао,
И ту конак заискао:
„Ја сам, рече, из јабана."
Пријатељ му зенђил био:
„Бујрум!" — госта дочекао.
Мусафира пуна соба,
Ал' незнан се он држао.
„Ти си, момче, певач био,
Пошто носиш чифтелију,
Запоји нам песму неку!"
Засвирао, запевао,
Пријатеље послушао;
Жена била канајућ' се,
Хитро кану оставила
Својој мајци говорила:
„Да ме кидаш на комаде,
Ја другоме поћи нећу,
То мој Бајро тамо поје!"
„Ћути, кћери, шта наклапаш,
Где то чујеш да се поје?
Да ко дозна, укориће!"
Старији брат тада бану,
Њему тетка тихо шану:
„*Онај чово што вам поје*
Закуни га, рећ' ти право,
Да што није зет нам први?"
Одмах братац у одају:
„Стани с песмом! — рекао му,
Нешто би' те запитао!"

„Питај само, ак' би знао. . ."
„Реци право, и не таји:
Да што ниси наш зет први?"
„Из ропства сам тек дошао. . ."
„Пријатељу, нисмо знали:
Жену смо ти другом дали,
Мусафири ови овде
Јесу дошли да је воде,
Другом ти се оженити,
Ми све ћемо намирити. . .
„Новаца ја доста имам,
Своју жену ником не дам!"
Нису дали одговора,
Латили се другог збора.
Момка ноћу отпремили
Оном што му жену дали —
Све му редом казивали:
„Одиву нам ти поклони,
Муж се први повратио."
Пријатељ је чово био:
„Хвала богу што је дош'о —
Јер та жена његова је."
Кад је зора освануда
Гости први устануди,
И лепо се опростили.
Бајрам с њима хтео поћи,
Домаћи га задржали. . .
У авлију кад је саш'о,
На коњу је жену наш'о,
Коња свога су јој дали.
„Пријатељу, срећно пош'о!"
Бајрам ти је чово био,
Чим се дому повратио,
Хабер шаље оном другом:
„За удају сестру имам,
Примаш ли је, да ти је дам?"
Стиже хабер: „Ја је примам".
Пријатељство започело,
Било здраво и весело.

14.

СИРОТАН ЉУТА

Сирочади двоје некад било,
Без оца и мајке остануло,
Остануло је без родитеља,
Да их бије мука и невоља;
Син се Хусен по имењу звао,
Ћерка Фата, за њих ко је знао.
У свет бели син се запутио,
Најамчио, муком намучио;
Малу Фату неки је старина,
Присвојио, да је малу храни,
Да је храни и да од зла брани.
Расла Фата, задевојчила се,
Попустио стари, отањио.
О свачему старац зависио,
Да би чељад старац нахранио.
Једном га је жена сјетовала:
„Да сам ка' ти, не би' оклевала,
Девојку би' на пазар — уза се,
Нека она нађе мужа за се.
Богатоме ти ако је дадеш

Спасићеш нас, то добро да знадеш,
Сиромаштво — врата од челика!"
Крену старац, на пазар је води,
Да сироту беде ослободи.
Гледала је господа, трговци,
Не узе је човек парајлија,
Но је узе коме би суђено.
Обрете се Сиротане Љута,
Тад је Љута поимућан био
Све што иска старац, намирио,
Сиротицу на кулу повео.
Силну свадбу Љута наредио,
Свакога је Љута угостио:
И знанога, па и незнанога;
Гозба траја три дана и ноћи,
Задовољство пуних седам лета.
Но пробоше брзо те године,
Све је живо Љута распродао,
На просјачки штап је Љута пао.
Оде тражит своје пријатеље,
Тражит помоћ у невољне дане.
Стао Љута, мајку упитао:
„Да с' убијем мајко, ил' утопим,
Излаза ми ниоткуда није,
Нигде друга, јарана не оста,
Нигде свога, нигде драгог доста,
Невољнику нико не верује.
Шта ћу, мајко, с толико дужника?
Узех паре, ко може да врати!"
„Слушај амо", — рекла му је мати,
„Ако часно желиш испливати,
Узми младу на пазар изведи,
Продај младу, она блага вреди,
Лепотом је свевишњи створио,
Са њом дуга ти би намирио,
Дужници те оставити неће;
Ни спавати с младом тако није,
Глас дужника кад те светом бије!"

Јадан ти је Љута изгледао,
Ево шта је он мајци казао:
„Аман, мајко, ти даречеш жени,
Рано сутра да ми се опреми,
Водићу је на пазар, да продам,
Боље него с дугом да се брукам"
Оде мајка снаши казивала;
Снаша чула, сву ноћ проплакала:
„Боже драги, ти ми душу прими,
Не дај мене младу на пазара,
Да м' продају као живу марву,
Да с одвајам од мужа својега,
Што ме воли и ја волех њега!
Мили боже, шта ти згреших млада,
Те ме гониш на пазаре сада?
Кад је било да се некад згоди,
Жена да се на пазар изводи!"
Али, браћо, с дугом шале није,
Нагна Љута до црне чаршије,
Што је богме чојство понајбоље,
Без ичега, него дужник, боље!
Трговци се на пазар сјатили,
И трговци па и нетрговци,
На продају чим је угледали,
Накупци се и дангубе збрали,
Ко је човек тешко му да гледа,
Спусти главу и муци се преда,
Са пазара умакне у трену,
Да не срами ову јадну жену.
Запиткују многи без пазара. . .
Ноћца дође, Љута без динара!
Јадни Љута, чисто да полуди,
Молио се богу што га створи:
„Боже, драги, ти помози мени,
Образ спаси и мени и жени!"
У тој мисли, трговац ти бану:
Наочит, на коњу у рахвану,

Бисаге је седлу обесио,
Жутим златом врхом напунио.
Рек'о Љути: „Нека је са срећом!"
Питао га како се догоди,
И слушао шта се Љути згоди.
Слуш'о чово, па ти смерно поче:
„Да говорим самом тешко ми је,
Мени, што сам дош'о за женидбу".
„Кажи, брате, нек т' не буде тешко!
На пазару истом ја је купих,
И задржах пуних седам лета,
Никада је заборавит нећу,
Рад мерака, мајку што ми чува.
Данас с дуга, јадан, продајем је.
Боље, брате, и жену да продам,
Но рад дуга да м' гори срамота".
Без по муке су се нагодили,
Кол'ко иште и више му даје,
Јер је жена била горска вила:
Нека што је лепа за гледање,
Но је соја горподскога била.
Трговац је узе, кући пође,
Јадикујућ, Љута дома дође —
Жалећ жену, миран рад дужника.
Но да видиш чуда невиђена:
Кад је чово кући дојахао,
Толико је јунак свадбовао,
Три стотине свата је сабрао.
Чим су свати вечер вечерали,
Дошло време у ђердека поћи,
Ал' у ђердек кад се младић даде,
Лину киша, па снег силан паде,
Страшан вихор однекуд се створи,
Чупа дрвље с корењем у гори;
Град се осу шумом са урликом,
Груну кућом, шиндре попуцале,
Ништа му се одупрет' не може;
Но са градом пахуље се множе,

Снег крвави почео падати
Да те мука гледајућ ухвати...
Свак помисли дошо суђен данак!
С ћерком мајка до чардака оде,
Крај пенџера синовљеве собе,
Где младенци прву ноћ проводе.
Тада ћерка своју мајку пита:
„Кажи, мајко, откуд ова сила?
Много с тобом горама сам била,
У зло доба диви кад се боре
С ђаволима, сатиру злотворе,
Ал' ко данас не видех завека!
Не чуди ме ветре што све брише,
Нити што град са горе пристиже,
Но се чудим снегу крвавоме,
Нико није упамтио тога!"
Мајка ћерки стала казивала:
„Снег крвави што је — чудо није,
Није чудо да с'небо разбије
У комаде, земљу да прекрије...
Од најгорег страхујем завека:
У ђердек су легли брат и сека!"
Младожења чуо разговора,
У ложници жени проговара:
„Устај, жено, кандила упали!
Каква својта си се погодила!
Где си расла, куд се одњивила?
Имаш кога ко би тебе знао,
Од родбине је л' ти ко остао?"
Страхујући да је не продаде,
Слободно је њему говорила:
Како с братом сироче је била
И по свету с муком се њивила;
Кад је брату било седам лета,
Он ти, јадан, крену преко света —
Још од онда за њег чула није,
Да ли је жив, да л' га земља крије.

Порасла је код старца служећи,
Он хранио и одевао је,
Но кад стари без ишта остао,
Кад излаза никог не нашао,
Он девојку на пазар извео,
Ту је први јунак пазарио:
Богат био па ју је купио,
Седам лета са њом проживео,
После и њем' наопако крену:
Прода земљу, стоку и опрему,
Све нестаде, без ичег остаде,
Да и жену пазарит мораде...
Тако њему редом казивала.
Слуша чово шта му напричала,
Добро слуша, па стаде да пита:
„Реци мени, да се с братом сретнеш,
Би л' по чему брата препознала?"
Збори жена, сећа се немила:
„Знам, на стубе кад се ударио,
На челу се потеже ранию,
С незараслом раном у свет оде.
И знам једно— било шта га чека,
Та ће рана остат му за века."
Он с'приближи, у очи је гледа,
Главу спусти да жена погледа.
Гледну, пипну, па је врисак стаде,
И на груди плачући му паде:
„Ти си, брате, на обадва света,
Хусеин ти име од детета!"
Чим је брате сестру загрлио
Невреме се намах уставило:
Стаде олуј не ломи дрвеће,
Град и киша небом не налеће,
Снег крвави више не намеће...
Кад је бели данак освануо,
Брат је својој сестри говорио:
„Пуст' нек уђу невесте, девојке,
А ти пази да им шта не кажеш!"

Мало прошло свет се растурио.
Хасан младој шта је урадио:
Две бисаге коњу обесио,
Чиста злата обе напунио,
Два је друга коња оседлао,
И право се путем запутио:
Сестру води Сиротану Љути.

15.

ЂОН ПРЕТИКА

Пева горска чобан-вила,
Мисли нико да ј'не чује.
Сва је војска ослушкује
Тако лепо песму слила.
„Ко је јунак да прихвати,
Чобан-вилу да ухвати?"
Ђон Претика јунак био,
Чобан-вилу ухватио,
За косу је вуче, краче.
„Не мучи ме, о јуначе,
Нисам ни ја без нкога,
Имам и ја брата свога!"
„А куд ти је, немала га?"
„Не куни га, онемио,
У војсци се задесио."
„Амана ти, казуј ко је?"
„Амана ми, Ђон се зове."

„Зар си ти, о сестро, Лено?"
„Ја сам, Боне, роде мили".
Па се братски загрлили,
Од плача су препукнули.
На месту где Бон је пао,
Дуњин цветак процветао;
Чобан-вила где је пала,
Митра цветом процветала.

16.

БИЈУ СЕ, КОЉУ ДВЕ ГОРЕ

Бију се, кољу две горе.
Бију се, бију и грабе
За једну малу деву, о,
Малену деву трогоду.
Узе је један, присвоји,
Да је заручи, и узме;
Од три године вери је,
Од шест година узеде,
Од девет сина роди му;
Тек се девета наврши,
Муж јој на пазар изађе.
„Муштулук, срећна женице:
Мајка у госте зове те!"
„Мани се шале, јуначе,
Немам ја оца ни мајке,
Ни брата немам, ни сестре,
Нити од свога икога;
Ја сам ти пуко, сироче."
„Прими се посла, душице:
Умеси једну погачу,

Две груде сира понеси
И пуну поцрку вина,
Рано у зору крећемо!"
У подне сутрадан кренуше.
Кад с' на врх планине испеше,
Стали па се одморили
И беседу започели:
„Невестице, запевај ми!"
„Ја ти не смем запевати,
Хајдука је пуна гора."
„Певај, јадна, не страхуј ми,
Они су ми пријатељи
Све кумови, побратими.
Чим је млада146 певат' стала,
Седмина их опколила.
„Хлебом, жено, понуди их!"
Они хлеба не хтедоше.
„Сиром, жено, послужи их!"
Они сира не хтедоше.
„Вином, жено, напоји их! "
Они вина не хтедоше,
Насрнуше уграбит је.
Тад их хлебац уморио,
Тад их сире покорио,
Тад их вино покосило;
Трже сабљу муж невестин,
Ману сабљом, све посече,
Па у врећу и на коња.
Ишли, ишли једно доба,
Роду су се приближили;
Мајка испред истрчала:
„Благош, зет ми и ћеркица!

Добро дошла, кћери моја,
За браћу ти знаш ли ишта?
Сад три лета нити гласа!"
„Море мајко, јадна мајко,
Браће нисам оставила,
Но погледај у бисаге!"
Црна мајка погледала:
Седам глава од синова;
Колико је зацвилила
Дрво и камен занемело!

17.

ЈУСУФ-АГА И МАЛЕШ

Јусуф-ага, див јунак;
Дош'о пријан на конак,
Јусуф-аги говорио:
„Бабо ме је упутио,
Овако те поздравио:
У недељу другу свадба,
Једно нам се дете жени,
Свакако ти дођи мени!
А сад, изун, морам поћи,
Молим, зете, — ваља доћи!"
Пријатељ је отишао,
Рок је брзо истекао,
Јусуф-ага повикао
Жену своју: — „Чуј ме, жено,
Да припремиш брзо ствари,
Брат ти с' жени, ваља ићи!"
Жена му се обрадова,
Одмах руво припремила,
Добру питу умесила,
Па се аги свом јавила.

Два су коња узјахали,
И на дуги пут се дали.
Кад су чарној гори пришли,
Да одморе мало сишли,
Славујева песма мами;
Јусуф-ага се сетио
И жени је говорио:
„Док сам још бећаром био,
Овуда сам проходио,
Ти чобанка са овцама,
Песму појеш, гора јечи,
Слушао сам к'о без речи!
Сад зажелех, откад снујем,
Друге нема, да те чујем!"
Тад га жена погледала:
„Да кажем не, све бих дала,
Но... с овцама кад сам ишла,
С Малешом сам проводила,
Седам лета с њим сам била;
Малеш ме је тражит стао,
Три године ме искао,
Тад се био зарекао
Узет, мене, ил' ниједну!
Да ја станем појат с тога
А Малеш се туда нађе,
Живе не би оставио!"
Јусуф-ага се разбесне,
Жени љутит запретио:
„Петат мораш, друге није,
Ил, ће земља да т' покрије!"
Шта је жена учинила:
Уши прст'ма зачепила,
Појат песму започела.
Стале шуме, одјекују,
На далеко глас јој чују.
Малеш се у гори наш'о,
С друговима у лов заш'о.
Стао он и послушао,

Друговима говорио:
„Чујте, то брђанка поје!
Седам лета с њом за стадом,
Трипут сам је ја искао;
Тада сам се зарекао
Узети њу, ил' ниједну.
Ако сте ми ви другари,
Да ми данас помогнете,
Дош'о вакат да с' оженим."
Сви су њему бесу дали,
Помоћ сваког обећали,
Па се на пут упутили,
Бусију су поставили.
На бусију кад су пали,
Двојица пред агу стали,
Коњу дизгин ухватили:
„Предај жену, не погини!"
Јусуф-ага узвикнуо:
„Нити гинем, нити дајем!"
Трже пиштољ, опалио,
Са земљом их саставио
Хитро с коња се бацио,
Јаругом се заклонио,
Битку тешку отпочео,
Нападаче погубио.
Тад се Малеш подигао,
Јусуф-аги повикао:
„Другове си ми побио,
Метка нисам опалио,
Да се мушки опробамо!"
Оружје је одбацио,
Па су јуриш учинили,
За гуше се уватили,
Окретали, превртали,
Нико другог да обали.
Крв је агу загушила,
Снага ногу попустила;
Јусуф зове: — „Жено, амо,

Зар ми нећеш помоћ мало?
Малеш хоће да м' обали,
Снаге су ми посустале."
Шта је жена учинила,
Катилка се погодила,
Са ата је поскочила,
Борцима се приближила,
Покрај аге кад је била,
За ноге га ухватила
И на леђа обалила;
Малеш сада надјачао,
Ноктима га давит стао.
Ал' бог аги снаге дао:
За пасом је нож имао,
Њим Малеша распорио,
Џигерице по ледини:
Штуче жена у планину.
Јусуф збори са разбоја:
„Стан', куда ћеш, жено моја?
Од Малеша ти ме спаси,
Пријатељу да идемо!"
Ага жену преварио,
Близу јој се привукао;
Кад је сасвим близу био,
За курјук је уватио,
И за дрво привезао,
Лишћа на њу натрпао,
Помоз боже, огањ дао!
Ватра брзо запламтела,
Жена на њој изгорела.
Сео ага да одмара,
И са собом разговара:
„Да л' да идем сам код прике?"
На ноге се хитро диже,
На пут брзо окренуо.
Пријатељу кад је стиг'о,
Ташта напред истрчала:
„Јусуф ага, мога л' дођи?"
„Дођох, ташто", прозборио.

„Кћер куд си ми оставио,
Што је ниси сад довео?"
А ага јој одвратио:
„Дома ј' нисам оставио,
Малеш ми ју уграбио...
После ћемо беседити."
„Срећно било!", прозборила,
И повела сватовима.
Са сватов'ма док је био,
Нико ништа не открио;
Свадба лепо завршила.
Шта је ага учинио:
Пријатеље окупио,
„И ташту бих овде хтео!"
Чим је ташту угледао,
Причати је ага стао:
„Гори чарној кад смо стигли,
Одморит се уставили,
Мало душом одахнули,
Ваша ћерка запевала,
Па кренусмо да идемо;
Кад стигосмо на по пута,
Двојица се испречила:
„Жену вамо!" — повикала.
Малеш и друг то су били;
Оба сам их устрелио,
Ал' се други задесили,
Дуго смо се ми борили,
Напаснике сам савлад'о,
С Малешом се опробао;
Силне снаге Малеш био,
Замало ме оборио;
Реко' жени да помогне,
Катилка се погодила.
За ноге ме потегнула
И Малешу помогнула.
Бог ме спаси од срамоте:
За пасом сам нож носио

И Малеша распорио;
Жену за стабло завезао,
И ћибритом запалио;
Кад је све у огњу било,
К' вама сам се упутио."
Ташта од соја је испала,
Зету овако казивала:
„Крв ћеркина нек је проста!
Два сата ме ти сачекај,
Друга ми шћер је стасала,
Брзо ћу је припремити
И њоме те оженити."
Ташта брзо повикала,
Девојку му припремила,
На коња је посадила,
Путем су се запутили;
Гори чарној кад су стигли,
Ага млади говорио:
„Сестра т' онде изгорела."
Лепо млада одговара:
„Шта тражила, дочекала,
Жена није за множину!"
Опет пут су продужили,
Планину су пребродили,
И код куће дојездили,
Сви су напред истрчали:
„Јусуф ага, мога л' доћи?"
Међу собом говорили:
„Ова млада није наша!"
На кулу су аги пошли,
Јусуф агу запитали:
„Наша млада куда нам је?"
Јусуф стао казивати:
„Гору чарну кад прођосмо,
С Малешом се променисмо:
Мен' девојка, њему жена."
То се згоди, није шала,
Аги с' песма испојала.

18.

ДАЛЕКО МОМУ ХВАЛИШЕ

Далеко моему хвалише,
Далеко с'онкрај до мора,
Три дана хода далеко.
Хвалили, ја не верових
Док сам не одох и видех:
Лепша ми била од приче.
„Науч' ме, мајко, узет' је!"
„Научиħу те, сине мој,
Научит', ал' ме послушај:
Оден' се к'о за женидбу,
Навуци јелек златајли,
На дан пазарни изађи,
Те нову лађу пазари,
Напун' је мала бирана,
Напун' је свиле, кадифе
Све да је плава, црвена!
Шимшир јој весла набави,
Од ибришима конопце
И од калаја стубове,
Да су јој једра свилена,

Топови с чела на чело,
Па морем другој обали!
Кад се примакнеш шехеру
Ти из топова запуцај
И све чалгије окрени!
Тамо ти адет имају
На пенџер жене сјате се;
Прва што жена изађе
Она са белим кафтаном,
То није твоја девојка,
То, синко, ташта је твоја;
Друга што жена изађе,
Она са жутим кафтаном,
Ни то ти није девојка,
То, синко, прија је твоја;
Трећа што жена изађе,
Она са златним кафтаном,
Знај да девојка је твоја,
Будућа љуба је твоја!"
„Ево, дево, избер свиле!"
„Не ваља ми свила ваша,
Бабо ми је буљукбаша."
„Бирај свиле ил' кадифе,
Вољ'ти жуте, вољ' ти ал'!"
„Не ваља ми свила ваша,
Бабо ми је хазнадар."
Седа дева усред свиле,
Лађа морем из све силе,
Дева млада гиздећи се,
Лађа хитро даљећи се.
Дева сузам' лице роси,
Младожења се поноси.

19.

ПЕСМА О ЧОБАНКИ

Мили боже на свему ти хвала
Све што има, то он је створио:
Он нам дао сунца и месеца,
Он нам дао горе и планине,
Он нам дао шуме буковине,
Он нам дао биље и ковиље,
Он нам дао и ове потоке.
Он нам дао и ове изворе,
Он нам дао коње и говеда,
Он нам дао коза и оваца;
У те горе и на те ледине,
Бугаре нам прелепо свирале,
А најлепше међу њима свира,
Чобаница, млада крајишница,
Што но чува три стотин' оваца,
Чува стадо са тридесет паса,
Што је расла с овчом вареником,
Хранила се млеком киселишем,
И јагњећим месом биранијем,
Мирис горског цвећа удисала,

У сукнено рухо одевала,
А на ноге од коже опанци;
Овце пасла гором и планином,
Пасла шумом, пасла пропланцима,
Пландовала у сенци букава,
Напајала водом са извора.
Црни данак кад је освануо,
Сунце небу чим се отиснуло,
Чобаница овце појавила
На изворе, да најпре напоји.
Овце су се жедно напојиле,
Па се после пландишту кренуле,
Увукле се у хлад да одморе;
Чобаница шта је учинила:
Да с'окрепи ужину изнела,
Најела се па воде напила,
На свиралу млада засвирала;
Тада пси су бесно залајали,
Залајали, уз гору се дали,
На хајдука триес кидисали,
На прса се хајдучка бацили.
А хајдуци шта су учинили:
Хитро британке сабље исукали,
Три сата је борба потрајала;
Хајдука је трин'ест изгинуло,
Трин'ест паса на мејдану пало.
Шта хајдуци сада учинили:
Чобанки се брзо упутили
И чобанку вешто опколили;
Чобанка је на ноге устала
Кад хајдучки глас је разазнала:
„Да си вила па да имаш крила,
О, чобанко, млада крајишнице,
Ти нам жива нећеш умакнути!"
Шта хајдуци затим учинише:
Ухватише чобанку, свезаше,
Потераше овце са пландишта,
Сакупише да их доле гоне,

А чобанком младом да с' ожене.
Кад су пали на ону ледину
Изнад самог поља Липетраве,
Хајдуци су стали да одахну.
Ко ће младу за себе узети?
Поглавица шта је говорио,
Поглавица с' кожном капетином,
Поглавица опуштених брка,
Што наличе мишјим реповима:
„Ко се овде први примакнуо,
Примакнуо први ка чобанки,
Главу ћу му русу одрубити!
Нисмо дошли овде рад чобанке,
Нисмо дошли да се поженимо,
Но смо дошли да благо делимо;
Чобанку ћу ја сам уморити,
Њу не смемо живу оставити."
Хајдуци су ником поникнули:
„Чему таку мому погубити,
Ништа срећно неће нам кренути!"
Поглавица стао, запретио:
„Ни од кога реч да нисам чуо,
Тај је своју главу изгубио!"
Чобанки се потом обратио:
„Ти, чобанко, полож' се на траву
Да ти, хајдук, ја одсечем главу!"
Чобанка је тада замолила:
„Поглавицо", — бистро започела —
„Само молбу једну ми намири:
Пусти ме да задњи пут засвирам,
Да се сунцу овоме поклоним,
Планинама овим куд сам расла,
Изворима куд сам воду пила,
И буквама куд сам почивала,
Куд сам беле овце пландовала,
Цвећу овом и овим тицама,
Овновима, јањцима, овцама
Чобанима, драгим чобанкама,

С којима сам била тол'ко лета,
Е да лакше пођем с овог света."
Поглавица шта јој одговара:
„Ти свиралу узми, чобанице,
Принеси је својијем уснама
Те засвирај, немој се кајати,
На њој више нећеш засвирати!"
Чобаница шта је учинила:
Свиралу је тргла иза паса,
Па почела, силно засвирала,
Ко је чује да у земљу уђе,
У то преста планина, да хучи,
Извори су стали, не жуборе,
Потоци су стали, не отичу,
Стала трава, не бује и расте,
Стале тице, више не певају;
Виле стале да се окупљају;
Далеко се чула, предалеко,
Допрла до куће чобанкине.
Укућани познали свиралу,
Да је она млада у невољи,
У невољи и у муци живој;
Пси су тада стали завијати,
Покидали ланце, потрчали,
Чобаници у помоћ се дали,
Ко муња се планином стуштили,
Ко облаци горама верали,
И брзо су на место приспели,
Да чобанку своју курталишу;
А хајдуци кад су псе видели,
Чудом су се силним зачудили,
Тако су се јадни престрашили
Не знајући ни шта да учине;
Хтеше бритке сабље повадити,
Но пси љути на прса насрћу:
Хајдуке су редом поморили,
Ни један се избавио није.
Чим чобанка свирку уставила,

Почела је планина да хучи,
Јарко сунце намах изгрејало,
Тад извори стали да жуборе
И потоци гором да роморе,
Тада птице стале да певају,
Млада трава да бује и расте,
Тада овце опет заблејале.
Гробове је брзо ископала,
Све хајдуке у гроб покопала,
Положила и земљом покрила,
По камен им на хумке побила.

20.

МРИКАЉЕМА, ДРУГО НАША

„Мрикаљема, друго наша,
Хајде, друго, цвеће брати!"
„Богме, друге, срцем целим,
Ја бих дошла, но се бојим!"
„А од чега, друго наша?"
„Стра' ме вата Дардамеља."
„Хајде, друго, ти не страхуј —
На војну је Дардамеље!
Јуче дошо хабер црни,
Коњ му стиже овог часа."
„Чекајте ме, ево стижем,
Док се млада не обучем,
Папучице да навучем."
Појавише, запутише,
Кад стигоше гори првој,
Цвеће хтеше — не даде им;
Кад стигоше гори другој,

Цвеће хтеше — мало даде;
Кад стигоше гори трећој,
Цвеће хтеше — доста даде;
Накупише по три ките
И кренуше дворовима,
Потркујућ, причајући:
„Мрикаљема, друго наша,
Да је с нама Дардамеље,
Шта би, друго, учинила?"
„Каква река да је близу,
Млада би' се утопила,
Дардамеља не б' узела."
„Мрикаљема, друго наша,
Да је с нама Дардамеље,
Шта би, друго, учинила?"
„Каква ватра да је близу,
У ватри би' изгорела,
Дардамеља не б' узела."
„Мрикаљема, друго наша,
Да је с нама Дардамеље,
Шта би треће учинила?"
„Какав нож да ј' при руци,
Млада би се распорила,
Дардамеља не б' узела."
„Утопила, неутопила,
Изгорела, неизгорела,
Распорила, нераспорила —
Дардамељ сам, увек био,
Тебе младу уграбио!"
Цикну Мрика, врисну Мрика,
Колико је узвикнула,
Дрво и камен уцвилила;

У дому јој мајка чула:
„Јадна ти сам, шта би 'ћери!
Да је змија не нападе?
Ако ј' змија нападнула,
Боже, жива останула!
Да ј' не узе Дардамеље?
Ако ју је он узео,
Срећан био и весео,
Спрема чека, благо чека!"
„Нећу спрему, нећу блага,
Мрика ми је срцу драга!"

21.

НА БРДИМА СКАДАРСКИЈЕМ

На брдима скадарскијем,
Млад је орах израстао;
Под сенком је ораховом,
Везак везла млада мома;
Три чобана у близини,
Хвалила се, кладила се:
„Посецимо орах,-о!
Уграбимо мому,-о!
Бијмо белег, па ком' падне,
Све кроз грану орахову,
Кроз обручић од прстена;
Ко белега први згоди,
Тај девојку нека води!"
Гађа први од чобана,
Гађа, али не погоди;
Јадна мајка што га роди,
Јадна сеја за свог брата,
Јадна мома за јараном!
Гађа други од чобана,
Гађа, али не погоди;

Јадна мајка што га роди,
Јадна сеја за свог брата,
Јадна мома за јараном!
Гађа трећи од чобана,
Све кроз грану орахову,
Кроз обручић од прстена,
Белег право он погоди;
Благо сеји за свог брата,
Благо моми за јараном,
С њим што век ће531 вековати!
„Хајде, дево, дарак мио,
Ја сам тебо задобио!"
„Не шали се, ти младићу,
Мене мајка ће жалити,
Браћа, сеје ће плакати,
Заборавит' никад неће!"
Запутише с' да путују.
Путоваше што могоше,
Одморит' се некоћ сташе.
Гледа младић море сиње,
Мома млада све проклиње.
„Не куни ме, дево, тако,
Јер те волим, волим јако;
А ако те не волео,
Ко орах се осушио,
Жив пролећа не видео!"
Руку јо је прихватио,
Прихватио, притиснуо,
Два прстена поломио;
Кујунџија позлатио,
Позлатио два прстена,
Са бисером опточена.

22.

НАГОДИ СЕ МОМАК И ДЕВОЈКА

Нагоди се једном момак,
Да најамчи у девојке:
За годину једног овна,
Половину — једну овцу.
Ради младић сву годину,
Па потражи најамнину.
„Та, младићу, сам је узми,
Узми сам, и да не знам:
Сем огича под чактаром,
Осим двиска за мркање,
Осим овце мезимице!"
Младић био умна глава,
Баш избара што је хтео:
И огича под чактаром,
И тог двиска за мркање,
И овчицу мезимицу,
Па појави стадо мало.
Дева с брда па на брдо,
Скакућући као срна,
Из свег гласа дозивала:

„Врат', младићу, стадо 'вамо,
Платићу ти много боље:
Даћу теби ја подарка,
Дароваћу мајком својом!"
„Удавила с', ја је нећу!"
Младић стадо не вратио,
Стадо за њим продужило;
Дева с брда па на брдо,
Скакућући као срна,
Још младића дозивљући:
„Врат', младићу, стадо 'вамо,
Платићу ти много боље:
Даћу теби ја подарка,
Дароваћу сестром својом!"
„Сагорела, ја је нећу!"
Младић стадо не вратио,
Стадо за њим продужило;
Дева с брда па на брдо,
Скакућући као срна,
По трећи пут довикује:
„Врат', младићу стадо 'вамо,
Платићу ти понајбоље,
Даћу теби ја подарка:
Сама себе даroваћу!"
„Добро си се досетила,
Стадо нам је заједничко!"
Младић стадо повратио.

23.

ДВЕ СЕСТРЕ БЕЗ БРАТА

Сестре две без брата биле,
Једна другој говориле:
„Да продамо спрему,-о,
Начинимо брата,-о!"
Руке, ноге, истесале
Од древета шимширова,
Очи, уста, све од злата,
А труп вити од папира.
Направиле, усправиле,
Па га моле да с' нахрани.
Бог му тада душу дао.
Обзнанише у махалу:
„Ми имамо свога брата,
Свога брата к'о од злата!"
Оде хабер, народ прича:
Једни кажу: „Заблуделе"!
Други кажу: „Полуделе!"

БЕЛЕШКЕ

Захваљујући предусретљивости НИП „Јединство", које у својој значајној *Библиотеци* све више пажње посвећује и књижевности која се у САП Косово ствара на албанском језику — појављује се и ова, прва збирка албанске народне епике (баладе) у препеву на српскохрватски језик; песме које су, претежно, забележене последњих двадесетак година на територији Југославије.

Скоро све овде унете песме узете су из публикације *»Baluda dhe legjenda«* (Баладе и легенде) — издање Албанолошког института у Приштини, 1974.; једино је песма „Потур девојка" објављена у књизи *»Folklori shqiptar«* (Албански фолклор) II, I том — Тирана 1966.

За разлику од српскохрватске народне епике, албанске песме су већином римоване — па је преводилац, с мање или више успеха, покушао да задржи ову њихову особину. Преводилац је, исто тако, извршио и незнатна скраћења код појединих песама водећи рачуна да песме због тога не изгубе у својој изворности. Од бројних варијаната појединих песама узимана је она која нам се учинила успелијом.

1. ПАЛА МАГЛА НА БОЈАНУ (стр. 47) — забележио Фран Јанкај 1950. у селу Љаре (Шестан — Црна Гора) од Тоне Јанкаја. Превод први пут објављен у часопису Удружења књижевних преводилаца Србије „*Мостови*", бр. 22, стр. 149 — Београд 1975.

Валданза — мали залив недалеко од Улциња.
Поцрка — суд од посебне врсте тикве с дршком
Беса — задата, часна реч; тврда вера.
Казена — предео

Иљач — лек.

Постаћија — овнујска или козја кожа.

Мухаџир — странац.

2. СЕСТРА И СЕДМОРО БРАЋЕ (стр. 50) — забележио Нимон Алимусај 1973. у селу Шкрељ (Пећка Ругова — Косово) од Шабана Грошија.

3. ТРИ БРАТА (стр. 56) — забележио Фран Јанкај 1952. у селу Љарс (Шестан — Црна Гора) од Јака Јанкаја.

4. АГА ХАСАН-АГА (стр. 58) — забележио Фран Јанкај 1952. у селу Фтјан (Краја — Црна Гора) од Франа Пепђонаја. Превод први пут објављен у часопису Удружења књижевних преводилаца Србије, „Мостови", бр. 22, стр. 147 — Београд 1975.

Сатарити — уништити.

5. ПОТУР ДЕВОЈКА (стр. 61) — забележио Петар Бушале у Селу Ћабић (Пећ — Косово), а објављена у часопису »Hylli i drites« (Зорњача — Албанија) 1941.; препевана из књиге »Epika legjendare« (Легендарна епика) — »Folklori shqiptar« (Албански фолклор) II, I том — Тирана 1966. стр. 329.

Ниђах — брак.

Имам — хоџа, муслимански свештеник.

Табут — мртвачка носила.

6. БОЛОВАО ХАСАН АГА (стр. 68) — забележио Исмаиљ Дода 1970. у селу Фтјан (Краја — Црна Гора) од Насуфа Богданија.

Јабанџија — странац, туђин.

Чекмеџе — сандучић за оставу; каса.

Јаглук — везена марама, рубац.

Портокал — наранца.

Вада — рок

7. БОЈ СВАТОВА (стр. 73) — забележио Адем Кастрати 1953. у селу Карчеву (Кос. Каменица — Косово) од Шахе Кастрати.

Чифтелија — тамбурица са две жице.

Кавал — свирала.

Шаркија — тамбура са четири жице.

Зурла — зурна; врста дувачког, народног инструмента с јаким звуком.

Гоч — бубањ.

Сеирити — гледати, посматрати.

8. СЕЛМАН ЛИКА (стр. 78) — забележио Нимон Алимусај 1973. у селу Бела Црква (Ораховац — Косово) од Суља Велидеме.

Хабер — глас, вест.
Адет — обичај.

9. БРАТОУБИСТВО РАДИ ЖЕНЕ (стр. 81) — забележио Симон Филипај 1955. у селу Стјепо (Тријеш — Црна Гора) од Мараша Пери — Луцција.

10. ХУСЕН И ХАСАН (стр. 84) — забележио Ибрахим Читаку 1953. у селу Рудник (Дреница — Косово) од Аслана Мурата.

Бакшиш — дар, поклон.
Бехана — мана.
Пишманити — покајати се.

11. ДВА СИРОЧЕТА (стр. 90) — забележио Фран Јанкај 1969. г. у селу Папрат (Тријеш — Црна Гора) од Никол Лекочија.

12. ИМЕР АГА (стр. 96) — забележио Исмаиљ Додај 1972. у селу Арбнеш (Краја — Црна Гора) од Насибе Прифтај.

Изун — дозвола, пристанак.
Рази — сагласити се, вољан бити.
Садака — дажбина, милостиња.
Кад'на — кадуна; овде — свекрва.

13. РОПСТВО МЛАДОГА БАЈРАМА (стр. 103) — забележио Фаик Шкодра 1971. у селу Понеш (Гњилане — Косово) од Фаик Коњуце.

Јабана — туђина, из туђе земље.
Зенђин — богат.
Бујрум — изволи.
Кана, канати се — боја којом невесте шарају руке, боје косу.

14. СИРОТАН ЉУТА (стр. 107) — забележио Нимон Алимусај 1971. у селу Шкрељ (Пећка Ругова — Косово) од Шабана Грошија.

Дост — пријатељ.
Рахван — равномеран коњски ход.
Ђердек — соба прве брачне ноћи; ложница.
Јунак — овде: муж.

15. БОН ПРЕТИКА (стр. 114) — забележио Фран Јанкај 1950. од Тоне Јанкаја у селу Љаре (Шестан, Црна Гора).

16. БИЈУ СЕ КОЉУ ДВЕ ГОРЕ (стр. 116) — забележио Фран Јанкај 1950. у селу Љаре (Шестан — Црна Гора) од Тона Јанкаја.

17. ЈУСУФ АГА И МАЛЕШ (стр. 119) — забележио Јетиш Кадишани 1971. у селу Врбовцу (Дреница — Косово) од Османа Гларева.

Катиљка — крвник, убица,

18. ДАЛЕКО МОМУ ХВАЛИШЕ (стр. 125) — забележио Фран Јанкај 1969. у селу Љаре (Шестан — Црна Гора) од Никол Јанкаја.

Чалгије — свирке.

Кафтан — дугачка горња хаљина од чохе.

Хазнадар — благајник.

19. ПЕСМА О ЧОБАНКИ (стр. 127) — забележио Адем Кастрати 1954. у селу Горње Карачево (Кос. Каменица — Косово) од Мурсеља Џемшитија. У народу се верује да је песма настала пре више од триста година.

Курталисати — избавити се, ослободити.

20. МРИКАЉЕМА, ДРУГО НАША (стр. 132) — забележио Фран Јанкај 1952. у селу Фтјан (Краја — Црна Гора) од Ндоца Пеђонаја.

21. НА БРДИМА СКАДАРСКИЈЕМ (стр. 135) — забележио Фран Јанкај 1969. у селу Љаре (Шестан — Црна Гора) од Коља Пецаја.

22. НАГОДИ СЕ МОМАК И ДЕВОЈКА (стр. 137) — забележио Фран Јанкај 1950. у селу Љаре (Шестан — Црна Гора) од Тона Јанкаја.

23. ДВЕ СЕСТРЕ БЕЗ БРАТА (стр. 139) — забележио Фран Јанкај 1952. у селу Љаре (Шестан Црна Гора) од Лене Битрај.

ПРЕГЛЕД СИЖЕЈНО-ТЕМАТСКИ СРОДНИХ НАРОДНИХ ПЕСАМА ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

Преглед сижејно-тематски сродних народних песама југословенских народа са албанским песмама ове збирке рађен је без претензија на потпуност и без строгог захтева у подударности читаве песничке грађе, чак и између сродних песама југословенских народа. Ми смо у случају албанске песме *Ага Хасан-ага,* у збирци под бројем 7, навели српскохрватске варијанте *Хасанагинице,* иако је сижејно-тематска сличност албанске песме и српскохрватских варијаната *Хасанагинице* само тек наговештена у почетку албанске песме, а у даљем току је доминантан сасвим други мотив, карактеристичан за српскохрватску песму из *Ерлангенског рукописа* и њене остале српскохрватске сродне песме. Само име *Хасан-ага* у албанској песми је песничко име у народној поезији не само српскохрватској и оно не казује много о сродности албанске народне песме са *Хасанагиницом* и њеним варијантама.

Овај преглед ће, међутим, и као такав корисно послужити млађим истраживачима бар за ових двадесетак примера, у недостатку бољег. Са таквим уверењем смо и радили преглед.

У прегледу сижејно-тематски сродних народних песама југословенских народа библиографску јединицу песме или песама, када је било више примера у једној збирци, наводили смо потпуну, а у свим даљим навођењима одређене збирке скраћивали смо библиографски податак на најкраћу меру, ради уштеде у простору. — Истина, неће увек бити, због тога, лако пронаћи за свако навођење песама и потпун библиографски податак збирке у којој се та песма налази, посебно када се тиче на-

вођења сродних песама за песме у другом делу збирке. Међутим, како ће се с оваквом тешкоћом сусретати углавном истраживачи, њихово стрпљење и напор подразумевао се.

Дужни смо да кажемо још и то да смо један број библиографских података, када се на пример радило о бројевима неколиких песама или о ознакама страница на којима се те песме налазе у збирци, преузели од других истраживача, и зато нисмо у потпуности уверени да су сви наводи у свакој библиографској јединици (број и страница) увек сасвим тачни. Међутим, како нисмо имали могућности да сваки такав податак проверимо сами, ризиковали смо у неколико случајева, рачунајући на тачност навода истраживача од којих смо преузели такве библиографске податке.

У прегледу ће се навести број албанске песме у овој збирци а иза тога броја навешће се кратак опис мотива који је опеван у сижејно-тематски сродним песмама јужнословенских народа. Испод тога биће наведене сродне јужнословенске народне песме.

I. Узиђивање чељадета да би се одржала грађевина

1. Герхард Геземан: *Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама,* Ср. Карловци, 1925. бр. 155.
2. Вук Стеф. Караџић: *Српске народне пјесме,* II, Беч, 1845, бр. 26; IIр., бр. 15.
3. Богољуб Петрановић: *Српске народне пјесме из Босне (женске),* Сарајево, 1867, бр. 13; III, Београд, 1870, бр. 52.
4. *Даница,* Нови Сад, IV, стр. 316.
5. Фрањо Кухач: *Јужно-словјенске народне попиевке,* књ. III, Загреб, 1880, бр. 1058.
6. Иван Степановичъ Ястребовъ: *Обычаи и пѣсни турецкихъ сербовъ,* С. Петербургъ, 1886, стр. 455.
7. Коста Херман: *Народне пјесме Мухамедоваца из Босне и Херцеговине,* I, Сарајево, 1888, бр. 3.
8. Манојло Кордунаш: *Српске народне песме,* II, Нови Сад, 1892, бр. 27. стр. 137—145.
9. *Хрватске народне пјесме,* Матица хрватска, I, Загреб, 1896, бр. 36; III, 1898, бр. 5; V, 1909, бр. 29, 90, 91, 92.
10. Јован Срећковић: *Српске народне песме из Левча,* рук., Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песме — 284.
11. *Бехар,* Сарајево, X, стр. 126.
12. Андрија Лубурић; рук., Државни архив СРС, св. IX, бр. 98; св. XI, бр. 87.

13. Вид Блажинчић: *Народне пјесме,* Петриња, 1920, бр. 4, 5.
14. Блаж Раић: *Народно благо,* Суботица, 1923, стр. 15, бр. 2.
15. *Прилози проучавању народне поезије,* 1939, VI, стр. 291.
16. *Зборник радова САНУ,* 1960, LVIII, Етнографски институт, књ. 3, стр. 913—914.
17. Стефан Верковић: *Песме македонски Бугара,* Београд, 1860, бр. 7.
18. Братья Миладиновци: *Български народни песни,* Загребъ, 1861, бр. 98, 162а.
19. Кузман Шапкарев: *Сборник от български народни умотворения,* София, I, 1891, бр. 10.
20. Владимиръ Качановский: *Сборникъ западно-български песенъ* С. Петербургъ, 1882, бр. 120, 121.
21. Наум Тахов: *Сборник от български народни песни,* София, 1895, бр. 106.
22. Антон Стойлов: *Показалец на печатаните през XIX век български народни песни,* I, София, 1916, бр. 18.
23. *Сборник за Народни умотворения, Наука и книжнина,* София, кн. II, стр. 69, бр. 1; стр. 72, бр. 3, стр. 75, бр. 1; V, стр. 31, бр. 2; IX, стр. 76, бр. 3; XI:, стр. 52, бр. 34; XXV, стр. 256, бр. 334, стр. 370, бр. 461, стр. 114 бр. 114, 115; XXXVI, стр. 17, бр. 30; XXXVIII, стр. 19, бр. 1.
24. Николай Бончев: *Сборник от български народни песни,* Варна, 1884, бр. 18.
25. Атанас Илиев: *Сборник от народни умотворения,* I, София, 1889, бр. 304.
26. Георги Янков: *Народни песни от Елена В. Янкова,* Пловдив, 1908, бр. 2.
27. Васил Стоин: *Народни песни от Тимок до Вита,* София, 1928, бр. 1437, 1438, 3631; *Народни песни от средна Северна България,* София, 1931, бр. 43; *Български народни песни от Източна и Западна Тракия,* София, 1939, бр. 33, 35, 36.
28. Михаил Арнаудов: *Български народни песни,* III, София, бр. 35.
29. Божан Ангелов — Христо Вакарелски: *Сенки из невидилица, балади,* София, 1936, бр. 26.

2. Брат устаје из гроба и одлази сестри у походе

1. Вук, II, бр. 8; V, Београд, 1898, бр. 667.
2. Стеван Давидовић: *Српске народне пјесме из Босне,* Панчево, 1884, бр. 7.

3. Никола Беговић: *Српске народне пјесме из Лике и Баније,* Загреб, 1885, бр. 23.
4. *Вила,* Београд, 1866, II, стр. 833, бр. 85.
5. *Даница,* IX, стр. 681, бр. 2.
6. Кухач, II, 1879, бр. 506.
7. *Јавор,* 1885, стр. 209.
8. Григорије Николић: *Српске народне песме из Срема, Лике и Баније,* Нови Сад, 1889, стр. 32.
9. *Хрватске народне пјесме,* I, 1896, бр. 29, 30.
10. Дена Дебељковић: *Српске народне песме са Косова,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка бр. 10, I, бр. 18, 31.
11. *Српски забавник,* I, стр. 227.
12. *Караџић,* IV, стр. 101, бр. 7.
13. Н. Бјеловучић: *Пјесме из Пељешца,* Дубровник, 1910, стр. 51, бр. 30.
14. *Српски етнографски зборник,* XVI, стр. 288.
15. Крста Божовић: *Народне песме из разних крајева,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, св. II, бр. 33, св. III, бр. 25.
16. *Зборник за народни живот и обичаје Іужних Славена,* XXX, св. I, стр. 188, бр. 16.
17. *Истарске народне пјесме,* Опатија, 1924, стр. 13, бр. 7.
18. *Кићине песме,* II, Београд, 1926, стр. 83, бр. 100.
19. Новица Шаулић: *Српске народне пјесме,* Београд, 1928, бр. 8, 9.
20. Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије,* Београд, 1931, бр. 121.
21. Мићун Павићевић: *Женске народне пјесме из Црне Горе,* Загреб, 1938, бр. 67.
22. Петар Мирковић: *Народне песме из Босне,* II, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песме 21.
23. Јован Мутић: *Српске народне пјесме из Херцеговине,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песме 71.
24. Непознати сакупљач, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, XII, бр. песама: 30, 81.
25. Јован Срећковић, пом. дело, бр. 50.
26. Маринко Станојевић: *Народне песме из Тимока,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 19.
27. Милан Цветковић и Станко Станојевић: *Народне песме из Црне Реке,* рукопис, Архив САНУ, Етнограф ска збирка, бр. песама: 11, 217.
28. Андрија Лубурић, пом. дело, IX, бр. 137; X, бр. 207.
29. Јеврем Величковић: *Народне песме из Ниша,* рукопис, Етнографски музеј у Београду, песма бр. 4.

30. Карол Штрекељ: Словенске народне песме, I, Љубљана, 1895, бр. 61, 97.
31. Милојко Веселиновић: *Усмене народне песме из Македоније и Старе Србије*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песама: 125, 141, 323.
32. Јован Јовановић и Константин Думба: *Епске песме из Македоније*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, св. III, бр. 5; св. IV, бр. 14.
33. Михаило Миладиновић: *Народне песме из Маћедоније, и Старе Србије*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, стр. 138.
34. Миладиновци, бр. 100, 200.
35. Верковичъ — Лавровъ: *Сборникъ Верковича*, I, С. Петербургъ, 1920, бр. 116.
36. Стефан Верковић: *Булгарске народне песме из Дибре*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песама: 13, 55а.
37. В. Кочановский, пом. дело, бр. 48.
38. Панчо Михайлов: *Български народни песни от Македония*, София, 1924, бр. 256.
39. Наум Тахов, пом. дело, стр. 117а.
40. А. Стилов, *Показалец*, I, бр. 25.
41. Сборник, VI, стр. 35; VII, стр. 111, бр. 6; XX, стр. 61, бр. 2; XXII, стр. 17, бр. 7; стр. 66, бр. 44, стр. 91, бр. 85; XXV, стр. 16, бр. 35; XXVI, стр. 269, бр. 365; XXVII, стр. 164, бр. 30, а, б, 30/I; XXXI стр. 224, бр. 11, стр. 225, бр. 13; XXXII, стр. 547, бр. 54; XXXV, стр. 15, бр. 20; XXXVIII, стр. 20, бр. 2, XLII, стр. 159, бр. 144, стр. 220.
42. Auguste Dozon: *Български народни песни (Chansons populaires bulgares)*, Paris, 1875, стр. 130, бр. 7.
43. Кузман Шапкарев, пом. дело, бр. 640.
44. Васил Стоин, пом дела: 1928, бр. 1580, 1581, 3629; 1931, бр. 1546; 1939, бр. 901.
45. Божан Ангелов — Михаил Арнаудов: *История на българската литература*, I, *Българска народна поезия*, София, 1923, стр. 101, бр. 27.
46. Божан Ангелов — Христо Вакарелски, пом. дело, 1946, бр. 67.

3. Види претходну, под бројем 2

4. Хасанагиница

1. Abate Alberto Fortis: *Viaggio in Dalmazia, in* Venezia, MDCCLXXIV, стр. 98—104.
2. Вук Стеф. Караџић: *Мала простонародньа славеносербска* песнарица, у Виени, 1814, стр. 113—116.

3. Срећко Дујмо Караман: *Народне пјесме из Сиљета (Хасанагиница)*, Словинац, год. V, бр. 23, Дубровник, 11. XI 1882, стр. 497—498.
4. Фран Миклошић: *О Гетеовом »KLAGGESANG VON DEREDLEN FRAUEN DES ASAN AGA«*, Sitzungsberichte der Philos. — Hist. Cl. Akadem., Wien, 1883, C III Bd. Hft. II, 413—418, 421—424.
5. Милан Ћурчин: *„Хасанагиница" у народу* (Мештровићева верзија), Нова Европа, XXV/3—4, Загреб, 1932, стр. 119—130.
6. Матија Мурко: *Хасанагиница са Шипана*, Нова Европа, XXVIII/4—5, Загреб, 1935, стр. 112—119.
7. Стипе Бановић: *Осврт на моје сакупљање народних пјесама у Заострогу г. 1902—1903. I, 1960*, Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена, 1962, књ. 40, стр. 19—25.
8. *Ерлангенски рукопис*, бр. 108. (Песма је сижејно-тематски ближа албанској него *Хасанагиница* и њене варијанте јер је у њој основни мотив: обележавање трага крвљу коју спере киша).

5. Трагична судбина несрећних љубавника

1. *Ерлангенски рукопис*, бр. 62, 213.
2. Вук, I, бр. 341, 342, 343, 344, 345, 346; III, бр. 80; V, бр. 653, 654, 655; Гр., бр. 398.
3. Фран Курелац: *Јачке или народне песме простога и непростога пука хрватскога по жупах шопрунской, мошоньской и железној на Угрих*, Загреб, 1871, бр. 444, 445, 448, 454.
4. Б. Петрановић, пом. дело, II, бр. 10, 51; рук., св. VI, бр. 399.
5. Бранко Мушицки, пом. дело, бр. 4.
6. Ф. Кухач, IV, бр. 1532.
7. М. Кордунаш, II, бр. 17.
8. Н. Тординац: *Хрватске народне пјесме и приповиедке из Босне*, Вуковар, 1883, бр. 1.
9. Лука Илић — Орновчанин: *Народни славонски обичаји*, Загреб, 1846, стр. 273.
10. Н. Беговић, пом. дело, бр. 30.
11. Гр. Николић, пом. дело, III, бр. 18.
12. Камило Благајић: *Хрватске народне пјесме и приповиедке из Босне*, Загреб, 1886, бр. 58.
13. *Босанска вила*, I, стр. 92; V, стр. 182; VI, стр. 331;, бр. 3; XIII, стр. 136.
14. Милан Осветник (Александар Митровић): *Разне српске народне пјесме из Боке Которске и околине дубровачке*, Нови Сад, 1888, бр. 8.

15. *Коло,* IX, стр. 7.
16. Марко Поповић — Родољуб: *Српске народне умотворине,* Панчево, 1892, бр. 42.
17. М. Милановић: *Српске народне женске пјесме из Сарајева,* Сарајево 1893, бр. 9, 26.
18. *Хрватске народне пјесме,* III, бр. 9; V, бр. 170, 172, 175, 177; VII, бр. 345.
19. *Луча,* VI, стр. 599.
20. *Зборник за народни живот и обичаје,* IV, стр. 286.
21. *Нова Зета,* I, стр. 311.
22. *Бехар,* IX, стр. 293.
23. *Српски етнографски зборник,* XVI, стр. 331; LXI, стр. 246.
24. Б. Рађ, пом. дело, стр. 38, бр. 3; стр. 40, бр. 4.
25. *Истарске народне пјесме,* стр. 10, бр. 3; стр. 41, бр. 7.
26. Драгослав Алексић: *Кнежопољке, песме из народа,* Босанска Дубица, 1933, стр. 49.
27. Миодраг Васиљевић: *Југословенски музички фолклор,* I, Београд, 1950, бр. 137, 304; *Народне мелодије из Санџака,* Београд, 1953, бр. 127.
28. В. Жганец, пом дело, бр. 340, 341, 357, 358.
29. Вук Врчевић: *Јуначке херцеговачке песме,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, св. II, бр. 8.
30. Лазар Бркић: *Српске народне песме из Босне и Херцеговине,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 9.
31. О. Бикић, рук., пом. дело, бр. 9, 19, 45.
32. Г. Божовић, рук., пом. дело, II, бр. 31.
33. Милош Шкарић: *Из народног живота у Ваљевској Колубари,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 31; *Народне песме из Лике,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 4.
34. Ј. Срећковић, рук., пом. дело, песма бр. 229.
35. Душан Зарић: *Јуначке песме из Босне и Херцеговине,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 17.
36. Д. Дебељковић, рукопис, поменуто дело, II, бр. 27.
37. Радивоје Опрезовић: *Српске народне дјевојачке пјесме из Босне и Херцеговине,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 6, 54.
38. М. Обрадовић, рукопис, пом. дело, бр. песме 7а.
39. Непознати сакупљач, рукопис, XV, бр. песама: 154, 155, 159, 171, Архив САНУ, Етнографска збирка.
40. Миладиновић, рукопис, пом. дело, бр. 14.
41. С. Мијатовић, рук., пом. дело, песма бр. 1.
42. Матилда Бауер: *Народне песме из Петровца на мору,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 3.

43. Миладиновци, бр. 231, 248.
44. Верковић — Лавров, пом. дело, бр. 82, 175.
45. Шапкарев, пом. дело, бр. 565.
46. Б. Ангелов и Х. Вакарелски: *Сенки из невидница,* балади, София, 1936, бр. 51, 52; *Трем на българската народна историческа епика,* София, 1939, бр. 164.
47. Любеиъ Каравеловъ: *Български народние песни,* Москва, 1905, бр. 128.
48. В. Стоин, пом. дела, 1931, бр. 2163, 2164, 2338, 1928, бр. 1426, 1428.
49. *Сборник,* VII, стр. 35, бр. 1; XXII—XXIII, стр. 48, бр. 10; XXV, стр. 78, бр. 109; XXVII, стр. 232, бр. 94/I, а, б; XXXV, стр. 292, бр. 329 ;стр. 369, бр. 459; XXXVI, стр. 31, бр. 73.

5а. Препрошена девојка

1. Вук, II, бр. 93.
2. Врчевић, рук., IV, бр. 11.
3. Александар Митровић (Милан **Осветник**): ***Разне срп****ске народне пјесме из* Боке Которске и околине Дубровачке, Нови Сад, 1888, бр. 9.
4. Ј. Мутић, рук., бр. 19.
5. Лубурић, рук., IX, бр. 24.

5б. Продаје се жена чији је муж болестан

1. Вук, VII, бр. 31, 32.
2. О. Бикић, рук., бр. 10.
3. Ст. Пејић, рук., бр. 37.
4. Лубурић, рук., VII, бр. 199.
5. М. Веселиновић, рук., бр. 26.
6. С. Костић, рук., бр. 174.
7. Ј. Јовановић и К. Думба, рук., **II, бр. 33.**
8. Верковић — Лавров, I, бр. 4.
9. Шапкарев, бр. 334.
10. Чолаков, бр. 10.
11. Стоин, 1931, бр. 302.
12. Дозон, бр. 40.
13. Илиев, бр. 251.
14. *Сборник,* IX, стр. 11, бр. 3; XIV, стр. 57, бр. 20; стр. 57, бр. 8; XVI—XVI, стр. 171, бр. 1; XXXV, стр. 255, бр. 261; XLII, стр. 242.

6. Види претходну, под бројем 5

7. Страдање сватова који воде невесту

А. СМРЗНУТИ СВАТОВИ

1. Вук, V, 665; VII, бр. 23.
2. *Вила,* II, стр. 436, бр. 29.
3. *Даница,* IX, стр. 188, бр. 24.
4. К. Херман, I, бр. 6.
5. *Хрватске народне пјесме,* V, бр. 78, 79, 80; VII, бр. 201; X, бр .14.
6. Тординац, бр. 5.
7. Б. Барток и А. Лорд: *Serbo Croatian Folk-Songs, New* York, 1951, бр. 16а, 16б.
8. *Српски етнографски зборник,* LXI стр. 236.
9. Петрановић, I, бр. 361; рук., V, бр. 40, 41.
10. Опрезовић, рук., бр. 63.
11. Сулејманпашић — Деспотовић Омербег, рук., II, бр. 3.

Б. ПОГИБИЈА СВАТОВА

1. Богишић, I, бр. 118.
2. Вук, I, бр. 421; III, бр. 68.
3. Чубро Чојковић (Сима Милутиновић — Сарајлија): *Пјеванија црногорска и херцеговачка,* Лајпциг, 1837, бр. 144.
4. К. Херман, I, бр. 6.
5. *Луча,* III, стр. 323.
6. Лубурић, рук., VI, бр. 133.
7. Ј. Мутић, рук., бр. 69.

В. ПОГИБИЈА СВАТОВА ОД ХАЈДУКА

1. *Ерлангенски рукопис,* бр. 180.
2. Вук, III, бр. 74, 75.
3. *Јавор,* 1882, стр. 1445.
4. *Босанска вила,* VIII, стр. 110; XVII, стр. 217; XXI, стр. 139; XXVII, стр. 271.
5. Кухач, IV, бр. 1272.
6. Степан Мажуранић: *Хрватске народне пјесме чакавске,* Цирквеница, 1907, стр. 27.
7. *Хрватске народне пјесме,* V, бр. 215.
8. Лубурић, рук., VI, бр. 161; VII, бр. 30; XI, бр. 24.
9. Врчевић, рук., III, бр. 24.
10. М. Обрадовић, рук., *Српске народне пјесме из Славоније,* бр. 35, 126; *Српске народне пјесме из Босне,* бр. 10.
11. Непознати сакупљач, XV, бр. 171.
12. Безсонов, бр. 32.

8. Несрећна судбина двојице браће младожења

(Само записи са Косова)

1. Дона Дебељковић, рук., I, бр. 15.
2. К. Божовић, рук., бр .33.

9. Вила завади браћу

1. *Ерлангенски рукопис,* бр. 132.
2. Богишић, бр. 43.
3. Вук, II, бр. 10.
4. Петрановић, II, бр. 6.
5. Ф. Курелац, бр. 452, 482.
6. *Хрватске народне пјесме,* I, бр. 46.
7. *Вила,* III, стр. 453, бр. 114.
8. Врчевић, рук., IV, бр. 14.
9. *Сборник,* II, стр. 3, бр. 6; VII, стр. 4, бр.1; VIII, стр. 6, бр. 2.

10. Снаха завади браћу

1. Вук, II, бр. 10; VI, бр. 9, 10, 11.
2. Кордунаш, I, бр. 14, 15; II, бр. 39.
3. *Хрватске народне пјесме,* I, бр. 48, 49; II, бр. 71.
4. *Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена,* XX. стр. 154, бр. 6.
5. Блаж Раић: *Народно благо,* Суботица, 1923, стр. 44, бр. 4.
6. Н. Шаулић, 1929, бр. 81.
7. В. Бован, рук. збирка, бр. 1509, 1536.
8. Миладиновци, бр. 152.

11. Снаха завади брата и сестру

1. Вук, II, бр. 5; IIр., бр. 4.
2. Петрановић, II, бр. 7.
3. Кордунаш, I, бр. 10; II, бр. 22.
4. Давидовић. бр. 112.
5. Караман, стр. 134.
6. Јастребов, стр. 54.
7. А. Митровић — Осветник, бр. 14.
8. *Босанска вила,* X, стр. 92, 362; XII, стр. 24; XVII, стр. 402, бр. 10.
9. *Хрватске народне пјесме,* I, бр. 41, 42, 43; V, бр. 76.
10. Бјеловучић, стр. 55, бр. 32.
11. Блажинчић, бр. 76.
12. Раић, стр. 33, бр. 17; стр. 57, бр. 12.
13. *Српски етнографски зборник,* XVI, стр. 345.
14. В. Ђорђевић, 1928, бр. 362.

15. Дебељковић, рук., I, бр. 19, 39.
16. А. Петровић, рук., I, бр. 12; IV, бр. 7.
17. К. Божовић рук., I, бр. 23; II, бр. 29; III, бр. 48.
18. Ј. Срећковић, рук., бр. 49, 314.
19. Кирјак, рук., бр. 12.
20. Непознати сакупљач, XII, рукопис, песма бр. 27.
21. Обрадовић, *Српске народне пјесме из Босне,* рук., бр. 86.
22. Младиновци, бр. 55а.
23. Верковић, бр. 287.
24. Богоров, бр. 13.
25. Кочановский, бр. 87, 88, 89.
26. Ангелов и Арнаудов, стр. 113, бр. 41.
27. Ангелов и Вакарелски, 1940, бр. 85.
28. Стоин, 1928, бр. 1277, 3657; 1931, бр. 1292.
29. Шапкарев, бр. 568, 607.
30. Дозон, бр. 44.
31. А. Стоилов, *Показалец,* I, бр. 34.
32. *Сборник,* II, стр. 58, бр. 2; X, стр. 81, бр. 1; XIII, стр. 523, бр. 5; стр. 558, бр. 87; XXXV, стр. 131, бр. 133; XXXVI, стр. 10, бр. 7; XXXVIII, стр. 45, бр. 42; XLII, стр. 13, бр. 19; стр. 154, бр. 137, стр. 155, бр. 138, стр. 227, бр. 301, стр. 245.

12. Муж на свадби своје жене

1. *Ерлангенски рукопис,* бр. 78.
2. Вук, III, 25; VI, 75, 76.
3. Стефан Поповић: *Црногорске гусле,* Београд 1858, бр. 22.
4. Иван Кукуљевић — Сакцински: *Народне песме пука хрватскога,* Загреб, 1847, стр. 158.
5. *Виенац уздарја о Качићу Миошићу,* Задар, 1861, стр. 11, 31, 126а.
6. Милош С. Милојевић: *Песме и обичаји укупног народа српског,* I, Београд, 1869, бр. 291.
6а. Бранко Мушицки: *Српске народне песме, скупљене у Срему,* Панчево, 1875, бр. 2.
7. Владимир Красић: *Српске народне песме,* I, Панчево, 1880, бр. 5.
8. *Летопис Матице српске,* књ. 80, стр. 84.
9. *Хрватске народне пјесме,* II, 28; III, 27; IV, 39; V, 40; VI, 24, 25 IX, 28.
10. *Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена,* II, стр. 427; XXXV, стр. 156—161.
11. *Луча,* Цетиње, IV, стр. 420.
12. *Босанска вила,* XV, стр. 350; XVII, стр. 155.
13. *Српски етнографски зборник,* XVI, стр. 434.

14. Вељко Радојевић: *Српске народне пјесме из околине херцеговачке и дубровачке,* Фресно, 1912, бр. 5.
15. Ст. Грчић: *Сињске народне пјесме и причања,* Сплит, 1920, бр. 4.
16. Вид Блажинчић: Народне пјесме, Петриња, 1920, бр. 65.
17. Б. Рапћ, пом. дело, стр. 18, бр. 6.
18. Михајло Милановић: *Одабране срп. народне пјесме „севдалинке", љубавне ашиклије,* Сарајево, 1924, бр. 86.
19. Марпјан Шуњић: *Народне јуначке пјесме из Босне и Херцеговине,* Сарајево, 1925, бр. 13.
20. *Истарске народне пјесме,* стр. 20, бр. 14; стр. 39, бр. 4.
21. *Прилози проучавању народне поезије,* 1934, I, стр. 54.
22. Бранислав Русић: *Прилепски гуслар Апостол,* Београд, 1940, бр. 8.
23. Вук Врчевић: *Јуначке херцеговачке пјесме,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, св. I, бр. 5; св. IV, бр. 23.
24. Богољуб Петрановић, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, св. 6, бр. 38.
25. Крста Божовић, рукопис, пом. дело, св. IV, бр. 15.
26. *Петар Мирковић, рукопис, пом. дело, Архив САНУ,* св. I, бр. 1.
27. Владимир Милутиновић: *Народне песме из пиротског округа,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 23.
28. Осман Бикић: *Српске народне женске песме из Херцеговине* (муслиманске), рукопис, Архив САНУ, песма бр. 23.
29. Дебељковић, рукопис, пом. дело, I, бр. 38.
30. Јован Мутић, рукопис, пом дело, бр. 32.
31. Јован Срећковић, рукопис, пом. дело, бр. 306.
32. Лазар Бркић: *Српске народне песме из Босне и Херцеговине,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 6.
33. Непознати сакупљач, XV, рук., Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песме 164.
34. Станоје Мијатовић: *Народне песме из Ресаве и Левча,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песме 171.
35. Андрија Лубурић, рукопис, пом. дело, VII, бр. 282; IX, 136; XI, 3, 39, 40.
36. К. Штрекељ, пом. дело, I, бр. 215, 216, 217, 218.
37. Михајло Профировић: *Народне песме из Галичника,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песме 11.
38. Михајло Б. Миладиновић; рукопис, пом. дело, стр. 129, 224, 291, 442.
39. Миладиновци, пом. дело, бр. 65, 66, 111.

40. Верковичъ — Ловровъ, пом. дело, бр. 36, 45, 56; Верковић: *Бугарске народне песме из Дибре*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 54; *Народне песме македонски Бугара*, рукопис, Архив САНУ, бр. песме 301.
41. Дозон, пом. дело, бр. 35.
42. Шапкарев, пом. дело, бр. 367, 487.
43. В. Икономовъ: *Сборникъ отъ старо-народни умотворения изъ Дебърско, Кичевско и Охридско*, Солунъ, 1895, бр. 289.
44. Наум Тахов, пом. дело, стр. 132.
45. А. Стоилов, пом. дело, II, бр. 15.
46. П. Д. Драгановъ: *Македонско-славянский этнографический сборникъ*, С. Петербургъ, 1894, бр. 90, 178.
47. Любенъ Каравеловъ: *Български пѣсни*, Москва, 1905, бр. 88.
48. *Цариградски вестникъ*, 1847, децембар.
49. В. Кочановский, пом. дело, бр. 69, 70, 71, 72.
50. Н. Бончев, пом. дело, бр. 142.
51. Василий Чолаковъ: *Български народни сборникъ*, I, Болград, 1872, бр. 65.
52. И. Богоровъ: *Български народни песни*, I, София, 1879, бр. 40.
53. Арнаудов, пом. дело, III, бр. 40.
54. Б. Ангелов — Х. Вакарелски, пом. дело, 1936, бр. 46.
55. А. Стоилов, *Показалец*, I, бр. 347.
56. *Труд*, II, бр. 295.
57. *Български книжици*, Цариград, II, бр. 13.
58. *Мисъл*, стр. 188.
59. *Род. Напредак*, III, стр. 43; IV, стр. 185.
60. *Сборник*, I, стр. 39; II, стр. 90, бр. 1; стр. 121; IX, стр. 76, бр. 2; стр. 78, бр. 1; XII, стр. 56, бр. 2; XIV, стр. 43, бр. 2; XV, стр. 29, бр. 3; XVI—XVIII, стр. 96; XXI, стр. 34, бр. 8; XXII—XXIII, стр. 79, бр. 64; XXV/I, стр. 127, бр. 41; XXVII, стр. 54, бр. 168; XVII, стр. 129, бр. 66а; стр. 210, бр. 71; XXXV, стр. 327, бр. 399; XLII, стр. 12, бр. 17; стр. 157, бр. 141; стр. 158, бр. 142.

13. Види претходну, под бројем 4

14. Продана невеста у кућу препозна брата

1. *Ерлангенски рукопис*, бр. 141, 208.
2. Вук, I, бр. 725; V, бр. 696; IIр., бр. 54, 92, 93; VII, бр. 28.
3. Миховил Наковић: *Јачкар угарски*, Староград, 1876, II, бр. 51.
4. *Јавор*, 1876, стр. 630.

5. С. Давидовић, пом. дело, бр. 67.
6. Јукић и Мартић: *Народне пјесме босанске и херцеговачке,* Мостар, 1892, бр. 5.
7. *Хрватске народне пјесме,* II, бр. 30. — В. вар. на стр. 386.
8. В. Ђорђевић, 1928, бр. 354.
9. *Кића,* II, стр. 86, бр. 102.
10. Никола Кашиковић: Народно благо; I, Сарајево, 1927, бр. 7; II, бр. 3.
11. Винко Жганец: *Хрватске народне пјесме кајкавске,* Загреб, 1950, бр. 259.
12. Војислав Радовановић: *Маријовци у песми, причи и шали,* Скопље, 1931, бр. 23.
13. Јастребов, стр. 225.
14. Вид Жуњић: *Народне песме из Ужичког округа,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, св. I, бр. 7, 13.
15. Тодор Бушетић: *Народне песме из Левча,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. песме 7.
16. Непознати сакупљач, XI, рукопис, Архив САНУ, Етграфска збирка, песма бр. 12; XV, бр. 169; XII, бр. 59.
17. Милан Обрадовић: *Српске народне пјесме из Босне,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 58.
18. Лубурић, пом. дело, IX, бр. 118, 119, 120.
19. Дебељковић, пом. дело, I, бр. 22; II, бр. 15, рук.
20. Милан Цветковић и Станко Станојевић, пом. дело, бр. песме 223.
21. Стеван Пејић: *Женске народне песме из Пирота,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 34.
22. Т. Ђорђевић, рук., пом. дело, песма бр. 34.
23. Петар Бесаровић: *Српске народне песме из Босне и Херцеговине,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 201.
24. Сима Милеуснић: *Српске народне јуначке песме,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска зирка, песма бр. 12.
25. *Босанска вила,* I, стр. 28; XXIV, стр. 364.
26. М. Веселиновић, рук., пом. дело, бр. 305.
27. Христо Ђорђевић: *Песме македонски Срба из околине Ђевђелије,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 217.
28. Риста Апостоловић: *Народне песме из Македоније,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 201.
29. Атанасије Петровић: *Народне умотворине из околине Скопља,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, св. IV, бр. 19.

30. Миладиновци, пом. дело, бр. 137, 139.
31. С. Веркович — Лавров: *Сборникъ Верковича,* I, *Народни песни македонскихъ Болгаръ,* С. Петербургъ, *1920, бр. 93, 146.*
32. С. Верковић, рук., бр. 17, 53а.
33. Шапкарев, пом. дело, бр. 291, 293, 327.
34. П. Д. Драганов: *Македонско-славянский этнографический* сборникъ, С. Петербургъ, 1894, бр. 23.
35. Кочановский, пом. дело, бр. 181.
36. Янков, пом. дело, бр. 27.
37. Стоин, пом. дела: 1928, бр. 1589, 1702, 3653; 1931, бр. 1369; 1939, бр. 995, 996, 997.
38. *Сборник,* II, стр. 55, бр. 3; XVI—XVII, стр. 92, бр. 9; стр. 98, бр. 1; XXII—XXIII, стр. 90, бр. 82; XXVI, стр. 94, бр. 86; XXXV, стр. 141, бр. 143, стр. 331, бр. 401, 402; XXXVIII, стр. 12, бр. 9, стр. 88, бр. 25; XLII, стр. 127, бр. 81; стр. 217.

15. Види претходну, под бројем 14

16. Јунак води љубу у род и на путу га напада њен први вереник

Узете су само варијанте с главним мотивом: јунак одводи љубу у род па га на путу напада први вереник његове љубе; варијанте с мотивом: сукоб с непознатим сродницима, као и мотив: неверна љуба, нису наведене.

1. *Ерлангенски рукопис,* бр. 71.
2. Вук, VII, бр. 28.
3. Кукуљевић, стр. 228.
4. Петрановић, II, бр. 38.
5. Јастребов, стр. 49, 67.
6. А. Митровић — Осветник, бр. 1.
7. *Јавор,* 1888, стр. 693.
8. *Босанска вила,* VIII, стр. 176, 287; XXV, стр. 334; XVIII, стр. 2566.
9. Ф. Кухач, IV, бр. 1499а, 1499.
10. *Хрватске народне пјесме,* II, бр. 26; VIII, бр. 16;.
11. Марјан Шуњић: *Народне јуначке пјесме из Босне и Херцеговине,* Сарајево, 1925, бр. 26.
12. *Истарске народне пјесме,* I, бр. 25, стр. 34.
13. Жганец, бр. 375.
14. Врчевић, рук., II бр. 9.
15. Лубурић, рук., VIII, бр. 531; 554; IX, бр. 148; XII, бр. 112.

16. Стојадиновић, рук., I, бр. 1.
17. К. Божовић, рук., I, бр. 21; **II, бр. 27; III, бр. 32.**
18. Зорић, рук., бр. 10.
19. Дебељковић, рук., I, бр. 34.
20. Сава Љиљак: *Народне песме из Босне,* рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 1, 8.
21. Ј. Мутић, рук., бр. 146.
22. Ј. Јовановић и К. Думба, рук., II, бр. 24.
23. С. Костић, рук., бр. 162.
24. А. Петровић, рук., II, бр. 20, 35; III, бр. 17; IV, бр. 10.
25. Михајло Профировић: *Народне песме из Галичника,* рукопис, Архив САНУ, бр. песме 6.
26. Непознати сакупљач, XV, рукопис, АСАНУ, песма бр. 178.
27. Миладиновци, бр. 111, 161.
28. Верковић, рук., песма бр. 82.
29. Верковић и Лавров, бр. 26, 161.
30. Шапкарев, бр. 336, 360, 484, 659, 1254, 1259.
31. Драганов, бр. 38, 42, 137.
32. Безсонов, бр. 40, 41.
33. Каравелов, бр. 96.
34. Кочановский, бр. 148, 196.
35. Илиов, бр. 86.
36. Стоин, 1928, бр. 3058, 3082, 3618, 3622; 1931, бр. 361, 373; 1939, бр. 324, 332.
37. Ангелов и Вакарелский, 1936, бр. 87.
38. *Сборник,* II, стр. 104, бр. 2; IV, стр. 65, бр. 3; XII, стр. 46, бр. 1; XIV, стр. 80, бр. 11; XXII—XXIII, стр. 31, бр. 49; стр. 119, бр. 10; XXV стр. 113, бр. 11; XXVI, стр. 37, бр. 13; стр. 82, бр. 69; XXVII, стр. 214, бр. 74; XXXI, стр. 233, бр. 24; XXXV, стр. 329, бр. 400; XXXVIII, стр. 36, бр. 2; стр. 86, бр. 23; XL, стр. 388, бр. 12; XLI, стр. 406; XLII, стр. 115, бр. 53.

17. Види претходну, под бројем 16

18. Намамљивање жена на лађу

1. Вук, I, бр. 580; II, бр. 101; V, бр. 720; Ір., бр. 66.
2. Валтазар Богишић: *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа,* I, Биоград, 1878, бр. 38, 117.
3. Красић, бр. 16.
4. Јастребов, стр. 57.
5. К. Херман, II, бр. 70.
6. Благоје Стојадиновић: *Српске народне песме,* II, Београд, 1869, **бр. 10.**

7. *Хрватске народне пјесме*, I, бр. 79, 89; VI, бр. 87; IX, бр. 12.
8. *Босанска вила*, XVIII, стр. 286.
9. *Зборник за живот и обичаје Јужних Славена*, XXV, стр. 195.
10. Душан Зорић: *Јуначке пјесме из Босне, Херцеговине и Лике*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 14.
11. Милан Карановић: *Српске народне песме*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 2.
12. Лазар Кирјак: *Херцеговачке народне песме*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 13, 21.
13. Ј. Мутић, рукопис, бр. 90.
14. Ј. Срећковић, рук., бр. 308.
15. К. Херман, II, бр. 70.
16. Миладиновци, бр. 116, 184.
17. Шапкарев, IV, бр. 435.
18. Драганов, бр. 50.
19. А. Стоилов, *Показалец*, I, бр. 384.
20. А. Илиев, бр. 71, 88, 306.
21. *Сборник*, I, стр. 25, бр. 16; III, стр. 17, бр. 21; IV, стр. 12, бр. 21; VII, стр. 7, бр. 1; VIII, стр. 12, бр. 8; XII, стр. 24, бр. 11; XIII, стр. 7, бр. 6; XXI, стр. 47, бр. 29.

19. Пастир звуцима свирале дозове помоћ која га избави

1. Вук, Ір., бр. 397.
2. М. Кордунаш, пом. дело, I, бр. 8.
3. Јастребов, стр. 219.
4. *Босанска вила*, IV, стр. 24; IX, стр. 229.
5. Миодраг Васиљевић, *Југословенски музички фолклор*, I, бр. 79; II, бр. 59, 62, 132.
6. Ј. Срећковић, рук., пом. дело, бр. 70, 281.
7. М. Шкарић, рукопис, *Из народног живота*, бр. 67.
8. Симо Коонић и Драгољуб Илић: *Јуначке народне песме*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 2.
9. Лубурић, рук., пом. дело, VI, бр. 145; IX, бр. 141; X, бр. 161.
10. Миладиновци, бр. 204.
11. Верковић, рук. 66.
12. Верковић — Лавров, бр. 170.
13. Драганов, бр. 84, 134.
14. Безсонов, бр. 38.
15. Стоин, пом. дело, 1928, бр. 3702.
16. Дозон, бр. 23.

17. Ангелов — Арнаудов, пом. дело, стр. 226, бр. 4.
18. Ангелов — Вакарелски, пом. дело, 1940, бр. 84, 86, 134.
19. *Сборник*, XIII, стр. 49, бр. 1; XXVII, стр. 96, бр. 87; XLII, стр. 90, бр. 14, стр. 92, бр. 17.

20. Змај уграби девојку, берачицу цвећа

(Само песме записане на Косову)

1. Јастребов, пом. дело, 1886, стр. 146.
9. *Хрватске народне пјесме,* V, 53; VI, 38, X, 67. бр. 299, 383.
3. Миливој Павловић: *Говор Сретечке жупе,* Београд, 1939, стр. 270.
4. Јастребов, пом. дело, 1889, стр. 84—85.
5. Стеван Мокрањац: *Записи народних мелодија,* Београд, 1966, бр. 2.
6. Рад. Шабић, Цариградски гласник, 1901, бр. 2.
7. А. Вулић, Цариградски гласник, 1909, бр. 38.
8. Глиша Елезовић: *Речник косовско-метохиског дијалекта,* II, Београд, 1935, стр. 563—564.
9. Љ. и Д. Јанковић: *Народне игре,* II, Београд, 1937, бр. 34.
10. Д. Дебељковић, *Косово,* Гласник Етнографског музеја у Београду, 1907, стр. 263, бр. 1.
11. Владимир Бован, рукопис, бр. 33, 340, 384, 415, 430, 673, 747, 829.

21. Такмичење момака за девојку

1. Ерлангенски рукопис, бр. 100.
2. Вук, I, бр. 424, 738.
3. *Даница,* II, стр. 463, бр. 3.
4. *Вила,* II, стр. 720, бр. 70.
5. Ф. Кухач, IV, бр. 1512.
6. *Босанска вила,* I, стр. 140, бр. 2; XXV, стр. 160.
7. Јастребов, 1886, стр. 322.
8. Бранислав Нушић: *Косово,* I, Нови Сад, 1902, стр. 159—160.
9. *Хрватске народне пјесме,* V, 53; VI, 38, X, 67.
10. Б. Раић, пом. дело, стр. 65, бр. 23; стр. 69, бр. 29.
11. *Српски етнографски зборник,* XVI, стр. 367а, LVII, стр. 401, бр. 84.
12. Н. Кашиковић, II, бр. 36.
13. В. Ђорђевић, 1928, бр. 179; 1931, бр. 316, 437.
14. М. Васиљевић, *Народне мелодије из Санџака,* бр. 32.
15. Ј. Мутић, рук., бр. 49.

16. Шкарић, *Народне пјесме из Лике*, рук., бр. 14.
17. К. Божовић, рук., III, бр. 28.
18. J. Срећковић, рук., бр. 234, 240.
19. Стеван Пејић: *Женске народне песме из Пирота*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 33.
20. Непознати сакупљач, XI, бр. 14; XII, бр. 73, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка.
21. Т. Ђорђевић, рук., бр. 10.
22. Д. Дебељковић, рук., I, бр. 33.
23. М. Веселиновић, рук., бр. 10, 51.
24. А. Петровић, рук., I, бр. 18; II, бр. 18; IV, бр. 1.
25. Станко Костић: *Народне песме из Малеча*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 169.
26. Христо Ђорђевић, рук., бр. 208.
27. Риста Апостоловић: *Народне песме из Македоније*, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 212.
28. Владимир Бован, рукописна збирка, бр. 536.
29. С. Верковић, рукопис, бр. 68.
30. Миладиновци, бр. 77, 198.
31. С. Верковић — Лавров, бр. 174.
32. Драганов, бр. 36.
33. Шапкарев, бр. 292, 488.
34. Кочановский,бр. 56, 143.
35. Стоилов, II, бр. 7.
36. Стоин, 1939, бр. 33, 638, 1676.
37. *Сборник*, II, стр. 91, бр. 2; стр. 114, бр. 14; III, стр. 14, бр. 16; XIV, стр. 73, бр. 6; XXV, стр. 10, бр. 19; XXVI, стр. 71, бр. 48, стр. 211, бр. 243; XXVII, стр. 128, бр. 5; XXXVIII, стр. 90, бр. 143.

22. Девојка се опклади у своје бело лице или у своје стадо

(Само сродне лирске песме с појединошћу да девојка обећа младићу награду за рад у жетви)

1. Вук, I, бр. 253.
2. Ђорђе Рајковић: *Српске народне песме (женске)*, Нови Сад, 1869, бр. 173, 174.
3. Топаловић Мато: *Тамбураши илирски*, св. I, Осек, 1842, бр. 10.
4. М. Обрадовић, рук., *Српске народне песме из Босне*, бр. 30.
5. Ф. Кухач, V, бр. 1932, 1932а.
6. *Хрватске народне пјесме*, X, бр. 20.
7. Владоје Берса: *Збирка народних попиевака (из Далмације)*, Загреб, 1944.

8. В. Жганец, бр. 587, 611.
9. Л. Илић — Ориовчанин, *Народни славонски обичаји*, стр. 186.
10. *Босанска вила*, VIII, стр. 273; XV, стр. 284, бр. 7.
11. Јастребов, стр. 175.
12. Д. Дебељковић, рук., бр. 308.
13. М. С. Милојевић, I, бр. 327. В.: Владимир Бован: *Косовско-метохијске народне песме у збирци М. С. Милојевића*, Приштина, 1975, стр. 142, бр. 42/327.

23. Сестре безбратице праве брата

1. Вук, I, бр. 307.
2. Јастребов, стр. 158, 162; 120.
3. Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, Београд, 1951, бр. 21.
4. Љубица и Даница Јанковић: *Народне игре*, VI, бр. 46.
5. Јанко Ђорђевић, рукопис, Архив САНУ, Етнографска збирка, песма бр. 33.

САДРЖАЈ

АЛБАНСКЕ НАРОДНЕ БАЛАДЕ

Рецензент
Радмила Пешић

*

Технички уредник
Миливоје Лучић

*

Издавач:
Новинско-издавачко предузеће „Јединство"
38000 Приштина, Маршала Тита 49

*

Штампа
Графичко-издавачко предузеће „Просвета", 18000 Ниш
Војводе Гојка 14

*

Тираж: 1500 примерака